

บทที่ 2

ประวัติความเป็นมา แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้ถูกนำเสนอข่าว โดยสื่อมวลชน

การสื่อสาร ถือเป็นส่วนสำคัญในการติดต่อส่งข่าวสารถึงกัน การพัฒนาทางด้านการสื่อสาร
ขึ้นมาเพื่ออำนวยความสะดวกในการส่งข่าวสารมากขึ้น ติดต่อสื่อสารได้ไกลมากขึ้น สิ่งที่
นักวิทยาศาสตร์สนใจในจุดเริ่มต้นของการสื่อสารคือตั้งความมุ่งหมายที่จะกระจายข่าวสารจากจุด
หนึ่งไปยังอีกจุดอื่นๆ ที่อยู่ไกลได้อย่างรวดเร็ว และแผ่ขยายกว้างออก

2.1 ประวัติความเป็นมาของการสื่อสาร

การสื่อสารถือเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำรงชีวิตอยู่ของมนุษย์โลก โดยเฉพาะในปัจจุบันซึ่ง
เป็นยุคของโลกไร้พรมแดน (Globalization) หากมีการติดต่อสื่อสารที่สะดวก รวดเร็ว ย่อมทำให้
การพัฒนาประเทศชาติในทุก ๆ ด้าน เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว เนื่องจากการติดต่อสื่อสารต้องใช้
เทคโนโลยีเข้ามาเกี่ยวข้องมากมาย ดังนั้นผู้ที่ประสบผลสำเร็จในการประกอบธุรกิจจึงควรมีความรู้
ความเข้าใจเกี่ยวกับวิวัฒนาการเทคโนโลยีของการสื่อสารพอสมควร เทคโนโลยีการสื่อสาร
จะพัฒนามาถึงยุคปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของโลก นับตั้งแต่มนุษย์ได้มีการรวมกลุ่มกัน
เป็นสังคมขนาดใหญ่ตั้งแต่โบราณนั้น ก็เริ่มมีการสื่อสารเกิดขึ้น ความเจริญก้าวหน้าของการสื่อสาร
ก่อนที่จะมาถึงปัจจุบันนั้น ย่อมมีพัฒนาการมายาวนาน ก่อนที่จะมียุคของการสื่อสารนั้น ยุคโบราณ
เป็นยุคที่มนุษย์มีการใช้ภาษาในการติดต่อสื่อสารกันอย่างจำกัด แต่ได้ผลดีเพราะมีคนจำนวนน้อย
การสื่อสารจึงไม่ซับซ้อน ส่วนใหญ่จะสื่อสารกันด้วยการใช้ท่าทาง หรือแม้กระทั่งการใช้สัญลักษณ์
ต่างๆ เช่น การใช้เสียง เป็นการสื่อสารที่บอกลักษณะจำเพาะเสียงโดยสร้างเพื่อทำให้คนในกลุ่ม
เข้าใจ ว่าหมายถึงข้อความอะไร เพื่อใช้ในการติดต่อสื่อสารของกลุ่ม ก่อนจะไปเป็นการเขียนซึ่ง
ก่อนจะมีอักษรที่ใช้เป็นการเฉพาะถิ่นนั้น การเริ่มการสื่อสารโดยการวาดภาพ ทำให้มนุษย์สร้าง
สัญลักษณ์ในรูปแบบต่างๆ อันเป็นลักษณะของการสื่อสาร โดยใช้ภาพ อธิบายถึงเจตนาของผู้วาด
เพื่อสื่อไปยังผู้อ่านภาพ (ผู้รับสาร)

การวาดภาพตามผนังถ้ำทำให้ผู้รับสารได้เข้าใจมากขึ้นว่าผู้ส่งสารมีเจตนาอะไรที่จะสื่อ
ความหมายมากกว่าการใช้ภาษาในการสื่อสารซึ่งกันและกัน เพราะต่างสังคมย่อมมีความแตกต่าง

กันทางด้านภาษา การใช้ภาพเป็นกลางในการสื่อสาร จึงเป็นสื่อกลางที่นิยมกันในยุคสมัยนั้น การสื่อสารในยุคนี้เป็นการสื่อสารกลุ่มย่อยเท่านั้น เชื่อว่ายังไม่มี การสื่อสารแบบมวลชนเกิดขึ้น ดังนั้นจึงสามารถแบ่งการสื่อสารออกได้เป็น 3 ยุค ดังนี้¹

2.1.1. การสื่อสารยุคโบราณ

เป็นการสื่อสารที่นิยมใช้ในอดีต ซึ่งปัจจุบันไม่มี การสื่อสารด้วยวิธีนี้ หรือไม่นิยมใช้ การสื่อสารประเภทนี้แล้ว การสื่อสารในยุคโบราณจะกระทำเพื่อตอบสนองต่อความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ใช้ถ่ายทอดข้อมูลที่ไม่มีความสลับซับซ้อน และตัวกลางที่ใช้มักจะมีประสิทธิภาพน้อย และไม่มีความสะดวกรวดเร็วในการสื่อสาร ตัวอย่างการสื่อสารในยุคโบราณ เช่น

(ก) ควันไฟ เป็นการสื่อสาร โดยใช้กลุ่มของควันไฟแทนสัญลักษณ์ต่างๆ เพื่อสื่อสารไปยังผู้รับสาร โดยผู้ส่งสารจะต้องก่อกองไฟที่สูงเพื่อให้ผู้รับสารสามารถมองเห็นได้จากระยะไกล การสื่อสารประเภทนี้มีความผิดพลาดได้ง่าย เนื่องจากควันไฟอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามสภาพอากาศ ทำให้เกิดการตีความหรือแปลสัญลักษณ์นั้น ๆ ผิดพลาดได้ และทุกคนสามารถมองเห็นควันไฟจากผู้ส่งสารได้ จึงไม่สามารถเก็บความลับของข้อมูลจากบุคคลอื่น ๆ ที่รู้รหัสหรือสัญลักษณ์นั้นได้

(ข) วาดภาพ เป็นการสื่อสารของบุคคลในสมัยโบราณเพื่อบอกเล่าวิถีชีวิตของตนเอง ด้วยการใช้สีธรรมชาติหรือก้อนหินขีดเขียนและวาดภาพต่าง ๆ ไว้บนผนังถ้ำหรือก้อนหิน การวาดภาพบนผนังถ้ำจัดเป็นการสื่อสารรูปแบบแรกของมนุษย์ ที่ยังมีหลักฐานปรากฏให้เห็นได้ในปัจจุบัน

(ค) วิ่งผลัด เป็นการสื่อสารโดยใช้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลส่งต่อข้อมูลที่อยู่ในรูปแบบของสารต่อกันไปเรื่อย ๆ จนถึงปลายทาง คล้ายลักษณะของการวิ่งผลัด ทำให้สามารถสื่อสารได้สะดวกและส่งข้อมูลถึงผู้รับสารได้มีประสิทธิภาพมากกว่าการใช้ควันไฟ แต่มักมีปัญหาเรื่องความลับของข้อมูลที่ใช้ในการสื่อสาร

(ง) ม้าเร็ว เป็นการสื่อสารโดยใช้มนุษย์และสัตว์เป็นสื่อกลางในการสื่อสารทำให้ การสื่อสารมีประสิทธิภาพมากกว่าการวิ่งผลัด เนื่องจากประสิทธิภาพของการสื่อสารขึ้นอยู่กับบุคคลที่บังคับม้าและม้าเป็นหลัก ทำให้สามารถสื่อสารหรือส่งข้อมูลได้รวดเร็ว รักษาความลับของข้อมูลและส่งข้อมูลไปยังผู้รับสารได้ถูกต้องกว่าการสื่อสารด้วยการวิ่งผลัด

¹ ยูซุรยอ ฮะซียามา. (2562). *พัฒนาการของการสื่อสาร*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://sites.google.com/site/khruyusra1/phathnakar-khxng-kar-tidtx-suxsar-1> [2562, 13 มกราคม].

(จ) นกพิราบสื่อสาร มีหลักฐานบันทึกไว้ว่า ชาวอียิปต์โบราณเป็นผู้ริเริ่มใช้นกพิราบในการสื่อสาร และมีกีฬาแข่งนกเกิดขึ้น ซึ่งในเวลาต่อมาได้รับความนิยมกันอย่างแพร่หลายในชาวกรีก โรมัน และยังกระจายไปถึงประเทศตะวันออกกลาง โดยการฝึกนกพิราบนี้ได้พัฒนาขึ้นไปเรื่อยๆ จนเป็นการใช้ประโยชน์ ถึงขั้นมีการจัดตั้งขึ้นเป็น กิจการนกพิราบไปรษณีย์ (regular pigeon-post) ขึ้นในประเทศกลุ่มทวีปยุโรป รวมทั้งฝึกเพื่อนำไปสนับสนุนปฏิบัติการทางทหาร สังเกตได้ว่า การสื่อสารโดยใช้สัตว์เป็นตัวกลางหลักในการสื่อสาร โดยใช้ธรรมชาติในการรู้ทิศทางของนกพิราบที่จะเดินทางกลับรังหรือที่อยู่ของมันได้ไม่ว่าจะถูกส่งมาจากที่ใด จึงมีการผูกข้อความหรือข้อมูลสั้น ๆ ที่ขาหรือแขวนที่คอของนกพิราบ แล้วให้ผู้รับสารรอรับสารได้จากรังหรือที่อยู่ของนกพิราบ การสื่อสารด้วยการใช้นกพิราบสามารถรักษาความลับของข้อมูลได้เป็นอย่างดี แต่ไม่สามารถกำหนดระยะเวลาในการสื่อสารได้อย่างแน่นอน และไม่สามารถส่งข้อมูลหรือข้อความในปริมาณมาก ๆ ได้ ปัจจุบันมีการใช้นกพิราบสื่อสารเพื่อการแข่งขันมากกว่าการใช้เพื่อส่งข้อมูลหรือสื่อสารในชีวิตประจำวัน

2.1.2. การสื่อสารยุคอุตสาหกรรม

เป็นการสื่อสารที่ยังนิยมใช้ในปัจจุบัน การสื่อสารยุคอุตสาหกรรมจะมุ่งเน้นประสิทธิภาพและแม่นยำมากกว่าการสื่อสารยุคโบราณ แต่มีแนวโน้มที่จะเลิกใช้ในอนาคต เนื่องจากมีเทคโนโลยีที่ส่งเสริมการสื่อสารใหม่ ๆ เข้ามาแทนที่ ตัวอย่างการสื่อสารในยุคอุตสาหกรรม เช่น

(ก) จดหมายและพัสดุ (Letter and Inventories) เป็นการสื่อสารในรูปแบบดั้งเดิม โดยใช้บริการในการส่งจดหมาย และพัสดุจากหน่วยงานให้บริการการสื่อสาร คิดอัตราค่าบริการตามน้ำหนักและระยะทางในการส่งจดหมายและพัสดุ ซึ่งการสื่อสารด้วยวิธีการนี้ได้รับการยอมรับและน่าเชื่อถือกว่าการสื่อสารในรูปแบบอื่น สามารถกำหนดระยะเวลาในการสื่อสารได้แน่นอน และสามารถส่งข้อมูลได้ในปริมาณมาก ส่งข้อมูลได้ทุกรูปแบบ และมีพื้นที่ให้บริการทั่วโลก

(ข) โทรศัพท์หรือโทรเลข (Telephone) เป็นการสื่อสารสองทิศทางแบบพร้อมกันแต่สามารถรับและส่งข้อมูลได้ในรูปแบบเสียงเท่านั้น โดยผู้สื่อสารทั้งสองฝ่ายจะต้องมีโทรศัพท์เพื่อใช้ในการสื่อสาร เวลาสื่อสารจะเป็นเวลาจริงในช่วงนั้น ๆ (Real Time) หากผู้รับข้อมูลไม่อยู่หรือมีความผิดพลาดด้านเวลาจะทำให้การสื่อสารไม่สามารถทำได้ โทรศัพท์มีพัฒนาการต่อเนื่องและยาวนานโดยเป็นพื้นฐานของการพัฒนาโทรศัพท์แบบไร้สายหรือโทรศัพท์แบบพกพา การใช้โทรศัพท์จะต้องติดตั้งเครื่องรับ เครื่องส่ง และสายโทรศัพท์ในพื้นที่ที่ให้บริการหรือมีสายโทรศัพท์จากหน่วยงานที่ให้บริการเท่านั้น จึงนิยมติดตั้งในที่อยู่อาศัย สำนักงาน และสถานที่สาธารณะต่าง ๆ ผู้ใช้ไม่จำเป็นต้องมีความรู้ด้านเทคโนโลยีการสื่อสารมากนัก โทรศัพท์

ประเภทนี้จะใช้ระบบการทำงานแบบ แอนะล็อก (Analog) โดยใช้สายโทรศัพท์เป็นตัวกลางในการรับและส่งข้อมูล

(ค) โทรสารหรือแฟกซ์ (Fax) พัฒนามาจากการสื่อสารประเภทโทรศัพท์ เพื่อให้สามารถส่งข้อมูลในรูปแบบตัวอักษรหรือข้อความ ไปยังผู้รับสารได้มากกว่าข้อมูลเสียงเพียงอย่างเดียว มีลักษณะการใช้งานเหมือนโทรศัพท์ ในการส่งข้อมูลด้วยโทรสารผู้ส่งสารและผู้รับสารจะต้องเปิดใช้เครื่องโทรสารจึงจะสามารถส่งข้อมูลได้ และไม่สามารถส่งข้อมูลเอกสารผ่านโทรสารได้พร้อมกับการส่งข้อมูลเสียง การสื่อสารด้วยโทรสารนี้ ข้อมูลต้นฉบับจะยังคงอยู่ที่ผู้ส่งสาร โดยผู้รับสารจะต้องมีกระดาษสำหรับคัดลอกข้อมูลที่ส่งไปยังปลายทาง

2.1.3 การสื่อสารในยุคปัจจุบันหรือการสื่อสารยุคโลกไร้สาย

เป็นการสื่อสารที่มุ่งเน้นความสะดวกสบายของผู้ใช้และประสิทธิภาพของข้อมูลที่ใช้ในการสื่อสารเป็นหลัก ผู้สื่อสารจะต้องมีความรู้ด้านเทคโนโลยีเป็นอย่างดี จึงจะสามารถสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(ก) ไวไฟ (Wi-Fi) เป็นระบบเชื่อมต่ออุปกรณ์ที่ทำงานบนเครือข่ายคอมพิวเตอร์ไร้สาย (Wireless LAN) โดยใช้คลื่นสัญญาณวิทยุทำให้สามารถติดต่อสื่อสารข้อมูลได้ระหว่างอุปกรณ์นั้น ๆ ปัจจุบันนิยมติดตั้งอุปกรณ์รับและส่งสัญญาณ ไวไฟในเครื่องคอมพิวเตอร์แบบพกพา เพื่อให้สามารถค้นหาสัญญาณไวไฟที่ส่งมาจากคอมพิวเตอร์ที่เชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต ทำให้คอมพิวเตอร์แบบพกพาสามารถเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตได้ด้วย ผู้ใช้ไวไฟสามารถติดต่อสื่อสารได้ด้วยข้อมูลทุกรูปแบบที่อยู่ในรูปแบบของไฟล์ข้อมูลแต่จะมีความเร็วในการสื่อสารน้อยกว่าการสื่อสารในระบบเครือข่ายที่ไร้สายรับและส่งสัญญาณ

(ข) ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์หรืออีเมล (Electronic Mail หรือ E-Mail) เป็นการใช้คอมพิวเตอร์ส่งข้อความในรูปแบบของจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ไปยังบุคคลอื่น การสื่อสารนี้ผู้ใช้จะต้องมีที่อยู่ทางไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ของผู้รับหรืออีเมลแอดเดรส (E-Mail Address) เช่น banana123@yahoo.com ผู้ส่งไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์สามารถส่งข้อมูลเวลาใดก็ได้ เนื่องจากข้อมูลที่ส่งไปจะฝากไว้บนเครือข่ายคอมพิวเตอร์ เมื่อผู้รับเข้าสู่ระบบและเรียกใช้บริการก็จะได้รับข้อความโดยไม่ต้องรอให้เวลาตรงกัน นอกจากนี้ยังสามารถส่งข้อมูลได้หลายรูปแบบในปริมาณที่มากกว่าการส่งข้อความผ่านทางโทรศัพท์เคลื่อนที่ (Short Message) และสามารถส่งข้อมูลไปยังผู้รับหลายคนได้ในเวลาเดียวกัน

(ค) บลูทูธ (Bluetooth) เป็นระบบเชื่อมต่ออุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์เพื่อสื่อสารระหว่างอุปกรณ์นั้น ๆ โดยอาศัยคลื่นความถี่หรือสัญญาณวิทยุ ตัวอย่างการเชื่อมต่อ บลูทูธ เช่น การเชื่อมต่อระหว่างคอมพิวเตอร์แบบพกพากับโทรศัพท์เคลื่อนที่ การเชื่อมต่อระหว่าง

โทรศัพท์เคลื่อนที่กับสมอลล์ทอล์ค (Small talk) บลูทูธสามารถเชื่อมต่อเพื่อสื่อสารข้อมูลได้ในระยะทางใกล้ ๆ ไม่เกิน 10 เมตร ทำให้ต้องสื่อสารข้อมูลในระยะทางใกล้กว่าการสื่อสารด้วยไวไฟ นอกจากนี้ บลูทูธ ยังมีประสิทธิภาพด้านความเร็วในการสื่อสารน้อยกว่าไวไฟอีกด้วย

(ฆ) การสนทนาออนไลน์ หรือแชท (Chat) เป็นการสนทนาระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ปัจจุบันสามารถพัฒนาให้ใช้ภาพกราฟิก ภาพการ์ตูน หรือ ภาพเคลื่อนไหวต่าง ๆ แทนภาพผู้สื่อสารได้ นอกจากการสนทนาแล้ว ผู้ใช้ยังสามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลที่มีลักษณะเป็นไฟล์อิเล็กทรอนิกส์ได้อีกด้วย การสนทนาแบบนี้เป็นการสนทนาแบบโต้ตอบในเวลาเดียวกัน ดังนั้นผู้สื่อสารจึงต้องออนไลน์พร้อมกัน การสนทนาออนไลน์ในบางโปรแกรมจะมีการแบ่งการสนทนาออกเป็นห้อง ๆ หรือเป็นกลุ่มสนทนา โดยผู้ใช้ทั้งสองฝ่ายจะต้องมีโปรแกรมสำหรับใช้สนทนา²

(ง) วิดีโอทางไกล (Video Conferencing) เป็นการสื่อสารข้อมูลโดยการส่งภาพและเสียงจากฝ่ายหนึ่งไปสู่อีกฝ่ายหนึ่ง การใช้วิดีโอทางไกลต้องมีอุปกรณ์สำหรับบันทึกภาพและอุปกรณ์บันทึกเสียง โดยที่ภาพและเสียงที่ส่งไปนั้นสามารถแสดงเป็นภาพเคลื่อนไหวที่มีเสียงประกอบได้ ปัจจุบันหลายหน่วยงานนำวิธีสื่อสารแบบวิดีโอทางไกลมาใช้เพื่อการประชุมมากขึ้น เพราะช่วยให้หน่วยงานประหยัดทั้งเวลาและค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ตัวอย่างการใช้ประโยชน์วิดีโอทางไกล เช่น การนำวิดีโอทางไกลมาใช้ทางการศึกษา ทำให้นักเรียนสามารถรับฟังการบรรยายจากอาจารย์ซึ่งอยู่อีกที่หนึ่งได้โดยไม่ต้องเดินทางไปเรียนด้วยตนเอง และยังสามารถโต้ตอบระหว่างคู่สนทนาได้ เนื่องจากมีกล้องดิจิทัล ไมโครโฟน และลำโพง ซึ่งเป็นอุปกรณ์ที่ทำให้ทั้งสองฝ่ายเห็นและได้ยินเสียงซึ่งกันและกัน³

โดยสรุป การติดต่อสื่อสารมีหลากหลายรูปแบบ และมีวิวัฒนาการอยู่ตลอดเวลา เพื่อตอบสนองการใช้งานของมนุษย์ในการที่จะสื่อสารของผู้ส่ง ไปยัง ผู้รับ ไม่ว่าจะในรูปแบบ การส่งจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ โทรศัพท์ แม้กระทั่งโทรทัศน์ วิทยุ ที่เป็นลักษณะของการส่งสารไปยังผู้รับโดยที่ไม่ต้อง การสื่อสารในยุคปัจจุบัน เป็นการติดต่อสื่อสารที่เป็นลักษณะ แบบ real time ทำให้คนในสังคมสามารถติดต่อสื่อสาร ได้ตลอดเวลา

² คมสันต์ สลาพิม. (2562). *การสนทนาออนไลน์*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: 12 <https://sites.google.com/site/unit4internet53/kar-chi-ngan-xinthexrnet/kar-snthna-xxnlin>. [2562, 12 มีนาคม]

³ บริษัท วินเนอร์ อีเล็กทริก จำกัด. (2562). *Video Conference คืออะไร ระบบติดต่อสื่อสารรับ ส่งข้อมูลภาพและเสียง*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://www.mindphp.com> [2562, 12 มีนาคม]

2.2 ประวัติ และความเป็นมาของโทรทัศน์

ก่อนจะมาเป็นโทรทัศน์จอแบน ที่มีระบบอันทันสมัยนานาประการ หลายยี่ห้อ ดังเช่นทุกวันนี้ ในปี ค.ศ. 1925 โทรทัศน์ขาว-ดำ เครื่องแรกของโลกที่ถูกสร้างขึ้นได้นั้น เป็นผลงานการประดิษฐ์ของ จอห์น ล็อกกี เบรียค ชาวสกอตแลนด์ จอห์น ได้ทดลองการรับส่งสัญญาณภาพอยู่นานหลายปีจนสำเร็จ โดยสามารถส่งภาพวัตถุไปยังเครื่องรับอีกเครื่องหนึ่งที่อยู่ห่างกันได้อย่างชัดเจน และนับจากวันนั้น โทรทัศน์ก็ครองใจคนเรื่อยมา ประวัติวิทยุกระจายเสียง กล่าวกันว่าต้องใช้เวลาถึง 1 ศตวรรษกว่าที่การถ่ายรูปรูปจะเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย โทรทัศน์ใช้เวลา 50 ปี เทคโนโลยีวิทยุสื่อสารใช้เวลา 35 ปี แต่วิทยุรูปแบบพิเศษไร้สายที่เรียกกันว่า การกระจายเสียงหรือ broadcasting นั้น ใช้เวลาเพียง 8 ปีเท่านั้น มนุษย์เริ่มบริโภคสื่อในช่วงแรกจากสื่อสิ่งพิมพ์แบบประชานิยม เครื่องเล่นแผ่นเสียง และภาพยนตร์ เป็นเวลานาน ก่อนที่จะมีการกระจายเสียงเกิดขึ้น สื่อสมัยเก่าเกิดขึ้นมาพร้อมๆกับการประดิษฐ์คิดค้นทางช่างของศตวรรษที่ 19 และจากการเปลี่ยนแปลงพื้นฐานทางสังคมที่เกิดจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม (ประมาณ ค.ศ. 1750-1850) ซึ่งผันชีวิตผู้คนในโลกตะวันตกจากสังคมเกษตรกรรม ให้เดินทางเข้ามาทำมาหากินกันในเมืองใหญ่มากขึ้นในช่วงกลางศตวรรษที่ 20 การกระจุกตัวของประชาชนในเมืองใหญ่กลายเป็นกลุ่มเป้าหมายของสิ่งที่เราเรียกกันว่า “สื่อมวลชน” หรือ “mass media” ซึ่งหมายถึงตัวกลางของการติดต่อสื่อสารที่ใช้เทคโนโลยีเป็นสื่อเข้าถึงประชาชนจำนวนมากในคราวเดียวกัน ด้วยข่าวสารและความบันเทิงที่ดึงดูดความสนใจของประชาชนเหล่านั้น แต่เดิมนั้นหนังสือพิมพ์ถูกนับว่าเป็นสิ่งพิเศษสำหรับชนชั้นสูง ปัจจัยหลายๆด้าน เช่น การกระจุกตัวของชุมชนเมือง การพัฒนาการศึกษา อัตราเพิ่มของการรู้หนังสือของประชาชนและความต้องการพักผ่อนหย่อนใจ ต่างก็ช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสถานภาพของสื่อสิ่งพิมพ์ มาเป็นสิ่งธรรมดาที่คนทั่วไปในระดับล่างสามารถเข้าถึงได้ สื่อสิ่งพิมพ์ที่เรียกกันว่า “The Penny Press” เป็นตัวชี้วัดในกรณีนี้ได้เป็นอย่างดี หลังจาก ค.ศ. 1833 หนังสือพิมพ์ Sun ในรัฐ New York เป็นผู้นำแนวทางใหม่ไปสู่การผลิตหนังสือพิมพ์เพื่อมวลชนด้วยการตั้งราคาขายเพียงฉบับละ 1 เพนนี โดยระยะแรกขายเพียงจำนวนหลักพันฉบับ และในที่สุดก็มียอดขายเพิ่มถึงนับแสนฉบับเลยทีเดียว หนังสือพิมพ์ในสมัยนั้นเน้นการเสนอข่าวธุรกิจการค้า พรรคการเมือง และประเด็นอื่นๆ ต่อมาหนังสือพิมพ์ประชานิยมได้ขยายขอบข่ายของการเสนอเรื่องราวต่างๆ มีการหากินกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน คคืออาชญากรรม ข่าวซุบซิบ เรื่องที่อยู่ในความสนใจของผู้คน และกีฬา ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นการนำเสนอในรูปแบบภาษาที่หือหาว ซึ่งขัดแย้งกับการใช้ภาษาสวยงามในรูปแบบเรียงความอย่างที่เคยเป็นมาในอดีต หนังสือพิมพ์ประชานิยมนี้สามารถดึงดูดผู้อ่านจำนวนมากด้วยการเข้าถึงคนทุกเพศทุกวัยโดยไม่จำกัดชนชั้นและสถานภาพทางสังคม ภายใน ทศวรรษ ที่ 1890 หนังสือพิมพ์บางฉบับมียอดจำหน่ายถึงกว่าล้านฉบับทีเดียว ความนิยม

ของผู้คนในการอ่านหนังสือพิมพ์นั้นนับได้ว่าช่วยบ่มเพาะพฤติกรรมกรรมการบริโภคสื่อมวลชน ซึ่งขยายไปสู่การบริโภคสื่อมวลชนอื่นๆในเวลาต่อมา การกระจายเสียงในยุคแรกๆสืบทอดมาจาก คณะนักร้องละครเพลงเร่ที่ได้รับความนิยมอย่างมากในช่วง ค.ศ. 1880-1920 เรียกว่า “vaudeville” การแสดงของพวกเขาสามารถทำเงินได้เป็นจำนวนมากจากการออกเร่ไปพบผู้ชมนับร้อยรอบ สาเหตุแห่งความสำเร็จของ vaudeville ก็คือพวกเขาสร้างความบันเทิงไปถึงตัวผู้ชมโดยที่ผู้ชมไม่ต้องเสียเวลาเดินทาง วิธีการนี้เป็นแนวทางเดียวกับการใช้สื่อชนิดใหม่ๆที่ตามมา เช่น ภาพยนตร์ และ วิทยุกระจายเสียง ที่สามารถทำเงินได้จากการนำเสนอความบันเทิงไปให้กับผู้ชมได้ถึงบ้านนั่นเอง ในศตวรรษที่ 19 ประชาชนในประเทศตะวันตกจึงเริ่มคุ้นเคยและเริ่มลงทุนซื้อหาเฟอร์นิเจอร์ระดับบ้านชั้นใหม่ คือเครื่องเล่นแผ่นเสียง ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง ผู้ผลิตเครื่องเล่นแผ่นเสียง 200 รายในประเทศสหรัฐอเมริกา มีการผลิตกันมากถึงปีละกว่า 200 เครื่องทีเดียว อย่างไรก็ตามการอัดแผ่นเสียงยังคงใช้เทคนิคที่ล้าสมัยซึ่งไม่แตกต่างจากวิธีการที่ Thomas Edison ใช้ในปี ค.ศ. 1878 วิทยุกระจายเสียงได้ถือกำเนิดขึ้นมาในช่วงทศวรรษที่ 1920 และกลับกลายเป็นคู่แข่งสำคัญของเครื่องเล่นแผ่นเสียงในเวลาต่อมา เมื่อประกอบกับช่วงเศรษฐกิจตกต่ำที่ส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมแผ่นเสียง ธุรกิจแผ่นเสียงจึงล้มไป ใน ค.ศ. 1933 ที่น่าแปลกก็คือ แม้ว่าวิทยุกระจายเสียงจะเป็นตัวทำให้ธุรกิจแผ่นเสียงมีอันเป็นไป แต่วิทยุกระจายเสียง ก็ช่วยกำเนิดชีวิตใหม่ของธุรกิจแผ่นเสียงให้กลับคืนมาได้เช่นกัน เนื่องจากประชาชนมีความต้องการฟังรายการเพลงทางสื่อวิทยุกระจายเสียงกันมาก ประกอบกับเทคนิคการบันทึกเสียงได้มีการพัฒนาขึ้นกว่าเดิม ส่วนภาพยนตร์นั้นมีวิวัฒนาการควบคู่ไปกับแผ่นเสียง ซึ่งบุคคลสำคัญเบื้องหลังเทคโนโลยีทั้งสองประเภทก็คือ Thomas Edison นั่นเอง ภาพยนตร์ได้รับความนิยมในฐานะสื่อที่ให้ทั้งความรู้และความบันเทิง แต่ก็ยังถูกแซงโดยวิทยุกระจายเสียง ซึ่งมีบทบาทเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ มีการแข่งขันในระบบต่างๆเพื่อให้ประชาชนยอมรับ จนในที่สุดสถานีวิทยุกระจายเสียงระดับชาติแห่งแรกก็ถูกตั้งขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกาโดยบริษัท RCA⁴ มีการทดลองตั้งสถานีโทรทัศน์ขึ้น เพื่อทดลองส่งสัญญาณภาพและเสียง ขณะเดียวกันก็สามารถประดิษฐ์เครื่องรับโทรทัศน์เป็นผลสำเร็จ

2.2.1 ประวัติโทรทัศน์ในประเทศไทย

ความพยายามในการก่อตั้งโทรทัศน์ขึ้นในประเทศไทยเริ่มขึ้นเมื่อ พ.ศ.2475 โดยพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน เติริยมการทดลองส่งโทรทัศน์ แต่ยังไม่ทันดำเนินการก็เกิดการปฏิวัติขึ้น และหลังจากนั้นได้เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นเมื่อสงครามสิ้นสุดลง จึงได้มี

⁴ การจัดการความรู้ สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2556). *สถานีโทรทัศน์เพื่อการเกษตร MOAC TV*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: https://km.opsmoac.go.th/ewt_news.php?nid=619&filename=index. [2562, 29 มีนาคม]

ความพยายามในการก่อตั้งโทรทัศน์ขึ้นในประเทศไทยอีกครั้ง โดยมีเหตุการณ์สำคัญที่สามารถแบ่งได้ตามทศวรรษต่างๆ ดังนี้ทศวรรษ 2490 ยุคบุกเบิกโทรทัศน์ไทย (พ.ศ. 2491-2499)

เมื่อ ปี พ.ศ. 2492 สรรพศิริ วิริยศิริ เจ้าหน้าที่ข่าวต่างประเทศของกรมโฆษณาการ ได้รับฟังข่าวต่างประเทศเกี่ยวกับปรากฏการณ์การประดิษฐ์โทรทัศน์ในยุโรปและอเมริกา จึงมีความสนใจและเขียนบทความเรื่อง วิทยุภาพ แจกในงานทอดกฐิน

พ.ศ. 2493 จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้อ่านบทความนั้นและมีความคิดในการจัดตั้งโทรทัศน์ขึ้นมาในประเทศไทย จึงมีจดหมายถึงอธิบดีกรมโฆษณาการปรารภถึงความคิดที่จะจัดตั้งโทรทัศน์ในประเทศไทยขึ้น

พ.ศ. 2495 คณะผู้เริ่มจัดตั้ง 7 ท่าน ได้จดทะเบียนจัดตั้งบริษัทไทยโทรทัศน์ จำกัด โดยมีทุนจดทะเบียน 20 ล้านบาท ในขณะนั้นมีเสียงคัดค้านจากประชาชนส่วนใหญ่และฝ่ายค้าน เนื่องจากประเทศยังประสบปัญหาเศรษฐกิจ จึงเห็นว่าไม่พร้อมที่จะลงทุนด้านโทรทัศน์

กรมหมื่นนราธิปพงษ์ประพันธ์ ทรงบัญญัติศัพท์ 'วิทยุโทรทัศน์' ขึ้นใช้ มีการเตรียมความพร้อมโดยการส่งเจ้าหน้าที่ไปดูงานและฝึกอบรมที่บริษัท RCA ของอเมริกา มีการประกวดราคาเครื่องรับส่งโทรทัศน์และเตรียมงานด้านเทคนิคโทรทัศน์

วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2498 จอมพล ป.พิบูลสงคราม เปิดสถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยที่วิหัง 4 อย่างเป็นทางการเพื่อเป็นของขวัญวันชาติแก่ชาวไทย และมีคุณจำนง รังสิกุล เป็นหัวหน้าสถานี ทศวรรษ 2500 โทรทัศน์ในฐานะเครื่องมือทางการเมือง (พ.ศ.2500-2509)

วันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2501 มีการก่อตั้งสถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 7 (ระบบขาวดำ) ขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์ทางการทหาร โดย จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีการขยายการส่งรัศมีสัญญาณไปยังภูมิภาค และจัดตั้งสถานีโทรทัศน์ส่วนภูมิภาคขึ้น การช่วงชิงสื่อโทรทัศน์ในช่วงนั้น ระหว่างจอมพล ป. และจอมพล สฤษดิ์ ถือเป็นการใช้โทรทัศน์เป็นเครื่องมือต่อสู้ทางการเมืองทศวรรษ 2510 ยุคแห่งการเติบโตและการก้าวสู่ยุคโทรทัศน์สี (พ.ศ.2510-2519)

วันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2510 สถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง 7 เริ่มแพร่ภาพในระบบสีเป็นสถานีแรก โดยบริษัทกรุงเทพฯและวิทยุ จำกัด ได้รับสัมปทานจากกองทัพบก โดยออกอากาศการถ่ายทอดการประกวดนางสาวไทยเป็นรายการแรก

วันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2511 มีการก่อตั้ง ทีวีพูล หรือโทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจแห่งประเทศไทยขึ้นอย่างเป็นทางการ

วันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2513 สถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 ออกอากาศอย่างเป็นทางการในระบบสี

พ.ศ. 2517 เป็นปีแห่งโทรทัศน์ระบบสี เนื่องจากสถานีโทรทัศน์ขาวดำ 2 ช่อง เดิมได้เปลี่ยนระบบออกอากาศจากขาวดำมาเป็นระบบสี ซึ่งได้แก่- สถานีโทรทัศน์ช่อง 4 ขาวดำ เปลี่ยนเป็นสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 9 ออกอากาศในระบบสี และสถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 7 ขาวดำ เปลี่ยนเป็นสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง 5 โดยออกอากาศในระบบสีทำให้สิ้นสุดทศวรรษนี้ ประเทศไทยมีโทรทัศน์ระบบสี 4 สถานีด้วยกันทศวรรษ 2520 การพัฒนาทางธุรกิจอย่างต่อเนื่อง (พ.ศ.2520-2521) เป็นยุคแห่งการพัฒนาด้านธุรกิจของสถานีโทรทัศน์ทุกช่องที่มีอยู่ และมีการปรับปรุงพัฒนาคุณภาพของระบบสี

วันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2520 มีการก่อตั้ง อสมท. แทนที่ บริษัทไทยโทรทัศน์จำกัด ที่ยุบไป เพราะเกิดปัญหาภายในทศวรรษ 2530 ยุคทองของโทรทัศน์ไทย (พ.ศ.2530-2539) เพราะเป็นยุคที่ประเทศไทยมีครบทั้งโทรทัศน์แบบฟรีทีวี ทีวีเสรี และแบบบอกรับเป็นสมาชิก นอกจากนี้ในช่วงเศรษฐกิจขาขึ้นทำให้อุตสาหกรรมโทรทัศน์เติบโตอย่างมาก

วันที่ 11 กรกฎาคม พ.ศ. 2531 สมเด็จพระเทพฯ ทรงเปิดสถานีโทรทัศน์ช่อง 11 อย่างเป็นทางการ 1 พฤศจิกายน 2531 มีการทดลองออกอากาศสถานีโทรทัศน์ช่อง 11

เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2532 สถานีโทรทัศน์ ไอบีซี เคเบิล ทีวี เริ่มดำเนินธุรกิจโทรทัศน์แบบบอกรับเป็นสมาชิกรายแรกของไทย โดยดำเนินงานโดย บริษัท อินเตอร์เนชั่นแนล บรอดคาสติ้ง คอร์ปอเรชั่น จำกัด

พ.ศ.2533 สถานีโทรทัศน์ ไทยสกาย เคเบิล ทีวี เริ่มดำเนินธุรกิจโทรทัศน์แบบบอกรับเป็นสมาชิก โดย บริษัท สยามบรอดคาสติ้ง จำกัด (ต่อมาไทยสกาย ยุติการดำเนินธุรกิจ ในปี 2540 เนื่องจากปัญหาทางเศรษฐกิจ)

พ.ศ.2537 บริษัทยูทีวี เคเบิลเน็ทเวิร์ค จำกัด เริ่มดำเนินการธุรกิจโทรทัศน์แบบบอกรับเป็นสมาชิกในนามของ ยูทีวี

พ.ศ. 2537 สถานีโทรทัศน์ไอทีวี เริ่มดำเนินการออกอากาศสถานีโทรทัศน์เสรี โดยบริษัท สยามเอนเตอร์เทนเมนท์ จำกัด เป็นผู้ดำเนินการทศวรรษ 2540 การแข่งขันอย่างเข้มข้นทางธุรกิจ (พ.ศ.2540-2549)

วันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2540 ททบ 5 จัดตั้งโครงการ Thai TV Global Network แพร่ภาพออกอากาศโทรทัศน์ไทยผ่านดาวเทียมไปต่างประเทศทั่วโลก

วันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2541 ยูทีวี และ ไอบีซี รวมบริษัทกันเป็น ยูบีซี (United Broadcasting Corporation) ทั้งนี้เนื่องจากทั้ง 2 บริษัทประสบปัญหาทางเศรษฐกิจเนื่องจากเศรษฐกิจของประเทศขณะนั้นเป็นยุคฟองสบู่แตก

เดือน มิถุนายน พ.ศ. 2548 อสมท. ได้ทำการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ และกลายมาเป็น บริษัท อสมท. จำกัด มหาชน⁵

โดยสรุปการที่ประเทศไทยได้มีการนำโทรทัศน์เข้ามาแพร่หลาย จุดกำเนิดของสื่อ (โทรทัศน์) จึงเริ่มต้นขึ้น เนื่องด้วยผู้ดำเนินรายการมีอิทธิพลต่อการนำเสนอข่าวสาร นำเสนอรายการ โน้มน้าวชักชวนให้ประชาชนในสังคมเข้ามาดูรายการที่ตนนำเสนอ ซึ่งสื่อมีเสรีภาพในการที่จะทำข่าวสาร โดย ต้องห้ามหน่วยงานรัฐที่จะมาแทรกแซงในการทำข่าวของสื่อมวลชน ตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ได้ให้การรับรองสื่อฯไว้ สื่อจึงสามารถเผยแพร่ข่าวสารให้แก่ประชาชน ตามสิทธิที่ประชาชนควรได้รับรู้

2.3 ความหมาย และประเภทของสื่อมวลชน

ประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับสื่อมวลชนในการนำเสนอข่าว ได้อย่างมีประสิทธิภาพอิสระ โดยได้รับรองตามกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้ให้อำนาจไว้เป็นการนำเสนอข่าวสารเพื่อตอบสนองสิทธิที่จะรู้ของประชาชน เพื่อให้ประชาชนได้รับรู้ข้อมูลข่าวสาร ประเภทต่างๆอันเป็นการเกี่ยวพันกับ สังคม หรือตัวบุคคล ได้อย่างรวดเร็ว เปรียบเสมือนว่า สื่อ เป็นตัวเชื่อมในการรับรู้ของประชาชน

“สื่อมวลชน” (Mass Media) กับคำว่า “การสื่อสารมวลชน” (Mass Communication) คณะกรรมการราชบัณฑิตยสถาน ได้อนุโลมให้ใช้คำทั้งสองคำนี้แทนกันได้ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพุทธศักราช 2542 ให้ความหมาย “สื่อ” ไว้ว่า เป็นคำกริยา หมายถึง ติดต่อให้ถึงกัน หรือชักนำให้รู้จักกัน เป็นคำนาม หมายถึง ผู้หรือสิ่งที่ติดต่อให้ถึงกันหรือชักนำให้รู้จักกัน

คำว่า “สื่อสารมวลชน” เป็นคำกริยา หมายถึง การสื่อสารสู่มหาชน โดยอาศัยเครื่องมือหรือสื่อกลางต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือสิ่งพิมพ์ เป็นต้น⁶

มอริส จาโนวิทซ์ (Morris Janowitz) การสื่อสารมวลชนประกอบด้วยสถาบันและเทคนิค ซึ่งกลุ่มคนที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะใช้เครื่องมือทางเทคโนโลยี (หนังสือพิมพ์ วิทยุ ภาพยนตร์ ฯลฯ) ส่งเนื้อหาที่เป็นสัญลักษณ์ (symbolic content) ไปสู่ผู้รับสารที่มีขนาดใหญ่ มีความแตกต่างกัน และอยู่กันอย่างกระจัดกระจาย

⁵ Thumnurat. (2010). *ประวัติโทรทัศน์*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://thumnurat.blogspot.com/2010/02/blog-post.html> [2562, 27 มีนาคม].

⁶ จิรยา คงมา. (2554). *มาตรการป้องกันและแทรกแซงสื่อมวลชนโดยรัฐบาล*. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร สาขาการ จัดการภาครัฐและเอกชนมหาบัณฑิต, คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. หน้า 20.

ชาร์ลส์ อาร์ ไรท์ (Charles R. Wright) การสื่อสารมวลชนคือ การสื่อสารที่มุ่ง ไปสู่ผู้รับสารจำนวนมาก ซึ่งมีความแตกต่างกัน และไม่เป็นที่รู้จักของผู้ส่งสาร สารถูกส่งไปยังประชาชนทั่วไป เพื่อให้ถึงประชาชนผู้รับสารได้รวดเร็วในเวลาเดียวกัน และสารนั้นมีลักษณะที่ยั่งยืน โดยอาศัยสื่อมวลชนเป็นสื่อ ผู้ส่งสารมักจะเป็นหรือดำเนินกิจการภายใต้องค์การที่สลับซับซ้อน ซึ่งมีการใช้จ่ายมหาศาล

ไมเคิล เบอร์กูน (Michael Burgoon) การสื่อสารมวลชนเป็นการสื่อสารที่ไม่เป็นส่วนตัว (impersonal) และโดยอ้อม (indirect) ที่มุ่งไปสู่คนจำนวนมาก จอห์น อาร์ บิทเนอร์ (John R. Bittner) การสื่อสารมวลชนคือ การที่สารถูกสื่อสารผ่านสื่อมวลชนไปยังคนจำนวนมาก

วอเรน เคอิก (Warren K. Agee) และคณะ การสื่อสารมวลชนคือ กระบวนการของการส่งข่าวสาร (information) ความคิด (idea) และทัศนคติ (attitudes) ไปสู่ผู้รับสารจำนวนมากที่มีความแตกต่างกัน โดยการใช้สื่อที่ถูกพัฒนาเพื่อการนี้⁷

จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า การสื่อสารมวลชน หรือสื่อมวลชน หมายรวมถึง “กระบวนการที่ผู้ส่งสารสามารถทำการส่งสาร (Messenger) ทางสื่อมวลชน (Mass Media) ไปยังมวลชน (Mass Audience) โดยมีเครื่องมือ เช่น หนังสือพิมพ์วิทยุกระจายเสียง และวิทยุโทรทัศน์ เป็นสื่อกลางสำคัญ”

ประเภทของสื่อมวลชน ได้มีนักวิชาการแบ่งประเภทของสื่อมวลชนไว้ดังนี้

- (1) สิ่งพิมพ์ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วารสาร นิตยสาร หนังสือ และสิ่งตีพิมพ์ประเภทอื่นๆ
- (2) ภาพยนตร์ ทั้งภาพยนตร์เรื่อง ภาพยนตร์สารคดี และภาพยนตร์ทางการศึกษา
- (3) วิทยุกระจายเสียง ได้แก่ วิทยุที่ส่งรายการออกอากาศ ทั้งระบบ AM และระบบ FM รวมไปถึงระบบเสียงตามสาย
- (4) วิทยุโทรทัศน์ เป็นสื่อทางภาพและทางเสียงที่เผยแพร่ออกไป ทั้งประเทศ ออกอากาศและส่งตามสาย
- (5) สื่อสารโทรคมนาคม เป็นผลจากความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยี โดยมีการส่งสัญญาณข้อความเสียง ภาพ ตัวพิมพ์ สัญลักษณ์ต่างๆ ได้หลากหลาย กิจกรรมสื่อสารผ่านดาวเทียม โทรภาพ โทรพิมพ์
- (6) สื่อวัสดุบันทึก ได้แก่ เทปบันทึกเสียง เทปบันทึกภาพ แผ่นบันทึกเสียง แผ่นบันทึกภาพ ซึ่งกลายเป็นเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าทำให้สามารถผลิตเผยแพร่ได้มาก และรวดเร็ว

⁷ Chanya Kitiyotee. (2013). *สื่อมวลชน*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://chanyamass.blogspot.com/2013/12/blog-post.html> [2562, 27 มกราคม].

หน้าที่ของสื่อมวลชน คือ เสาะแสวงหาข่าว เจาะข่าว และทำข่าวด้วยวิธีการสัมภาษณ์ สอบถาม เข้าร่วมฟังในที่ประชุมแถลงข่าว การสัมมนา ติดตามเหตุการณ์ คดีต่างๆ หรือปฏิบัติงาน ตามที่ได้รับมอบหมายให้ทำข่าว หรือสารคดี เฉพาะเรื่อง จดบันทึกข้อเท็จจริงจากการสังเกต การ สัมภาษณ์ การสอบถาม การถ่ายภาพ การบันทึกเทปเสียง เทปโทรทัศน์ วิดีโอเทป เขียนข่าวตาม รูปแบบของการเสนอข่าวที่ถูกต้องชัดเจน โปรงใส และมี รายละเอียดตามความเหมาะสมสำหรับ เรื่องหรือเหตุการณ์ที่เป็นข่าว ส่งข่าวให้กับกองบรรณาธิการ เพื่อพิจารณาก่อนเผยแพร่โดยการ ออกอากาศหรือลงพิมพ์ ในสิ่งพิมพ์ตามวัตถุประสงค์ ของการเสนอข่าวแก่ สาธารณชน

การรายงานข่าวอาจเป็นการรายงานสดตรงมาจากสถานที่ที่เป็นข่าว เช่นผลของการเลือกตั้ง สงครามในพื้นที่จริงที่อยู่ในที่ห่างไกลในประเทศ ต่างประเทศ มุมใดมุมหนึ่งของโลก โดยผ่าน อุปกรณ์การสื่อสาร เช่น โทรศัพท์ วิทยุสื่อสาร เครื่องโทรสาร และอินเทอร์เน็ต เป็นต้น

ผู้สื่อข่าวที่เชี่ยวชาญหรือได้รับมอบหมายให้ทำข่าวด้านใดด้านหนึ่งอาจได้รับการเรียกชื่อ หรือว่าจ้างตามสายงานที่ปฏิบัติ เช่น ผู้สื่อข่าวสายการเมือง ผู้สื่อข่าวสายเศรษฐกิจ ผู้สื่อข่าวสาย สิ่งแวดล้อม ผู้สื่อข่าวสายอาชญากรรม หรืออาจได้รับการเรียกตามสถานที่ที่ไปทำข่าวเป็นประจำ ได้แก่ ผู้สื่อข่าวประจำทำเนียบรัฐบาล สังเกตได้ว่า

2.3.1 ผู้สื่อข่าว

(ก) เสาะแสวงหาข่าว

การเสาะแสวงหาข่าว มีวิธีการ โดย ตรวจสอบความกระแสด่วนจากทุกสื่อ จากแหล่งข่าว ที่เป็นบุคคลและเป็นเครือข่าย ที่ผู้สื่อข่าวได้สร้างไว้ และต้องมีการวางแผนงานข่าว ไว้ด้วย ว่า บรรณาธิการ มีประเด็นที่จะนำเสนอข่าวไปในทิศทางใด

(ข) ประสานงานกับแหล่งข่าว

เมื่อได้แหล่งข่าวตามที่ได้ วางแผนไว้ จึงมีการประสานงานกับแหล่งข่าว เพื่อ ติดต่อขอสัมภาษณ์ หรือขอข้อมูล จากแหล่งข่าว วิธีการคือติดต่อทางโทรศัพท์ ซึ่งเป็นวิธีที่สะดวก ที่สุด หรือจะใช้วิธีการติดต่อทางจดหมาย ติดต่อทางอีเมล หรือจะบอกผ่านเจ้าหน้าที่ของแหล่งข่าวก็ ได้ ตามแต่สถานการณ์กำหนด ความจำเป็นในขั้นนี้ คือ ผู้สื่อข่าวจะต้องมีหมายเลขโทรศัพท์ ข้อมูล การติดต่อของ เจ้าหน้าที่ผู้ที่ทำหน้าที่ประสาน ของแหล่งข่าวทางราชการ หรือภาคเอกชน

(ค) เตรียมอุปกรณ์ทำข่าว

เมื่อประสานกับแหล่งข่าวได้ เรียบร้อยแล้ว ก่อนการสัมภาษณ์ ตามที่ได้มีการนัดหมายไว้ ควรตรวจสอบความพร้อมของเครื่องมือ เช่น เทปบันทึกเสียง ม้วนเทป ถ่านไฟฉาย ไมโครโฟน ที่สำคัญควรตรวจสอบถ่านไฟฉาย ที่อยู่ในไมโครโฟนหรือเทปบันทึกเสียง ด้วย ว่ามี

กระแสไฟอ่อนหรือไม่ หากอ่อนก็ขอให้เปลี่ยน เพราะถ้ายังใช้สัมภาษณ์จะทำให้เสียงที่บันทึกเป็นเสียงซัด เบา หรือ บันทึกไม่ติด

(ง) ประเด็นในการเสนอข่าว

เมื่อเตรียมอุปกรณ์ทำข่าว และนัดแหล่งข่าวแล้ว ก็ถึงขั้นสัมภาษณ์แหล่งข่าว ก่อนที่จะสัมภาษณ์ ควรเตรียมประเด็น ที่จะใช้ในการสัมภาษณ์ และสร้างความคุ้นเคย กับแหล่งข่าว เพราะแหล่งข่าวบางคน ตื่นเต้น หรือข้อมูลไม่เพียงพอ จึงควรพูดแบบเปิดใจก่อนสัมภาษณ์ เช่น วันนี้อากาศดี เหมาะแก่การสัมภาษณ์ และ อื่นๆ เมื่อแหล่งข่าวพร้อมไม่ประหม่า ตื่นเต้น จึงเริ่มสัมภาษณ์ ในประเด็นที่ กำหนดไว้

(จ) การเขียนข่าว

หลังจากที่ได้สัมภาษณ์หรือหาข้อมูลจนครบ แล้ว จึงเริ่มเขียนข่าว ตามที่ได้ข้อมูลมา เมื่อตรวจทานข่าวเสร็จเรียบร้อย จึงส่งไปให้บรรณาธิการข่าว เพื่อทำการตรวจข่าว อันเป็นมาตรการในการกลั่นกรองข่าวก่อนออกอากาศอีกครั้งหนึ่ง

2.3.2 นักหนังสือพิมพ์

ในการประกอบอาชีพนักหนังสือพิมพ์ นักหนังสือพิมพ์ที่มีความสามารถจะมีโอกาสเจริญเติบโต ก้าวหน้าไปตามลำดับคือหัวหน้าข่าว บรรณาธิการสายข่าว จนถึงบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ หรืออาจได้รับความ ไว้วางใจจากเจ้าของกิจการ และนักข่าวให้ดำรงตำแหน่งบรรณาธิการผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา ซึ่งมีความ รับผิดชอบสูงมากเท่ากับ ผู้เป็นเจ้าของกิจการ

กรณีที่นักหนังสือพิมพ์ มีความสามารถเฉพาะตัว คือใช้ภาษาต่างประเทศได้ ก็มีโอกาsk้าวไปสู่การทำงานในสำนักข่าวต่างประเทศ นอกจากนี้นักหนังสือพิมพ์ อาจพัฒนาและประสบการณ์จากการเขียนข่าวมาเป็น นักประพันธ์ นักเขียน ที่ต้องใช้จินตนาการ ทักษะการเขียน และภาษาสูงกว่าการเขียนข่าวทั่วไป⁸

2.3.3 นักจัดรายการวิทยุ

นักจัดรายการวิทยุ หรือดีเจ ซึ่งย่อมาจาก Disc Jockey หมายถึงผู้จัดรายการเพลงที่มีสารประโยชน์ เช่น เหตุการณ์บ้านเมือง เหตุการณ์เหตุร้ายรายงานสภาพการจราจร เป็นต้น โดยสอดแทรกความรู้เกี่ยวกับเพลง หรือเรื่องอื่น ๆ ควรเป็นกลุ่มวัยรุ่น นักเรียน นักศึกษา หรือกลุ่มพ่อบ้าน แม่บ้าน เกษตรกร ผู้สูงวัย หรือชุมชนท้องถิ่น นักจัดรายการวิทยุควรศึกษาค้นคว้าหาความรู้เรื่องอื่น ๆ ที่จะนำมาใช้ประกอบการเปิดเพลง ซึ่งควรจะตรงกับ กลุ่มผู้ฟัง เช่น กลุ่มผู้ฟังเป็นเกษตรกรก็ควรให้

⁸ TCAS Planing. (2562). *สื่อมวลชน*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก:<https://www.admissionpremium.com/adplanning/work?id=20150811173412ByAVv2W>. [2562, 27 มกราคม]

ความรู้ทางการเกษตรกลุ่มแม่บ้าน ความรู้เพื่อสุขภาพ กลุ่มนักเรียน นักศึกษา ความรู้เพื่อการศึกษา เพื่อเตรียมสอบเอ็นทรานซ์การตอบปัญหาสุขภาพจิต หรืออาจเป็นรายการสายด่วน เพื่อช่วยเหลือความเดือดร้อน โดยนักจัดรายการวิทยุจะเปิดเพลงสลับการให้ความรู้หรือสนทนากับผู้ฟังตามช่วงเวลาที่เหมาะสม⁹

สังเกตได้ว่าผู้ประกอบวิชาชีพสื่อ มีความใกล้ชิดกับประชาชนมาก เนื่องด้วยสื่อมวลชนมีลักษณะการทำงานเปรียบเสมือน หู ตา ของประชาชนในสังคม ในการที่ประชาชนมีสิทธิที่จะรับรู้ถึงข่าวสารนั้น

2.3.4 หน้าที่ของสื่อมวลชน

หน้าที่ของสื่อมวลชน นักการศึกษา และนักสื่อสารมวลชน ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนโดยรวมๆ ที่สำคัญสรุปได้ดังนี้ คือ

1. การเสนอข่าว หมายถึง การรายงานเหตุการณ์ ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น เผยแพร่ให้ประชาชนทั่วไปได้ทราบ โดยเริ่มจากการแสวงหาเหตุการณ์ ข้อเท็จจริงที่เชื่อว่าประชาชนจะให้ความสนใจ หรือเรียกว่า การหาข่าว แล้วนำมารวบรวม คัดเลือก และนำออกเผยแพร่สู่ประชาชน เช่น ข่าวความเคลื่อนไหวทางการเมือง ข่าวกีฬา ข่าวอุบัติเหตุ ข่าวอาชญากรรม การเสนอข่าวของสื่อมวลชน เป็นการรายงานเหตุการณ์ ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น โดยไม่แทรกความคิดเห็นใดๆ ลงไป ซึ่งคุณค่าการเสนอข่าวนั้นขึ้นอยู่กับความรวดเร็ว ถูกต้อง และมีรายละเอียดเพียงพอ สื่อมวลชนที่มีบทบาทมากในการเสนอข่าว ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์

2. การเสนอความคิดเห็น ในสังคมประชาธิปไตย ประชาชนมีสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็นในเรื่องราวต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อบุคคลและสังคม แต่ในทางปฏิบัติประชาชนมีจำนวนมาก จึงไม่ค่อยมีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นโดยตรง สื่อมวลชนซึ่งมีฐานะเป็นองค์กรเผยแพร่ข่าวสารอยู่แล้ว จึงได้เข้ามามีบทบาทในการแสดงความคิดเห็นแทนประชาชนในเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่างๆ เพื่อเสนอต่อสาธารณชนและรัฐบาล ในรูปของบทความ สารคดี บทวิเคราะห์วิจารณ์ บทบรรณาธิการ โดยมีจุดมุ่งหมายในเชิงสร้างสรรค์ โน้มน้ำใจจิตใจ ชี้นำไปสู่การแก้ปัญหาอย่างเหมาะสมความคิดเห็นของสื่อมวลชน ส่วนใหญ่มักเป็นเรื่องทางสังคม การเมือง สิทธิ เสรีภาพของประชาชน หรือ สิทธิเสรีภาพสื่อมวลชนเอง ซึ่งมักก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างองค์กรสื่อมวลชนกับรัฐบาล กลุ่มอำนาจหรือกลุ่มผลประโยชน์อยู่เสมอ ทั้งนี้เนื่องจากการสื่อสารมวลชนนั้น มีการตอบสนองกลับ จากผู้รับข่าวสารเพียงเล็กน้อย ความคิดเห็นของสื่อมวลชนในบางครั้งจึงมิใช่เป็นตัวแทนความคิดเห็นของ

⁹ กรมการจัดหางาน. (2562). *นักจัดรายการวิทยุ*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://www.unigang.com/Article/132>.

ประชาชนอย่างแท้จริง สื่อมวลชนจึงต้องสำรวจประชามติ เป็นระยะๆ เพื่อให้สามารถเสนอความคิด ได้สอดคล้องกับความคิด หรือความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ สื่อมวลชนที่มีบทบาทสำคัญในการแสดงความคิดเห็น ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์

3. ให้ความบันเทิง ได้แก่ การนำเสนอเรื่องราวที่มีจุดมุ่งหมาย ให้ผู้รับเกิดความเพลิดเพลิน สนุกสนาน ผ่อนคลายความเครียดในชีวิตประจำวัน สื่อมวลชนแต่ละชนิดต่างก็มีจุดประสงค์ ที่จะให้ผู้รับ ได้รับทั้ง ข่าวสาร และความบันเทิง มากน้อยแตกต่างกันออกไปตามชนิดของสื่อมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ วารสาร นิตยสาร มีเนื้อหาทั้งในเชิงวิชาการและบันเทิง วิทยุ โทรทัศน์ ส่วนใหญ่เป็นรายการประเภทบันเทิง เช่น ละคร เกมโชว์ ภาพยนตร์ เพลง เป็นต้น การพิจารณาว่าเนื้อหา หรือรายการสื่อมวลชนใด ให้คุณค่าทางด้านบันเทิง หรือไม่เพียงใดนั้น จะต้องพิจารณาทั้งในด้านจุดมุ่งหมายของผู้นำเสนอ และเจตคติของผู้รับด้วย สื่อมวลชนที่มีบทบาทมากในการให้ความบันเทิง ได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุ ภาพยนตร์ วารสาร นิตยสาร

4. ให้ความรู้ เป็นการให้ข้อมูล ข่าวสาร แก่ประชาชนทั้งความรู้ในด้านวิชาการ เฉพาะสาขา และความรู้ทั่วไป โดยมีจุดมุ่งหมายให้ผู้คนเกิดการเปลี่ยนแปลงพัฒนาคุณภาพชีวิต ไปในทางที่ดีขึ้น เช่น หนังสือพิมพ์นำเสนอบทความที่ให้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ การเกษตร อนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมและศิลปวัฒนธรรม โทรทัศน์ นำเสนอรายการ สารคดี การอภิปราย หรือการสนทนา ปัญหา ตลอดจนรายการเพื่อการศึกษา ในวิชาการเฉพาะสาขาโดยตรง เช่น รายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาของมหาวิทยาลัยรามคำแหง และมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช รายการโทรทัศน์ การศึกษาผ่านดาวเทียมของกรมการศึกษานอกโรงเรียน

5. การประชาสัมพันธ์ และโฆษณา การประชาสัมพันธ์ (PUBLIC RELATION) เป็นกระบวนการสร้างความสัมพันธ์กับประชาชนขององค์กรต่างๆ รวมทั้งองค์กรสื่อมวลชนเอง เพื่อให้ประชาชนมีเจตคติที่ดีต่อองค์กร ส่งเสริมให้องค์กร สามารถดำเนินกิจการได้ตามเป้าหมาย การโฆษณา เป็นการนำเสนอข่าวสารข้อมูล รายละเอียดเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ เช่น ผลงาน สินค้าหรือการบริการต่างๆ โดยมีจุดประสงค์เพื่อชักชวน โน้มน้ำใจให้คนรู้สึกตาม ปฏิบัติตาม หรือซื้อสินค้าและบริการต่างๆ คำว่า “โฆษณา” ในภาษาไทยปัจจุบันถูกใช้ในความหมายที่แตกต่างกัน หลายความหมาย คือ

(1) การโฆษณาสินค้า (ADVERTISING) เป็นการโฆษณาที่พบเห็น และรู้จักกันอยู่ทั่วไป โดยมีจุดประสงค์ให้สามารถขายสินค้าได้มากที่สุด

(2) การโฆษณาเผยแพร่ (PUBLICITY) เช่น การโฆษณาเผยแพร่ผลงานของรัฐบาล แจ้งความก้าวหน้าของงานที่กำลังทำอยู่ รวมไปถึงการเผยแพร่ความรู้ เช่น การวางแผนครอบครัว การป้องกันยาเสพติด ประโยชน์ของการออกกำลังกาย

(3) การโฆษณาชวนเชื่อ (PROPAGANDA) ได้แก่ การเสนอข่าวสารในเชิง ชักชวน ปลุกระดม ชี้นำความคิด เช่น การโฆษณาชักชวนของลัทธิการเมือง หรือศาสนาต่างๆ การโฆษณาสินค้า ส่วนใหญ่มีความจำเป็นต้องอาศัย สื่อมวลชน และองค์กรสื่อมวลชนเอง ไม่ว่าจะเป็นวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ วารสาร นิตยสาร ต่างก็มีรายได้หลักจากโฆษณาสินค้า จึงเป็นการเอื้อประโยชน์กัน ระหว่างสื่อมวลชน และเจ้าของสินค้าหรือกิจการต่างๆ ทำให้สื่อมวลชน กกับการโฆษณาสินค้าเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก และมีแนวโน้มที่จะใช้สื่อมวลชนเพื่อการโฆษณา เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ในสื่อมวลชนทุกประเภท จะเห็นได้จากหนังสือพิมพ์ วารสาร นิตยสาร ที่มีผู้นิยมอ่านมาก หลายฉบับ ในปัจจุบันใช้พื้นที่สำหรับการโฆษณาสินค้า และประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆ มากกว่า 50% ของเนื้อที่ทั้งหมด วิทยุ โทรทัศน์ ก็เช่นกัน ซึ่งใช้เวลาสำหรับการโฆษณามาก ทั้งโดยวิธีเช่าเหมาช่วงเวลาจัดรายการสำหรับโฆษณาโดยเฉพาะและวิธีการใช้รายการโฆษณาสั้นๆ (SPOT) เป็นระยะๆ¹⁰

2.4 ทฤษฎีสื่อมวลชน

ทฤษฎีสื่อมวลชนกับสังคมที่ศึกษาโดยนักสังคมศาสตร์มักมุ่งไปยังประเด็นความสัมพันธ์ของสื่อมวลชนกับสังคมในสามเรื่องหลักๆคือ สื่อกับอำนาจในสังคม สื่อกับการบูรณาการสังคม สื่อกับการเปลี่ยนแปลงสังคม ซึ่งการศึกษาโครงสร้าง หน้าที่ทางสังคมของสื่อมวลชนตามแนวทางสังคมวิทยาได้ให้ความสนใจอย่างกว้างขวางต่อบทบาทสื่อมวลชนกับการประกันสังคม ตามแนวคิดสำนักโครงสร้างและหน้าที่นิยม (Structural and Functionalism)

Lasswell เป็นผู้เสนอวิธีอธิบายกิจกรรมการสื่อสารด้วยการตั้งคำถามง่ายๆ ดังนี้

Who	(ใคร)
Says What	(พูดอะไร)
To Whom	(ถึงใคร)
With What Effects?	(พร้อมเกิดผลอะไร)
In Which Channel	(ด้วยช่องทางไหน) ¹¹

¹⁰ สรรพชัย เจริญนานนท์. (2561). *บทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชน*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://www.presscouncil.or.th/archives/4113>. [2562, 4 กรกฎาคม]

¹¹ พิชะ จิร โสภณ. (2562). *ทฤษฎีการสื่อมวลชน*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: https://www.stou.ac.th/Thai/Schools/sca/MA_TEXT/unit010.txt. [2562, 6 กรกฎาคม]

Lasswell เป็นศาสตราจารย์ด้านกฎหมายของ มหาวิทยาลัยเยลและเป็นนักวิชาการด้านการสื่อสาร ได้กล่าวไว้ว่า กิจกรรมการสื่อสารดังกล่าว แบ่งพิจารณาองค์ประกอบต่างๆ แยกจากกันนั้น ไม่เพียงพอในการทำความเข้าใจของการสื่อสารในสังคม เพราะการสื่อสารเป็นกระบวนการทางสังคม ซึ่งต้องพิจารณาความสัมพันธ์เชิงองค์รวม และต้องทำความเข้าใจในขอบของโครงสร้าง (Structural and Functionalism) ไปด้วยควบคู่กัน ดังเช่น มนุษย์ก็ย่อมมีโครงสร้างทางสังคม ประกอบด้วยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลต่างๆ องค์กรต่างๆ สถาบันต่างๆ ซึ่งต่างก็ประกอบกันเป็นสังคม โดยต่างมีหน้าที่สำคัญที่ต้องเชื่อมโยงประสานกันเพื่อเป็นการให้คำจูนสังคม เปรียบเหมือนกับ ฟันเฟืองของเครื่องจักร ในการทำให้เครื่องจักรสามารถทำงานได้

หน้าที่หลัก 3 ประการ ตามที่ Lasswell สื่อมวลชนในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างในระบบสังคม ได้แก่

- (1) ประสานเชื่อมโยงส่วนต่างๆ ของสมาชิกในสังคมให้รับรู้หรือเข้าใจ ความหมายต่อสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในสังคม
- (2) ให้สมาชิกในสังคมปรับตัวและสอดคล้องดูแล ระหว่างสังคมกับสิ่งแวดล้อม
- (3) การถ่ายทอดมรดกทางสังคมและวัฒนธรรมให้กับสมาชิกจากรุ่นสู่รุ่น

แต่ Charles Wright นักสังคมวิทยา ได้เพิ่มหลักการของ Lasswell เป็น ข้อ 4

- (4) ให้ความบันเทิง ความสุนทรีย์ ความบันเทิงเรีงรมย์ เพื่อจรรโลงใจสังคม ซึ่งเป็นการสร้าง สมดุลทางจิตใจจากภาวะกดดันจากสิ่งแวดล้อมในสังคม

Dennis McQuail ได้เพิ่มหน้าที่และจุดมุ่งหมาย หลักการของ Lasswell เมื่อรวมกับ หลักการของ Charles Wright จะเป็นข้อที่ 5

“หน้าที่” ของสื่อในสังคมว่าสามารถวิเคราะห์จากจุดยืนของแต่ละฝ่าย แต่ละระดับแตกต่างกันไป เช่น จากฝ่ายสื่อ ฝ่ายผู้รับสื่อ หรือฝ่ายควบคุมสื่อ และจากระดับปัจเจกบุคคล หรือจากระดับสังคม โดยมีจุดมุ่งหมาย การรณรงค์ให้เกิดความเคลื่อนไหว (Mobilization) เพื่อการเปลี่ยนแปลง พัฒนาสังคม

นอกจากนี้ Dennis McQuail และคณะยังกล่าวถึงหน้าที่ของสื่อระดับปัจเจกบุคคล 4 ประการ คือ

- (1) ด้านข้อมูลข่าวสาร (Information)
- (2) ด้านการแสวงหาข่าวสาร คำแนะนำหรือแบบอย่างเพื่อนำมากำหนดอัตลักษณ์ให้กับตนเอง (Personal Identity)

(3) ด้านการสร้างความรู้สึกร่วมกันของสมาชิกในสังคม ให้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน (Intergration and Social Interaction)¹²

(4) ด้านความบันเทิง หลีกหนีความเครียดหาความสุขให้กับตนเอง (Entertainment)

2.4.1 ทฤษฎีบรรทัดฐานสื่อมวลชน (Normative theory of media)

เป็นทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสภาพทางการเมืองและเศรษฐกิจของแต่ละสังคม ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีเชิงปรัชญาของสื่อมวลชนที่เดิมได้รับอิทธิพลจากปรัชญาการเมืองการปกครองของนักคิดนักปรัชญาต่าง ๆ สื่อมวลชนถูกคาดหวังว่าควรจะต้องตอบสนองแนวทางการเมืองในระบอบการปกครองต่าง ๆ ที่สังคมนั้น ๆ ยอมรับ ณ ขณะนั้น ทฤษฎีบรรทัดฐานเป็นกรอบแนวคิดที่สะท้อนออกมาในลักษณะระบบโครงสร้างที่กำหนดแนวปฏิบัติของสื่อมวลชนในประเทศต่าง ๆ โครงสร้างของสื่อมวลชนที่กำหนดเป็นระเบียบ กฎหมาย คำสั่งต่าง ๆ นั้น มักจะถูกเปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงของระบบโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองของแต่ละประเทศในแต่ละยุคแต่ละสมัย ไม่เบ็ดเสร็จตายตัว บางครั้งก็ผสมปนเปตามสภาพเงื่อนไขความจำเป็นของแต่ละสังคม บางครั้งก็ล้มสลายไปหรือเกิดปรัชญาและแนวทางปฏิบัติของสื่อมวลชนใหม่ๆ เพิ่มขึ้น¹³

2.4.2 ทฤษฎีอำนาจนิยม (Authoritarian Theory)

ทฤษฎีนี้กำเนิดในอังกฤษ ระหว่างศตวรรษที่ 16 และ 17 ยุคราชอาธิปไตย แต่ปัจจุบันยังมีการใช้ทฤษฎีนี้ในประเทศที่มีระบบการเมืองการปกครองแบบเผด็จการ ซึ่งสื่อมวลชนจะไม่มีอิสรภาพ และต้องอยู่ภายใต้การชี้แนะหรือการเสนอแนะจากเจ้าหน้าที่รัฐบาล มีการตรวจข่าวและลงโทษผู้ที่เสนอข่าวผิดไปจากแนวนโยบายทางการเมืองที่กำหนดมาจากคนภายนอกวงการวิชาชีพหรือจากผู้ที่มิอำนาจในประเทศนั่นเอง

หลักการของทฤษฎีส่วนที่มีผลต่อการควบคุมสื่อมวลชน สรุปได้ต่อไปนี้

- (1) สื่อมวลชนจักต้องอยู่ภายใต้การเชื่อฟังต่อผู้กุมอำนาจในรัฐเสมอ
- (2) สื่อมวลชนจะกระทำการใด ๆ ที่อาจเป็นการทำลายผู้มีอำนาจในรัฐและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคมไม่ได้

¹² ภาณุพงษ์ ทินกร. (2560). *ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อจรรยาบรรณสื่อโทรทัศน์ในยุคดิจิทัลและแนวทางการกำกับดูแล*. สารนิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสื่อสารเชิงกลยุทธ์, คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ. หน้า 9.

¹³ พิยะ จิตร โสภณ. (2562). *ทฤษฎีการสื่อสารมวลชน (หน่วยที่ 10)*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: https://www.stou.ac.th/Thai/Schools/sca/MA_TEXT/unit010.txt. [2562, 18 เมษายน]

(3) สื่อมวลชนควรหลีกเลี่ยงการสร้างความขุ่นมัวหรือก้าวร้าวต่อเสียงส่วนใหญ่ ต่อผู้มีอำนาจเหนือ และต่อศีลธรรมจรรยาและค่านิยมทางการเมือง

(4) การโจมตีผู้มีอำนาจ การเบี่ยงเบนจากนโยบายของรัฐ และการรุกร้าต่อศีลธรรมอันดีถือว่าการก้าวร้าวทางอาชญากรรม

(5) การเซ็นเซอร์หรือตรวจตรามีความชอบธรรม กระทบได้เพื่อบังคับให้สื่อมวลชนปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่วางไว้

(6) นักวารสารศาสตร์หรือนักวิชาชีพสื่อมวลชนจะไม่มีอิสระจากข้อกำหนดขององค์กรที่อื่น¹⁴

2.4.3 ทฤษฎีอิสรภาพนิยมหรือเสรี (Libertarian or Free Press Theory)

ทฤษฎีนี้ก่อตัวในอังกฤษและอเมริกา หลังปี ค.ศ. 1685 จากอิทธิพลของข้อเขียนโดยนักปรัชญาทางการเมือง เช่น มิลตัน ลอคคัล มิลล์ รวมทั้งการยอมรับในปรัชญาเชิงเหตุผลนิยมและสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ สื่อมวลชนตามทฤษฎีนี้ในปัจจุบันมีปรากฏในประเทศเสรีนิยมทั้งหลายแต่ส่วนมากจะมีลักษณะผสมผสานกับทฤษฎีอื่น ๆ รวมทั้งทฤษฎีอำนาจนิยมด้วย

แนวความคิดตามทฤษฎีนี้ สื่อมวลชนจะทำหน้าที่เป็นผู้แสวงหาและเสนอจริยธรรมแก่ประชาชน การควบคุมจากรัฐโดยตรงไม่มี แต่การควบคุมเป็นไปในลักษณะที่ดูแลกันเอง โดยสื่อมวลชนภายใต้บรรยากาศของตลาดเสรีแห่งความคิดเห็น (free market place of ideas) ช่วยให้ความจริงกำหนดได้โดยประชาชน ไม่ใช่สื่อ ประชาชนสามารถเป็นผู้ควบคุมสื่อมวลชนได้โดยการสนับสนุนหรือเลิกสนับสนุน (ไม่ซื้อ ไม่รับ) ต่อสื่อมวลชนที่ไม่ได้ทำหน้าที่ที่ดี นอกจากนี้การควบคุมโดยศาลก็อาจนำมาใช้ในกรณีเกิดปัญหาความไม่เหมาะสมของสื่อมวลชน ข้อห้ามของสื่อมวลชนตามทฤษฎีนี้คือการหมิ่นประมาท การเสนอสิ่งลามกอนาจาร และการยุยงให้เกิดความไม่สงบในระหว่งสงคราม เป็นต้น สำหรับผู้มีสิทธิเป็นเจ้าของสื่อมวลชนนั้น เป็นใครก็ได้ที่มีกำลังเงินพอ

2.4.4 ทฤษฎีความรับผิดชอบต่อสังคม (Social Responsibility Theory)

ทฤษฎีนี้พัฒนาขึ้นในสหรัฐอเมริกา ในศตวรรษที่ 20 แนวความคิดจากรายงานของคณะกรรมการการชอคกิ้ง เกี่ยวกับเสรีภาพของหนังสือพิมพ์และจากจรรยาบรรณของผู้ปฏิบัติงานสื่อมวลชน โดยมองเห็นว่าสื่อมวลชนใช้เสรีภาพในทางที่ไม่รับผิดชอบต่อสังคม สิทธิเสรีภาพแทนที่จะเป็นของประชาชนก็ถูกจำกัดอยู่เฉพาะผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจ การเมือง และใช้เพื่อประโยชน์

¹⁴ ศุภรัตน์ จิตกุลเจริญ .(2540). *บทที่ 9 ทฤษฎีสื่อสารมวลชน: ทฤษฎีปทัสถานและการปฏิบัติหน้าที่ของสื่อ ภายใต้บรรทัดฐานของสังคม.* (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: http://e-book.ram.edu/e-book/m/mc111/mc111_09_02.html. [2562, 15 เมษายน]

เฉพาะกลุ่มมากกว่าส่วนรวม ทฤษฎีนี้ได้รับการยอมรับและนำไปปฏิบัติทั้งในสหรัฐอเมริกา และประเทศเสรีนิยม แต่ก็ยังเป็นไปในลักษณะการผสมผสานกับทฤษฎีอื่นเป็นส่วนใหญ่

แนวความคิดในทฤษฎีนี้ก็คือ สื่อมวลชนจะต้องยอมรับภาระหน้าที่ที่จะต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคมในการใช้เสรีภาพของเขา ถ้าหากสื่อมวลชนละเลยหน้าที่นี้ ก็อาจจะต้องมีการบังคับให้เป็นไปตามนั้น โดยการควบคุมมาจากความคิดเห็นของชุมชน ปฏิบัติการของผู้บริโภค และจากกฎของจรรยาบรรณที่ตราขึ้นไว้ ผู้มีสิทธิใช้สื่อมวลชนนั้นจะเป็นใครก็ได้ที่อยากแสดงออกบางสิ่งบางอย่าง ในทฤษฎีนี้ได้เปิดช่องทางให้ประชาชนผู้ไม่มีโอกาสเป็นเจ้าของสื่อมวลชน (เนื่องจากต้องลงทุนสูง) ได้แสดงความคิดเห็นต่อสาธารณชนเท่าเทียมกัน

2.4.5 ทฤษฎีโซเวียตคอมมิวนิสต์ (Soviet-Communist Theory)

แนวความคิดของทฤษฎีนี้ก่อกำเนิดขึ้นในโซเวียตรัสเซีย จากปรัชญาของมาร์กซ์-เลนิน-สตาลินผสมกับแนวความคิดของเฮเกล และความคิดของคนรัสเซีย ในศตวรรษที่ 19 สื่อมวลชนในระบอบนี้ มีหน้าที่ช่วยส่งเสริมความสำเร็จอย่างต่อเนื่องของระบบสังคมนิยมในรัสเซียหรือพรรคคอมมิวนิสต์ โซเวียต รัฐเป็นเจ้าของสื่อมวลชนในนามของสาธารณชน มีการควบคุมอย่างใกล้ชิดโดยรัฐ การมีอยู่ของสื่อมวลชนเปรียบเทียบบเสมือนอาวุธของรัฐ การวิพากษ์วิจารณ์นโยบายของพรรคกระทำมิได้ อย่างไรก็ดี สื่อมวลชนก็ได้รับการอนุญาตและสนับสนุนให้มีการวิพากษ์วิจารณ์เจ้าหน้าที่หน่วยงานได้ในกรณีปฏิบัติงานล้มเหลวต่อบทบาทในการจรรโลงไว้ซึ่งรัฐสังคมนิยม ลักษณะของทฤษฎีนี้เป็นพัฒนาการมาจากทฤษฎีอำนาจนิยมและวิธีการของนาซีในเยอรมันและฟาสซิสต์ในอิตาลี

ปัจจุบันการล่มสลายของสหภาพโซเวียตรัสเซียทำให้การปฏิบัติตามแนวปรัชญานี้โดยสื่อมวลชนลดความเข้มงวดลง แม้จะมีปรากฏการณ์ในระบบสื่อมวลชนของประเทศสังคมนิยมคอมมิวนิสต์อยู่บ้าง เช่น ประเทศจีน แต่ก็ผ่อนปรนมากขึ้น

2.4.6 ทฤษฎีสื่อมวลชนเพื่อการพัฒนา (Development Media Theory)

ทฤษฎีนี้เป็นปรัชญาหรือแนวความคิดเกี่ยวกับการสื่อสารมวลชน ที่เพิ่งเกิดขึ้นในประเทศที่พัฒนาน้อย หรือที่เรียกว่า "ประเทศโลกที่สาม" ด้วยเหตุที่เล็งเห็นว่า 4 ทฤษฎีของการสื่อสารมวลชนดั้งเดิมที่กล่าวไปแล้วนั้น ยังไม่มีทฤษฎีใดที่สอดคล้องโดยตรงกับปรัชญาใหม่ของการสื่อสารในโลกที่สาม ทฤษฎีสื่อมวลชนเพื่อการพัฒนาเกิดจากความคิดของนักวิชาการสื่อสารหลายคนที่อ้างถึงในรายงานของคณะกรรมการระหว่างชาติของยูเนสโกที่ศึกษาเกี่ยวกับปัญหาของการสื่อสาร (Mcbride, 1980)

สถานการณ์เงื่อนไขของการสื่อสารในประเทศกำลังพัฒนามีความแตกต่างไปจากการสื่อสารในประเทศที่พัฒนาแล้วหลายประการ เช่น เทคโนโลยีการสื่อสาร ทักษะทางวิชาชีพ แหล่งทรัพยากรการผลิตและวัฒนธรรม ตลอดจนตัวผู้รับสาร นอกจากนี้ในประเทศกำลังพัฒนาได้ทุ่มเทความสนใจไปในเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง โดยกำหนดให้เป็นภาระอันเร่งด่วนที่ทุกฝ่ายจะต้องร่วมมือกัน ด้วยเหตุผลเหล่านี้เอง ทำให้มีความคาดหวัง และเกิดหลักการบรรทัดฐานของการสื่อสารมวลชนในประเทศเหล่านี้แตกต่างไปจากประเทศทุนนิยมและสังคมนิยมทั้งหลาย แม้ว่าสื่อมวลชนในประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายโดยทั่วไปจะดำเนินการภายใต้หลักการของทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งในสี่ทฤษฎีดังกล่าวอยู่แล้วก็ตาม แต่ความต้องการจำเป็นในการที่จะผลักดันให้สื่อมวลชนหันไปสู่นโยบายความคิดของการพัฒนาสังคมหรือการสร้างชาติ ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็น สื่อมวลชนตามแนวคิดใหม่นี้จะต้องใช้เสรีภาพที่มีอยู่ด้วยความรับผิดชอบในการพัฒนาสังคมต่าง ๆ ตามที่ได้กำหนดเป้าหมายไว้

2.4.7 ทฤษฎีสื่อมวลชนที่ประชาชนมีส่วนร่วม (Democratic-Participant Media Theory)

ทฤษฎีนี้เป็นแนวความคิดใหม่ที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับทฤษฎีอื่นๆ ที่กล่าวมาแล้ว แต่ส่วนประกอบของแนวความคิดนี้มาจากการผสมผสานบางส่วนของทฤษฎีอื่นๆ จุดเน้นของทฤษฎีนี้คือ ผู้รับสารในสังคมการเมืองสมัยใหม่ ควรจะมีสิทธิได้รับข่าวสารที่ตรงกับความต้องการ มีสิทธิในการตอบกลับ และมีสิทธิใช้วิถีทางการสื่อสารอย่างทั่วถึงกัน ทฤษฎีนี้เห็นว่าการสื่อสารมวลชนในระดับชุมชนที่มีขนาดเล็กและแพร่หลายทั่วไปในระดับท้องถิ่นนั้น จะช่วยให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการใช้สื่อมวลชนเพื่อสนองความต้องการจำเป็น ความสนใจและความใฝ่ฝันปรารถนาของตนเองได้อย่างเท่าเทียมกัน โดยสื่อมวลชนควรจัดเป็นพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) สำหรับทุกคนเข้าถึงได้ใช้เป็นช่องทางการสื่อสารได้

ทฤษฎีนี้เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาในสังคมที่พัฒนาแล้ว ซึ่งสื่อมวลชนมีลักษณะเป็นองค์กรที่ใหญ่โต ซับซ้อนและเป็นทางการจนเกินไป มีการรวมตัวกันเข้าในส่วนกลางมากกว่ากระจายไปตามท้องถิ่น เน้นธุรกิจมากเกินไป ผูกขาดการเป็นเจ้าของโดยบุคคลใดในกลุ่มแคบ ๆ และอยู่ในระดับเบื้องบนของสังคมมากเกินไป

2.5 แนวคิดและความหมายของสิทธิและเสรีภาพ

ความหมายแนวคิดนี้ได้เริ่มการจัดตั้งโดยสถาบันสิทธิมนุษยชนในประเทศต่างๆ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำหน้าที่ในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

ความหมายของ "สิทธิ" คือประโยชน์ที่ได้รับหรืออำนาจของบุคคล ที่กฎหมายรับรอง คำว่า สิทธิ (right) โดยมีนักปรัชญา นักวิชาการ ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า "สิทธิ" ไว้ดังต่อไปนี้

วิชฌุ เครื่องงาม ให้ความหมายของคำว่า "สิทธิ" ว่า ประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครอง ให้กฎหมายในที่นี้คือรัฐธรรมนูญ เมื่อกล่าวถึงสิทธิในรัฐธรรมนูญ จึงหมายถึง สิทธิ ในทางมหาชน (public right) ซึ่งมีหลักเกณฑ์ที่คุ้มถึงสิทธิในทางเอกชน (private right) เช่น สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิในการรับมรดก สิทธิในครอบครัว และคลุมไปถึงสิทธิที่กว้างกว่า เช่น สิทธิในชีวิตร่างกาย สิทธิในการเลือกตั้ง¹⁵

วรเจตน์ ภาคีรัตน์ ให้ความหมายของคำว่า "สิทธิ" ว่าเป็นอำนาจที่กฎหมายให้ไว้แก่บุคคล อย่างเป็นรูปธรรมในอันที่จะเรียกร้องให้บุคคลอื่นกระทำการ งดเว้นกระทำการ หรือยอมให้กระทำการ โดยไม่เข้าขัดขวางเพื่อประโยชน์ของผู้ทรงสิทธิ¹⁶

หยุด แสงอุทัย ให้ความหมายของสิทธิ คือ ประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้ ซึ่งหมายความว่า เป็นประโยชน์ที่กฎหมายรับรองว่ามีอยู่และเป็นประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครอง กล่าวคือ คุ้มครองไม่ให้มีการละเมิดสิทธิ รวมทั้งบังคับให้เป็นไปตามสิทธิในกรณีที่มีการละเมิดด้วย¹⁷

บรรเจิด สิงคะเนติ ให้ความหมายของสิทธิ โดยแบ่งความหมายออกเป็น 2 ประเภท คือ สิทธิตามความหมายทั่วไปและสิทธิตามกฎหมายมหาชน สิทธิตามความหมายทั่วไป หมายถึง อำนาจที่กฎหมายรับรองคุ้มครองให้แก่บุคคลในอันที่จะเรียกร้องให้บุคคลอื่นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง สิทธิจึงก่อให้เกิดหน้าที่ แก่บุคคลอื่นด้วย สำหรับสิทธิตามกฎหมายมหาชน หมายถึง อำนาจตามรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายสูงสุด ได้บัญญัติให้การรับรองคุ้มครองแก่ปัจเจกคนในอันที่จะกระทำการใดหรือไม่กระทำการใด การให้อำนาจแก่ปัจเจกบุคคลได้ก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องต่อองค์กรของรัฐมิให้แทรกแซงภายใต้ขอบเขตสิทธิของตน ในบางกรณีการรับรองดังกล่าวก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องให้รัฐดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใด¹⁸

วรพจน์ วิศรุตพิชญ์ ให้ความหมายของสิทธิ ว่าหมายถึง อำนาจที่กฎหมายรับรองคุ้มครอง ให้แก่บุคคลในอันที่จะกระทำการเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินหรือบุคคลอื่น เป็นต้น ว่าอำนาจที่กฎหมาย

¹⁵ วิชฌุ เครื่องงาม. (2530). *กฎหมายรัฐธรรมนูญ* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สุทธิการพิมพ์. หน้า 641.

¹⁶ วรเจตน์ ภาคีรัตน์. (2557). *คำสอนว่าด้วยรัฐและหลักกฎหมายมหาชน* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: เดือนตุลา. หน้า 223.

¹⁷ หยุด แสงอุทัย. (2559). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป* (พิมพ์ครั้งที่ 20) แก้ไขเพิ่มเติม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 168.

¹⁸ บรรเจิด สิงคะเนติ. (2558). *หลักการพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา. หน้า 50-51.

รับรองให้แก่บุคคลหนึ่งในอันที่จะเรียกร้องให้บุคคลอื่นอีกคนหนึ่งหรือหลายคนกระทำการบางอย่างให้เกิดประโยชน์แก่ตน หรือให้ละเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง¹⁹

สังเกตได้ว่านักวิชาการได้ให้ความหมายของคำว่า “สิทธิ” โดยมีพื้นฐานจากการที่รัฐ ได้ให้อำนาจในการรับรอง คู่คุ้มครองให้แก่บุคคล โดยตราเป็นกฎหมาย ในอันที่จะกระทำการ ไม่กระทำการ งดเว้นการกระทำ หรือละเว้นการกระทำ โดยผู้อื่นไม่สามารถที่จะละเมิดได้ โดยก่อนที่จะประชาชนจะตระหนักถึงการมีของ สิทธิ ย่อมมีวิวัฒนาการ ดังที่จะกล่าวในหัวข้อต่อไปนี้

2.5.1 การพัฒนาการของสิทธิ

หลักของสิทธิมนุษยชนมีมาตั้งแต่กำเนิดมนุษย์ขึ้นมาในโลกใบนี้แรกเริ่มมนุษย์ก็คงจะไม่แตกต่างกันไปจากสัตว์ซึ่งต่างต้องดิ้นรนเพื่อเอาชีวิตรอด ต่อมาเมื่อมนุษย์มีความเจริญก้าวหน้าความคิดมีการอยู่ร่วมกันกันเป็นแบบเป็นกลุ่ม เป็นครอบครัว เป็นชนเผ่า เป็นรัฐตามลำดับ ความไม่เป็นธรรมเกิดขึ้นระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง ก่อให้เกิดการสับสนวุ่นวาย ความไม่สงบ การเอาัดเอาเปรียบ ความขัดแย้งรุนแรงเกิดขึ้นมากมาย จนทำให้การกระทำอันเป็นการก่อให้เกิดความป่าเถื่อนรุนแรงขาดมนุษยธรรม มนุษย์จึงมีความต้องการที่จะได้รับการคุ้มครอง มีความปลอดภัยตลอดจนได้รับสิทธิต่างๆตามที่มนุษย์ควรได้รับ

แนวคิดเรื่องสิทธิเสรีภาพตามธรรมชาตินี้มีที่มาจากแนวความคิดเรื่องกฎหมายธรรมชาติ “กฎหมายธรรมชาติ” หมายถึง กฎหมายซึ่งบุคคลอ้างว่ามีอยู่ตามธรรมชาติคือเกิดมาเอง โดยมนุษย์ไม่ได้ทำขึ้น เป็นจิตใต้สำนึกของมนุษย์ว่าสิ่งไหนถูกสิ่งไหนผิดสิ่งไหนควรสิ่งไหนไม่ควร แนวความคิดกฎหมายธรรมชาตินี้ มีนักปราชญ์มีความคิดที่แตกต่างกัน โดยสามารถสรุปได้เป็น 3 แนวทางคือ

(1) เกิดจากพระเจ้า เป็นแนวความคิดจากทางคริสต์ศาสนา ที่เห็นว่าทุกอย่าง ทุกสิ่งมาจากพระเจ้าทั้งสิ้น

(2) เกิดจากธรรมชาติโดยตรง เป็นสิ่งที่มีมาเองตามธรรมชาติ

(3) เกิดจากความรู้สึกของมนุษย์ เห็นว่ามนุษย์ย่อมรู้สึกว่าการกฎหมายธรรมชาติมีอยู่กับตนตลอดเวลา อันเกิดจากความรู้สึกเองของมนุษย์มาจากใต้สำนึก

ในทางนิติปรัชญา กฎหมายธรรมชาติมีความหมายในทางทฤษฎีแตกต่างกันเป็น 2 นัย คือ ทฤษฎีที่หนึ่ง ถือว่าหลักกฎหมายธรรมชาติเป็นเพียงอุดมคติของกฎหมายบัญญัติ ดังนั้นกฎหมายบัญญัติจึงควรสอดคล้องกับหลักกฎหมายธรรมชาติ กฎหมายบัญญัติที่มีลักษณะขัดหรือ

¹⁹ วรพจน์ วิศรุตพิชญ์. (2538). *สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ*. กรุงเทพฯ: วิทยุชน. หน้า 21-22.

แย้งกับหลักกฎหมายธรรมชาติอาจถือว่าเป็นกฎหมายที่ไม่มีค่าทางกฎหมายโดยสมบูรณ์ แต่ก็ไม่ได้กับไม่มีค่าบังคับในทางกฎหมายเสียเลย

ทฤษฎีที่สอง ถือว่ากฎหมายธรรมชาติเป็นหลักเกณฑ์ของกฎหมายที่มีค่าบังคับสูงกว่ากฎหมายที่มนุษย์สร้างขึ้นหรือบัญญัติขึ้น ดังนั้นกฎหมายที่บัญญัติ ขัดหรือแย้งต่อหลักกฎหมายธรรมชาติ กฎหมายนั้นขึ้นยอมเป็นการใช้บังคับมิได้²⁰

สังเกตได้ว่าสิทธิมนุษยชน มีการศึกษาปัญหาเหตุผลและแนวความคิดของแต่ละยุค โดยสามารถแบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ยุค ดังต่อไปนี้

(1) ยุคโบราณ กรีก-โรมัน

แต่เดิมอียิปต์โบราณหรือบาบิโลน ไม่ได้มีความคิดในการคิดถึงเหตุผล แต่ยึดถืออำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น การอ้างอำนาจของภูตผี เทพเจ้า เป็นต้น ยุคนี้มีความเชื่อถือในอำนาจเหนือมนุษย์เป็นหลัก เรียกว่ายุคก่อนปรัชญา (Pre-Philosophy Age) ต่อมากรีกซึ่งถือว่าเป็นบรรพบุรุษที่สำคัญที่สุดทางวัฒนธรรมทางความคิด เป็นบ่อเกิดของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งนับถือความคิดเห็นของกันและกัน โดยใช้เหตุผลตั้งเป็นที่ดับถ้อยกันต่อมาว่าเป็นผู้ให้กำเนิดความคิดในทางปรัชญา

หลักกฎหมายธรรมชาติเกิดจากปรัชญาเมธีกรีกเป็นผู้คิดค้นและวางรากฐานมาจากเฮราคลิตัส (Heraclitus) ได้พยายามศึกษาค้นคว้าหาความจริงที่เกี่ยวกับแก่นสารของชีวิตของชีวิตเป็นสิ่งที่มิอยู่ในธรรมชาติอันมีจุดมุ่งหมายปลายทาง ระเบียบเหตุผลอันแน่นอนไม่อาจแปรผันได้ เป็นการยืนยันได้ว่ากฎเกณฑ์ซึ่งเป็นตัวควบคุม “แก่นสารของชีวิต” มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ ไม่ได้เกิดจากการบัญญัติหรือเจตจำนงของมนุษย์ผู้มีอำนาจคนใด โดยเป็นกฎเกณฑ์ที่เป็นวิสัย (Objective) หรือเป็นอยู่เองโดยธรรมชาติซึ่งอยู่นอกและอยู่เหนือโครงสร้างอำนาจรัฐ

แนวความคิดของเฮราคลิตัสถูกนำมาเป็นพื้นฐานในความคิดของนักปราชญ์ในสำนักความคิดที่เรียกว่า “ผู้รู้แจ้งเห็นจริง” หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “พวกโซฟิสต์” (Sophists) สำนักความคิดนี้เกิดขึ้นในระหว่างศตวรรษที่ 5 ก่อนคริสตศักราช อันเป็นช่วงเวลาที่นครรัฐกรีก กำลังพัฒนาในทางการเมือง สังคมและความคิดอย่างที่สุด ปัญหาทางการเมืองและสังคมทำให้เกิดแนวความคิดเกี่ยวกับกฎหมายและระเบียบของสังคมขึ้นมา บรรดานักปราชญ์เริ่มต้นคิดหาเหตุผลและความชอบธรรมของกฎหมายโดยอาศัยธรรมชาติ ในฐานะเป็นความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งเป็นหลักความชอบของกฎหมายในยุคนั้นเกิดการปกครองแบบทรราช ทำให้เกิดความอยุติธรรมขึ้นในสังคม มีการกดขี่ข่มเหงอย่างไม่เป็นธรรมขึ้น นักปราชญ์โซฟิสต์ ได้นำกฎเกณฑ์ของธรรมชาติขึ้นมาเป็นเหตุผลสำหรับการต่อต้านการปกครองแบบอยุติธรรมที่เป็นอยู่โดยถือว่าธรรมชาติเป็น

²⁰ วิจิตรา. (2560). *นิติปรัชญา*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://th.wikibooks.org/wiki/>. [2562, 20 มีนาคม]

ธรรมอันศักดิ์สิทธิ์เหนือกว่ากฎหมายบ้านเมือง ที่บัญญัติขึ้นมาอย่างไม่เป็นธรรมและโดยเหตุที่มนุษย์มีความเท่าเทียมกันตามธรรมชาติ การเรียกร้องให้ยกเลิกระบบอภิสิทธิ์และระบบทาส พร้อมทั้งทำให้ผู้ปกครองบ้านเมืองรับรองความเสมอภาคกันในการมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน

ปรัชญากฎหมายธรรมชาติได้รับการพัฒนา ต่อมาโดยนักคิดแห่งสำนักสโตอิกส์ (Stoic School) ตามแนวคิดของสโตอิกส์ ธรรมชาติมิใช่เป็นเพียงระเบียบของสรรพสิ่งรอบตัวมนุษย์ แต่เป็นเหตุผลของมนุษย์ที่มีอยู่ในตัวมนุษย์เองด้วย ดังนั้นโดยคิดดังกล่าวนี้เหตุผลของมนุษย์จึงเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติด้วย ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นเนื่องจากการปฏิวัติทางความคิดและปรัชญากรีก ซึ่งนำโดยปรัชญาเมธีคนสำคัญ คือ โซเครตีส (Socrates) เพลโต (Plato) และอริสโตเติล (Aristotle) เฉพาะอย่างยิ่งปรัชญาของอริสโตเติล ไม่ได้มันเป็นเพียงพื้นฐานความคิดของสำนักสโตอิกส์เท่านั้น แต่ยังเป็นแนวทางสำคัญให้แก่ปรัชญาตะวันตกยุคใหม่ทุกสาขา

โซเครตีส มีแนวความคิดทางกฎหมายในการอธิบายระบบสินละทำและหลักความยุติธรรมหลักที่ว่า "Know Thyself" และ "Knowledge is Virtus" แนวความคิดนี้สอนว่าเราควรปฏิบัติตามกฎหมาย เพราะสิ่งนั้นเป็นธรรมที่สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์เป็นการวางรากฐานของศีลธรรมของมนุษย์ (Human Nature) หรือพื้นฐานจิตใจของคนนั่นเองได้ว่าโซเครตีส เป็นผู้เปิดทางให้กับแนวความคิดสำนักกฎหมายธรรมชาติ (Nature Law) ที่ค่อยๆก่อตัวขึ้นในเวลาต่อมา

ปรัชญาเมธีเพลโต (Plato) เห็นว่ากฎหมายธรรมชาติเป็นความคิดที่ใช้เป็นบรรทัดฐานในกฎหมายบ้านเมือง (Positive Law) โดยกฎหมายที่ตราขึ้นใดๆ ต้องมีความสอดคล้องกับแบบแห่งกฎหมายธรรมชาติ มิเช่นนั้นไม่อาจเรียกว่าเป็นกฎหมายได้ และมีเพียงปรัชญาเมธีผู้มีปัญญาอันบริสุทธิ์เท่านั้น ที่จะเข้าถึงเนื้อหาแห่งกฎหมายธรรมชาติได้

อริสโตเติล (Aristotle) เห็นว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ล้วนแต่มีจุดหมายปลายทางของมันทั้งสิ้น โดยเฉพาะสิ่งมีชีวิตจะมีความโน้มเอียงที่จะพัฒนาไปสู่ภาวะที่เป็นอุดมคติ กล่าวได้ว่าอุดมคติเป็นเครื่องดึงดูดให้สิ่งต่างๆพัฒนาไป สรุปลงได้ว่าสิ่งที่เป็นอุดมคติของสิ่งต่างๆให้จริงก็คือธรรมชาติของสิ่งนั่นเอง ดังนั้นทุกอย่างคลี่คลายเจริญไปนั้นเป็นการดำเนินไปตามธรรมชาติของมัน สำหรับทางกฎหมายแยกออกเป็น 2 ส่วน คือ

(ก) กฎหมายธรรมชาติ มิได้เกิดขึ้นโดยเจตจำนงของบุคคลหนึ่งบุคคลใดแต่เป็นของที่มีอยู่โดยธรรมชาติของมัน เช่น ห้ามฆ่ากัน ห้ามรักรับ ห้ามทำร้ายกัน ฯลฯ

(ข) กฎหมายที่มนุษย์คิดบัญญัติขึ้น ในบางกรณีมีลักษณะที่พิเศษแตกต่างออกไปตามแต่ลักษณะของแต่ละกลุ่มสังคม ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นโดยทั่วไป แนวคิดนี้เป็นจุดเริ่มต้นของกฎหมายต่อมา

สำนักสโตอิกส์ (Stoic School) ก่อตั้งขึ้นในราวศตวรรษที่ 3 ก่อนคริสตกาล ผู้ก่อตั้งสำนักคือ เซโน (Zeno) สำนักสโตอิกส์มีแนวความคิดพื้นฐานว่า ในจักรวาลซึ่งโลกมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งนั้นประกอบด้วยแก่นสาร (Substance) อันสำคัญอย่างหนึ่งคือ “เหตุผล” หรือ “ความเป็นเหตุเป็นผล” นี่จะเป็นเสมือนกฎเกณฑ์ธรรมชาติที่มีลักษณะแน่นอนทั่วไป หรือเป็นระเบียบสม่ำเสมอ ซึ่งคอยควบคุมความเป็นไปของจักรวาล มนุษย์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งในธรรมชาติของจักรวาล และเป็นสัตว์โลกที่รู้จักใช้ความคิดเหตุและผล ถูกกำหนดโดย เหตุผล ในฐานะเป็นพลังงานทางจักรวาลจึงเข้าไปควบคุมทุกสิ่งทุกอย่างรวมทั้งเป็นพื้นฐานของกฎหมายและความยุติธรรมด้วย ดังนี้ กฎเกณฑ์ธรรมชาติหรือกฎหมายธรรมชาติ รวมถึงแนวความคิดที่ว่า กฎหมายธรรมชาติเป็นกฎหมายอุดมคติ (Ideal Law) กฎหมายที่บัญญัติขึ้นเป็นกฎหมายที่เป็นจริง (Reality) ความสัมพันธ์ระหว่างอุดมคติกับความเป็นจริง เป็นความสัมพันธ์ที่ขัดแย้ง เป็นลักษณะความสัมพันธ์แบบ Dialectic เพราะความเป็นจริงกับอุดมคติแตกต่างกันในขณะที่อุดมคติเป็นอย่างหนึ่ง ความเป็นจริงไปได้อย่างหนึ่ง ในขณะที่เดียวกันก็พยายามให้มากกว่าความเป็นจริงเข้าสู่อุดมคติให้มากที่สุด และความเป็นจริงหากยิ่งห่างจากอุดมคติมากขึ้นเพียงใดก็ยิ่งไม่พึงปรารถนายิ่งขึ้นเพียงนั้น ความเป็นจริงแสดงว่าดีขึ้น จากความเป็นจริงแสดงว่าแย่ลง อุดมคติและความเป็นจริงจึงสัมพันธ์กันในลักษณะนี้

แนวความคิดที่เห็นว่ากฎหมายธรรมชาติเป็นกฎหมายที่สูงกว่า (Higher Law) แต่ในบ้านเมืองจะขัดแย้งกับกฎหมายธรรมชาติไม่ได้

ในยุคกรีกได้มีการคิดค้นคำว่า “พลเมือง” (Citizen) ขึ้น คนได้เป็นคนซึ่งมีหน้าที่คอยปฏิบัติตามคำสั่งอย่างเดิวกว่านั้น แต่ยังเป็น “พลเมือง” มีสิทธิทางการเมืองด้วย ในนครรัฐกรีกนั้น มนุษย์บุคคลมิได้มีเพียงฐานะเป็นพลเมืองทาสและคนต่างด้าวไม่มีสิทธิของพลเมือง

แม้ว่านักปราชญ์กรีกปรัชญาทางกฎหมายธรรมชาติ และแนวความคิดของกฎหมายธรรมชาติก็ไม่ได้ถูกนำมาใช้ในทางปฏิบัติอย่างจริงจังในนครรัฐกรีก ต่อมาเมื่อนครรัฐกรีกเสื่อมอำนาจลง กรุงโรม ซึ่งเกิดขึ้นจากกลุ่มชนอันเป็นชาวเขาเล็กๆ เป็นนักรบ จึงแพร่ขยายอาณาจักรออกไปกว้างใหญ่ไพศาล โดยเริ่มจากรูปแบบการปกครองแบบนครรัฐ จนกลายเป็นจักรวรรดิโรมัน (Roman Empire) ที่ยิ่งใหญ่ อารยธรรมโรมันรุ่งเรืองมากโดยเฉพาะในด้านการคิดกฎหมายและการปกครอง แต่เดิมนั้นกฎหมายโรมันถือว่าเป็นกฎหมายที่ใช้เฉพาะกับพลเมืองชาวโรมันเท่านั้น เรียกว่า Jus Civile ในกรณีชาวต่างชาติเกิดข้อพิพาทกัน ไม่ใช้กฎหมายโรมันแต่จะใช้กฎหมายของชาตินั้นๆ แต่เมื่อเกิดข้อพิพาทขึ้นระหว่างชาวโรมันกับชาวต่างชาติก็จะมีปัญหาหากจะเอากฎหมายใดมาใช้จึงจะเป็นธรรม ตอนนี้อาจกฎหมายของไปไว้ฝั่งหนึ่งมาเป็นกฎเกณฑ์หรือหลักเกณฑ์ในการตัดสินยอมไม่เป็นธรรมอีกฝ่ายหนึ่ง นักกฎหมายโรมันได้หาหลักเกณฑ์โดยอาศัย

แนวความคิดของสำนักสโตอิกส์มาช่วย คือ จากความเชื่อว่ากฎหมายธรรมชาติหรือ Jus Naturale เป็นกฎเกณฑ์ที่เป็นเหตุผลของกับธรรมชาติ มีผลใช้ได้โดยทั่วไปขอบคลุมทุกชนชาติทุกภาษาคงนั้นหลักกฎหมายที่เป็นที่ยอมรับตรงกันในกลุ่มต่างๆย่อมเป็นกฎเกณฑ์ทั่วไปที่มีลักษณะสอดคล้องกับหลักกฎหมายธรรมชาติ ร่มจะชื่อเป็นเกณฑ์สำหรับการใช้ตัดสินข้อพิพาทระหว่างชาวโรมันรับชาวต่างชาติ หลักกฎหมายที่เป็นที่ยอมรับกันในกลุ่มต่างๆเรียกว่า Jus Gentium ซึ่งแปลว่ากฎหมายนานาชาติ นอกจากนี้ยังมีหลักเกณฑ์ต่างๆที่บรรดาผู้พิพากษา Roman ประกาศใช้บังคับในการพิจารณาคดีความเป็นธรรม ซึ่งได้ใช้บังคับต่อกันมาเป็นเวลานานเรียกว่า Jus Honorarium ซึ่งหมายถึงกฎหมายที่ผู้ดำรงตำแหน่งอันทรงเกียรติประกาศไว้ให้หลักเกณฑ์เหล่านี้อาศัยหลักเหตุผลและความเป็นธรรมพัฒนาขึ้นเพื่อพัฒนากฎหมายโรมันให้ยุติธรรมมากขึ้น มายโรมันได้พัฒนาจนกลายเป็นระบบกฎหมายที่ยิ่งใหญ่บริบูรณ์ ทั้งนี้เพราะความคิดเรื่องเหตุผลความเป็นธรรมตามทัศนคติของปรัชญากฎหมายธรรมชาติเป็นเครื่องปรุงแต่ง ประวัติศาสตร์กฎหมายโรมันจึงนับเป็นประวัติศาสตร์กฎหมายที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลและการคลี่คลายของ Natural law ในระบบกฎหมายที่ใช้อยู่ในสมัยโรมัน

มีข้อสังเกตว่า แม้นักกฎหมายโรมันจะแยกกฎหมายธรรมชาติออกจากกฎหมายบ้านเมืองก็ตาม แต่นักกฎหมายโรมันถือว่ากฎหมายธรรมชาติเป็นกฎเกณฑ์ที่ชักนำให้กฎหมายบ้านเมืองคล้อยตาม ไม่ใช่เป็นกฎหมายที่สูงกว่ากฎหมายบ้านเมืองที่กฎหมายบ้านเมืองขัดต่อกฎหมายธรรมชาติจะทำให้กฎหมายบ้านเมืองนั้นใช้บังคับไม่ได้แต่อย่างใด แต่ในทางปฏิบัติ นักกฎหมายโรมันไม่เคยอ้างว่ากฎหมายบ้านเมืองไม่มีผลบังคับเพราะขัดต่อกฎหมายธรรมชาติเลย

ซีเซโร (Cicero) นักปราชญ์ของโรมัน ได้รับความคิดมาจากปรัชญาของกรีกในเรื่องหลักกฎหมายธรรมชาติ โดยได้กล่าวว่า “กฎหมายที่แท้จริงคือเหตุผลที่ถูกต้อง กลมกลืนสอดคล้องกับธรรมชาติ เป็นกฎหมายที่ก่อให้เกิดหน้าที่โดยคำสั่งของกฎหมายเว้นวรรคและห้ามกระทำการในทางที่เป็นความชั่ว โดยข้อห้ามของกฎหมายเป็นหน้าที่อันศักดิ์สิทธิ์ที่จะไม่พยายามบัญญัติกฎหมายให้คำแย้งกับกฎหมายนี้เป็นสิ่งที่ไม่อาจยกเลิกหรือทำให้เสื่อมคลายลง อันที่จริงแล้วไม่ว่าจะเป็นวุฒิสภาหรือประชาชนก็ตาม ก็ไม่สามารถหลุดพ้นจากความผูกพันของกฎหมายนี้ไปได้ และไม่มีอำนาจใดใดที่จะพึงพาสิ่งอื่นหรือบุคคลอื่น นอกจากตัวเราเองที่จะเป็นผู้แสดงออกหรือตีความกฎหมาย แต่กฎหมายประการเดียวที่เป็นนิรันดรและไม่เปลี่ยนแปลง และมีความผูกพันทุกชาติทุกภาษาตลอดกาล ซีเซโรได้ยืนยันว่ากฎหมายเป็นเรื่องของเหตุผลที่เป็นไปโดยธรรมชาติ สอดคล้องกับธรรมชาติ กฎหมายธรรมชาติเป็นกฎหมายที่อยู่สูงกว่ากฎหมายที่มนุษย์บัญญัติขึ้น²¹

²¹ อนันต์ อริยะชัยพาณิชย์. (2561). *มุมมองหลักสิทธิมนุษยชน*. เอกสารประกอบการอบรมหลักสูตร “หลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย” รุ่นที่ 2. วิทยาลัยรัฐธรรมนุญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ. หน้า 4.

(2) ยุคกลาง

สภาพสังคมยุคกลางเป็นช่วงเวลาที่ศาสนจักรมีความรุ่งเรืองอย่างสูงสุด นับแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 5 เป็นต้นมา ทำให้อิทธิพลของศาสนาจักรโรมันคาทอลิกมีผลต่อการเมืองการปกครอง ความคิดความเชื่อหรือแม้กระทั่งการดำเนินชีวิตของมนุษย์ซึ่งลืมหืมตามาดูโลกจนกระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิต ฉะนั้นจึงไม่ผิดหากจะกล่าวว่าศาสนาจักร(ศาสนาคริสต์) เป็นทุกสิ่งทุกอย่างในยุคกลาง เป็นผลให้ศาสนจักรโรมันคาทอลิกมีอำนาจอย่างมากมายจนสามารถกำหนดความเป็นไปทุกอย่างได้รวมไปถึงความคิดของคน ผู้คนในสมัยกลางมีความคิดผูกติดอยู่กับพระคัมภีร์ คำสอนของศาสนา การอ้างเหตุผลที่ต้องสอดคล้องกับความเชื่อของทางศาสนา ผู้คนยึดมั่นกับศาสนาคริสต์และพระเจ้า เป็นความเชื่อที่ถูกต้องที่สุดและไม่เรียกร้องการพิสูจน์ใดๆ

สมัยกลางศาสนจักรมีมาตรการที่จะสามารถส่งคนเข้าไปตรวจสอบและลงโทษผู้ที่ทำผิดกฎของศาสนา โรงเรียนและสถาบันการศึกษามีความสัมพันธ์กับโบสถ์ของศาสนาคริสต์ โดยทำหน้าที่เก็บรักษาวันวรรคแยกแยะ คัดลอกพระคัมภีร์ และแปลภาษา การเรียนการสอนในสมัยนั้นเน้นการเรียนตามหาคัมภีร์ของศาสนาเป็นหลัก การสอนมุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจ รวมทั้งกำกับพฤติกรรมสู่ความบริสุทธิ์ตามความเชื่อในพระเจ้า ศาสนจักรคอยกำกับแนวทางไม่ให้ออกนอกกรอบของศาสนา แต่สถานศึกษาบางแห่งยังมีการเรียนที่ควบคุมศาสตร์ที่เกี่ยวกับเรื่องทางโลก เช่น กฎหมาย ภาษาละติน คณิตศาสตร์ ฟิสิกส์ เวชศาสตร์ สถาบันอุดมศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยเริ่มตั้งขึ้นมาในสมัยยุคกลางนี้ มหาวิทยาลัยก่อตั้งขึ้น โดยได้รับการสนับสนุนจากพระจักรพรรดิและศาสนจักร มหาวิทยาลัยช่วงแรกมีลักษณะเป็นชุมชนทางวิชาการอันเป็นการรวมของเหล่านักวิชาการในสาขาวิชาต่างๆ ได้อยู่ภายใต้ความควบคุมขององค์กรทางศาสนา อาจารย์ในมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่เป็นนักบวช การเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยสมัยยุคกลางนั้นจึงเป็นเหตุทำให้มีคำสอนและความเชื่อทางศาสนามากกว่าการให้ความสำคัญกับความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ ตัวอย่าง การสอนสองมหาวิทยาลัยในปารีส วิชาเทวะวิทยา และปรัชญาเป็นวิชาหลัก และอาจารย์มหาวิทยาลัยต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของบาทหลวงซึ่งทำหน้าที่สอนอยู่ในมหาวิทยาลัย โดยมหาวิทยาลัยสามารถกำหนดนโยบายในการจัดการเรียนการสอนและการบริหารจัดการได้ นโยบายมีความเข้มงวดมากยิ่งขึ้น สามารถกำหนดเครื่องแบบ หลายวิชาที่ต้องสอนและวิธีการสอนของอาจารย์ทำให้เกิดข้อเรียกร้องให้มหาวิทยาลัยมีสิทธิในเสรีสำหรับทางวิชาการอย่างแท้จริง

กระทั่งประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 14 จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 17 เป็นช่วงเวลาที่ยุโรปนำวิทยาการแขนงต่างๆ ที่มีมาแล้วในยุคโบราณและยุคชะงักลงเมื่อเข้าสู่ยุคกลาง กลับมาศึกษาใหม่อีกครั้งหนึ่ง เป็นช่วงเวลาที่เรียกว่า “ยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance) “ประชาชนกลับไปศึกษาและยกย่องวรรณกรรมและศิลปะสมัยกรีกโรมันที่เน้นหลักธรรมชาตินิยมและความเป็นตัวตนของ

มนุษย์ต่างเริ่มที่ไม่ได้ความสนใจเกี่ยวกับโลกและธรรมชาติที่หยุดมันแต่เพียงสิ่งที่อยู่ในพระคัมภีร์ เกิดกระบวนการศึกษาค้นคว้าและคัดลอกเอกสารสมัยกรีกโรมัน และเมื่อประมาณ ค.ศ.1450 โยฮัน กูเตินแบร์ก (Johann Gutenberg) นักประดิษฐ์ชาวเยอรมัน ท่านพิมพ์ขึ้นมาเมื่อเปรียบเทียบกับ การคัดลอกหนังสือด้วยมือ ปรากฏว่าเครื่องพิมพ์สามารถผลิตหนังสือได้จำนวนมากเป็นผลให้เพิ่ม จำนวนหนังสือขึ้นมาหลายร้อยฉบับในระยะเวลาอันสั้น งานพิมพ์ที่มีวัตถุประสงค์ถูกและให้ความ สะดวกเป็นปัจจัยที่จะทำให้มีผู้เขียนเขียนหนังสือออกมาแพร่หลายมากขึ้น สนับสนุนให้คนทั่วไป ได้อ่านหนังสือและแสวงหาความรู้กันมากขึ้น การรู้หนังสือของประชาชนและออกไปนอกวงการ ชนชั้นสูงการผูกขาดความรู้หนังสือจากเดิมเป็นของโบสถ์เปลี่ยนแปลงไปอย่างฉับพลันเชิง ผู้คนเกิด ความเชื่อว่าควรดำเนินชีวิตในโลกเพื่อความสุขในขณะที่มีชีวิตอยู่ไม่ใช่การมีความสุขของชีวิตหลัง ความตาย บุคคลจึงมุ่งแสวงหาคำตอบที่ตนอยากรู้อยากเห็น สร้างความท้าทายต่อความเชื่อของ ศาสนาที่ครอบงำผู้คนมาอย่างยาวนาน ประกอบกับความประทุติที่ไม่เหมาะสมของบาทหลวงที่ มุ่งหาประโยชน์โดยการเรียไรและเร่งขายใบไถ่บาปนำเงินมาสร้างมหาวิหารเช่นปีเตอร์เพื่อเสริม บารมีพระสันตะปาปา ทำให้นักปราชญ์หรือแม้แต่นักบวชตัวเองแสดงความเห็นอันเป็นปฏิปักษ์ต่อ การกระทำของศาสนาจักร เช่น จอห์น ฮุส หรือ ยัน ฮุส (John Huss หรือ Jan Hus ค.ศ.1369-1415) ศาสตราจารย์และที่การบดีแห่งมหาวิทยาลัยปรากใน โบฮีเมีย (ปัจจุบันคือ สาธารณเชก) แสดง ความเห็นว่า พระคัมภีร์ไบเบิลเท่านั้นเป็นอำนาจสูงสุด โดยไม่ให้ความสำคัญกับกลุ่มนักบวช ฮุส เชื่อว่าการประกอบพิธีกรรมและการบวชไม่สามารถช่วยมนุษย์ให้พ้นจากบาปได้ และพระเยซูเพียง ผู้เดียวเท่านั้นที่เป็นประมุขของศาสนาจักรการแสดงความเห็นของฮุสทำให้ตนเองต้องถูกศาสนาจักร บัพพาขนิยกรรม (Excommunication) และนำตัวไปศาลเพื่อไต่สวนความผิดฐานเป็นบุคคลนอกกรีต และถูกตัดสินให้ลงโทษด้วยการเผาทั้งเป็น

หลังจากนั้นบุคคลที่ส่งผลสะท้อนต่อศาสนาจักรอย่างมากคือ มาร์ติน ลูเธอร์ (Martin Luther ค.ศ.1483-1546) นักบวชชาวเยอรมันและศาสตราจารย์สาขาเทววิทยาประจำมหาวิทยาลัย วิทเทินแบร์ก (University of Wittenberg) ลูเธอร์ ศึกษาคัมภีร์และพบว่ามนุษย์สามารถหลุดพ้นจาก ทุกข์ได้ด้วยตนเองโดยการมีศรัทธาต่อพระเจ้าไม่ใช่เพียงเพราะประกอบพิธีกรรม ลูเธอร์จึงคัดค้าน นโยบายของศาสนาจักรที่ให้นักบวชออกเร่งขายใบไถ่บาป โดยเขาเสนอหลักการ 95 ประการ (95 Theses Against the Sales of Indulgences) เพื่อโต้แย้งว่าการขายใบไถ่บาปของศาสนาจักรเป็นการ ประพฤติที่ผิดและไม่ตรงตามพระคัมภีร์ ลูเธอร์ได้นำเอกสารดังกล่าวไว้ที่ประตูโบสถ์ อันเป็นธรรมเนียมปฏิบัติปกติของผู้ที่ต้องการเปิดประเด็นโต้แย้งในเรื่องหนึ่งเรื่องใดและต้องการเชื่อเชิญผู้ที่ สนใจมาร่วมถกเถียงกัน ลูเธอร์มีจุดประสงค์ให้มีการถกเถียงเสนอความเห็นเพื่อแก้ไขการกระทำ ของศาสนาจักรให้สอดคล้องกับพระคัมภีร์ หลัก 95 ประการเขียนด้วยภาษาลาตินซึ่งเป็นภาษา

หนังสือสมัยนั้น เป้าหมายของผู้ร่วมถกเถียงส่วนใหญ่จึงเป็นกลุ่มนักวิชาการ อาจารย์และนักศึกษาลูเธอร์เสนอว่ามนุษย์สามารถหลุดพ้นจากบาปได้ด้วยความสามารถทุกคนที่เชื่อพระเจ้าสามารถเป็นพระได้โดยไม่ต้องบวช และอำนาจสูงสุดที่แท้จริงคือพระคัมภีร์จากเดิมที่เคยเชื่อว่าศาสนาจากเท่านั้นเป็นผู้กำหนดว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด ทำให้พระสันตะปาปาต้องออกประกาศอาชญาบัตรให้ลูเธอร์หยุดการกระทำอันเป็นการต่อต้านศาสนจักร หยุดเผยแพร่แนวความคิดและยอมให้สารภาพบาปของตน แต่ลูเธอร์ตอบโต้กลับด้วยการปฏิเสธอำนาจของสันตะปาปาและสภาคณะสงฆ์ และประกาศว่าพระคัมภีร์เท่านั้นเป็นพื้นฐานของอำนาจทางศาสนา เป็นเหตุให้พระสันตะปาปาประกาศบัพพฆาตกรรม โดยสิ่งที่ลูเธอร์ทำควบคู่ไปกับการปฏิรูปศาสนา หรือการแปลพระคัมภีร์ภาคพันธสัญญาใหม่ เพราะลูเธอร์เชื่อว่าสิ่งที่ประชาชนหลงเชื่อคำสอนของศาสนาจากและบาทหลวงอย่างมงาย เป็นสาเหตุหนึ่งทำให้ประชาชนไม่รู้หนังสือ โดยเฉพาะพระคัมภีร์ที่ตีพิมพ์เป็นภาษาฮีบรู ทำให้มีคนจำนวนน้อยมากที่สามารถอ่านและเข้าใจได้ทั้งหมด เป็นเหตุทำให้ประชาชนถูกหลอกได้ง่าย ลูเธอร์แปลพระคัมภีร์เป็นภาษาพื้นเมือง และมีการแปลเป็นภาษาอื่น อาทิ ภาษาฝรั่งเศส ภาษาอิตาลี ภาษาเยอรมัน เพื่อให้ประชาชนทุกคนมีโอกาสอ่านพระคัมภีร์ได้อย่างเข้าใจทั้งหมด อีกทั้งชักชวนให้ผู้คนอ่านและศึกษาพระคัมภีร์ให้เข้าใจด้วยตัวตนเอง และด้วยวิวัฒนาการของการพิมพ์ที่พัฒนาขึ้นมาทำให้พระคัมภีร์ที่แปลเป็นภาษาต่างๆเผยแพร่ไปอย่างรวดเร็ว คำสอน และการกระทำของลูเธอร์แสดงให้เห็นว่าต้องการที่จะสนับสนุนให้ปัจเจกบุคคลและคนสามารถเข้าถึงความจริงได้ด้วยสติปัญญาของตนเองโดยไม่ต้องให้ศาสนจักรเป็นผู้ชี้นำ อันเป็นการส่งเสริมแนวคิดของมนุษยนิยมทำให้ประชาชนกล้าคิดกล้าแสดงออกที่จะประกอบไปด้วยเหตุผล รู้ว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิดด้วยตัวเอง ไม่มงายกับความเชื่อทางศาสนามากเกินไป อันส่งผลสำคัญต่อแนวความคิดสิทธิในเสรีภาพทางวิชาการในยุโรปที่ให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลในการค้นหาความจริงโดยปราศจากการแทรกแซงของศาสนจักร

ผลจากการต่อต้านศาสนาจากโรมันคาทอลิกที่กรุงโรมในขณะนั้น เป็นเหตุให้นำไปสู่การแบ่งแยกคริสต์ศาสนาเป็น 2 นิกาย คือ โรมันคาทอลิก และโปรเตสแตนต์ แต่ละนิกายยังแยกเป็นลัทธิต่างๆมากมาย ปัญหาความขัดแย้งทางความคิดทั้งสองตายก่อให้เกิดสงครามศาสนาหลายแห่งทั่วยุโรป เพราะบรรดาผู้ปกครองในแต่ละแคว้นแคว้นมีความปรารถนาที่จะแยกตัวเองออกจากอำนาจของพระสันตะปาปา เช่น ตอนเกิดสงคราม 30 ปีในดินแดนเยอรมนี เมื่อสงครามสิ้นสุดลงส่งผลให้บทบาทอำนาจของศาสนจักรโรมันคาทอลิกที่เคยยิ่งใหญ่ต้องถดถอยลงไปด้วย สวนทางกับอำนาจของผู้ปกครองที่ค่อยๆ เพิ่มมากขึ้น ราวคริสต์ศตวรรษที่ 16 ถึง 17 ภายหลังจากสงครามศาสนาสิ้นสุดลง ทำให้บทบาทของศาสนจักรโรมันคาทอลิกลดลงอย่างเห็นได้ชัด ในอีกด้านหนึ่ง การแสวงหาความจริงตามหลักวิทยาศาสตร์ แสวงหาความรู้ใหม่ใหม่กับพัฒนามากขึ้นตามเป็น

ลำดับ กลุ่มปัญญาชนบางส่วนหันไปให้ความสนใจกับวิทยาศาสตร์ซึ่งทำให้ประชาชนเป็นกบฏทางความคิดอย่างเงิบๆ เหนืออำนาจศาสนจักร เพราะการแสวงหาความจริงทางวิทยาศาสตร์สนับสนุนการใช้เหตุผล ทำให้ประชาชนมีความเป็นตัวของตัวเอง เวลานี้แม้การทรมานหรือการลงโทษบุคคลที่มีความคิดแตกต่างจากศาสนาจักร โรมันคาทอลิกแต่ลดลงไปเมื่อเทียบกับช่วงเวลา ที่ศาสนโรมันคาทอลิกรุ่งเรือง แต่ก็ไม่ทำให้อำนาจของศาสนจักรโรมันคาทอลิกหมดสิ้นไปเสียทีเดียว เพราะยังคงเกิดเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างศาสนจักรโรมันคาทอลิกกับกลุ่มนักวิชาการ นักคิด นักปราชญ์ โดยเฉพาะกรณีการนำเสนอแนวความคิดทฤษฎีอันส่งผลกระทบต่ออำนาจของศาสนจักร นักคิดคนแรกที่สามารถตอบได้ว่าใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ลดทอนความเชื่อมั่นของประชาชนที่มีต่อศาสนจักร คือ นิโคลัส โคเปอร์นิคัส (Nicolaus Copernicus ค.ศ. 1473 - 1573) นักคณิตศาสตร์และดาราศาสตร์ชาวโปแลนด์ โคเปอร์นิคัสใช้ความรู้ทางคณิตศาสตร์ศึกษาระบบสุริยจักรวาล ทำให้เขาค้นพบว่าโลกโคจรรอบดวงอาทิตย์ ไม่ได้หยุดนิ่งและโลกไม่ใช่ศูนย์กลางของจักรวาล ซึ่งการค้นพบครั้งนี้ขัดแย้งกับแนวความคิดการสร้างจักรวาลของพระเจ้าที่ปรากฏในพระคัมภีร์และความเชื่อในสมัยกรีกโบราณจากข้อสันนิษฐานของอริสโตเติลและทอเลมี (Ptolemy) ซึ่งเชื่อมาโดยตลอดว่าโลกหยุดนิ่งแบบเป็นศูนย์กลางของจักรวาล โคเปอร์นิคัสปกปิดการค้นพบนี้ไว้เป็นเวลานานเนื่องจากเกรงกลัวต่ออำนาจของศาสนจักร จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1543 โคเปอร์นิคัสจึงตัดสินใจตีพิมพ์ผลงานในหนังสือ De Revolutionibus orbium coelestium (On the Revolution on the Heavenly Bodies) แม้ว่าผลที่ได้จากการเปิดเผยการค้นพบดังกล่าวจะทำให้ศาสนจักรประณามโคเปอร์นิคัสอย่างรุนแรงและต้องออกกฏให้แนวคิดดังกล่าวเป็นเรื่องต้องห้าม อันเป็นการส่งผลให้หนังสือของโคเปอร์นิคัสอย่างรุนแรงและทำให้หนังสือดังกล่าวเป็นเรื่องต้องห้ามด้วย แต่เหตุการณ์นี้กลายเป็นจุดเริ่มต้นที่แสดงให้เห็นว่าประชาชนการตั้งคำถามเกี่ยวกับความเชื่อที่มีต่อพระเจ้า และเป็นผลให้นักปราชญ์นักคิดรุ่นต่อมาใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ในการค้นหาความจริงมากขึ้น

ประมาณปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 ทฤษฎีของโคเปอร์นิคัสแพร่หลายไปทั่วยุโรป จิออร์ดาโน บรูโน (Giordano Bruno ค.ศ. 1548-1600) บาทหลวงชาวอิตาลี เป็นทั้งนักปรัชญาและนักจักรวาลวิทยา เป็นผู้หนึ่งที่ได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีดังกล่าว บรูโนเป็นที่รู้จักจากผลงานการจัดระบบความรู้เกี่ยวกับระบบสุริยจักรวาลและสิ่งมีชีวิตในจักรวาล บรูโนค้นพบหลักการที่ว่าดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางของระบบสุริยจักรวาลซึ่งไม่เพียงแต่ยืนยันว่าทฤษฎีโคเปอร์นิคัสถูกต้องเท่านั้น เขายังค้นพบอีกว่าแท้จริงแล้วจักรวาลไม่มีจุดสิ้นสุด ซึ่งข้อเสนอนี้ Nicolas of Cusa พระคาร์ดินัลชาวเยอรมันเคยเสนอไว้เมื่อประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 15 แต่บรูโนเสนอแนวคิดที่ไปไกลกว่านั้น โดยเสนอว่ายังมีจักรวาลที่เหมือนระบบสุริยจักรวาลอีกนับไม่ถ้วน และไม่มีวัตถุใดบนฟากฟ้าเท่ากับโลกเป็นส่วนหนึ่งของจักรวาลเช่นเดียวกับดวงอาทิตย์ และโลกโคจรรอบตนเองจึงทำให้เกิด

ปรากฏการณ์กลางวันและกลางคืน ปัจจุบันแนวความคิดนี้ได้รับการพิสูจน์และยอมรับอย่างเป็นทางการ ที่สำคัญคือการกล่าวว่าพระเจ้าไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับใดๆ ในจักรวาลนี้มากไปกว่าบุคคลอื่น พระเจ้าดำรงอยู่ทุกหนทุกแห่งทั้งบนโลกและสวรรค์ จักรวาลมีขนาดที่กว้างใหญ่มากและมีสิ่งที่เราไม่สามารถรับรู้ได้เป็นจำนวนมากซึ่งทฤษฎีทั้งหลายที่เสนอรวมทั้งทฤษฎีของเขาก็ดังกล่าวก็ไม่สามารถอธิบายได้ทั้งหมด คงเป็นเพียงข้อเสนอบางส่วนเท่านั้น การเสนอแนวความคิดอันเกี่ยวกับจักรวาลนี้ทำให้เกิดการขัดแย้งระหว่างความคิดของลูกของพระเจ้าที่เสาะหาจากสิ่งสอนมาโดยตลอดว่าโลกมนุษย์เป็นศูนย์กลางของจักรวาล และด้วยแนวความคิดนี้เอง ทำให้บรูโนไม่สามารถสอนหนังสือในอิตาลีได้อีกต่อไปและต้องเดินทางไปยังเมืองอื่นๆ ยุโรปเพื่อสอนหนังสือและพยายามเผยแพร่ความรู้ที่ตนได้ค้นพบให้แก่นักศึกษาซึ่งสถานศึกษาแต่ละแห่งก็ไม่อนุญาตให้บรูโนเผยแพร่ความคิดเกี่ยวกับจักรวาลได้ แสดงให้เห็นว่าอิทธิพลของศาสนจักรยังคงมีอยู่ในแผ่นดินยุโรป และเป็นสาเหตุที่ทำให้ บรูโนไม่สามารถใช้ชีวิตในแต่ละเมืองได้อย่างยาวนานเนื่องจากได้รับกระแสต่อต้าน จนกระทั่งบรูโนกลับมาอิตาลีอีกครั้ง และถูกกล่าวหาว่าเป็นบุคคลนอกกรีตและถูกจับตัวส่งไปยังศาลเพื่อพิจารณาคดีและทุกครั้งไว้เป็นเวลานานกว่า 7 ปี ตลอดระยะเวลาการถูกขัง บรูโนยังคงแนวความคิดของตนและพยายามอธิบายว่าการค้นพบของตนไม่ได้ขัดกับความเชื่อที่มีต่อพระเจ้าและการสร้างโลก ก่อนพิจารณาคดีสินโทษคณะผู้ไต่สวนพยายามกดดันและบังคับให้บรูโนกล่าวยอมรับว่าสิ่งที่เขาค้นพบนั้นไม่ถูกต้อง และให้ยกเลิกแนวคิดจนกระทั่งในปี ค.ศ.1600 สุดท้ายศาลจึงตัดสินประหารชีวิตบรูโน โดยวิธีการเผาทั้งเป็น ภายหลังจากเสียชีวิตทฤษฎีของบรูโนมีอิทธิพลต่อกระบวนการคิดทางวิทยาศาสตร์และปรัชญาในคริสต์ศตวรรษที่ 17 อย่างมาก และตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา นักที่จะศาสตร์สมัยใหม่ก็รับทฤษฎีดังกล่าว ไปใช้ การตายของบรูโนจึงเป็นสัญลักษณ์ของการสละชีวิตเพื่อให้มีเสรีภาพทางความคิดและเป็นแรงบันดาลใจให้กับขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อเสรีภาพในยุโรป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรวมชาติอิตาลี

บุคคลต่อมาที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากกูเปอร์นิคัสและมีชีวิตในยุคเดียวกับจิออร์ดาโน บรูโน คือ กาลิเลโอ กาลิเลอี (Galileo Galilei ค.ศ.1564 - 1642) ศาสตราจารย์ชาวอิตาลี กาลิเลโอใช้กล้องโทรทรรศน์ที่ตนประดิษฐ์ขึ้นเองเพื่อสังเกตการณ์ความเคลื่อนไหวของดวงดาว ทำให้เขาค้นพบว่าดวงจันทร์ของดาวพฤหัสบดีมีสี่ดวงที่ไม่ราบเรียบ ซึ่งไม่สอดคล้องกับทฤษฎีความสมบูรณ์แบบตามคำสอนที่เชื่อกันมา และที่สำคัญคือ การค้นพบว่าดาวศุกร์โคจรรอบดวงอาทิตย์ไม่ได้โคจรรอบโลกแสดงว่าโลกไม่ใช่ศูนย์กลางจักรวาลแต่เป็นเพียงดาวเคราะห์ดวงหนึ่งในระบบสุริยะจักรวาลเท่านั้น อันเป็นการสนับสนุนทฤษฎีโคเปอร์นิคัสว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ในปี ค.ศ.1613 กาลิเลโอเขียนจดหมายถึงลูกศิษย์ของตนเพื่ออธิบายทฤษฎีของโคเปอร์นิคัสไม่ได้ขัดกับพระคัมภีร์ เหตุการณ์นี้ทำให้ศาสนจักรมีคำสั่งห้ามกาลิเลโอสอนหนังสือและแก้ต่างในเรื่องที่เกี่ยวข้องตอบ

ทฤษฎีของโคเปอร์นิคัสไม่ว่าผ่านการพูดหรือการเขียน จนกระทั่งในปีค.ศ. 1623 กาลิเลโอตีพิมพ์ผลงานชื่อ “Dialogue Concerning the Two Chief World Systems” ซึ่งกล่าวถึงการสนทนาของบุคคลสามคน คนแรกสนับสนุนความคิดที่ว่าดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางจักรวาล คนที่สองคัดค้านความคิดของคนแรก คนที่สามไม่เข้าข้างฝ่ายใด หนังสือเล่มนี้ทำให้สาธารณชนเข้าใจว่ากาลิเลโอต้องการหักล้างทฤษฎีของอริสโตเติลและสนับสนุนทฤษฎีของโคเปอร์นิคัส การตีพิมพ์หนังสือเล่มนี้จึงขัดต่อความประสงค์ของศาสนจักร ส่งผลให้เขาถูกนำตัวไปพิจารณาคดียังศาล และศาลตัดสินให้กาลิเลโอมีความผิดฐานนอกรีตและให้ลงโทษปรับตัวอยู่ในบ้านจนถึงแก่กรรม การที่กาลิเลโอพยายามนำเสนอแนวความคิดดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางของสุริยะจักรวาลและยืนยันว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง แม้ว่าเค้าจะรู้ว่าความคิดดังกล่าวขัดแย้งกับความเชื่อของศาสนจักร และมีความเสี่ยงที่ตนเองอาจถูกเขาทั้งเป็นแต่เขาก็กลับไม่วันเกรงและกล้าท้าทายต่ออำนาจศาสนจักร

อย่างไรก็ตามทัศนคติเกี่ยวกับสิทธิในเสรีภาพทางวิชาการที่มีความก้าวหน้าในสมัยกลางอาจพอมีปรากฏให้เห็นบ้าง นอกจากนี้ขบวนการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิในเสรีภาพทางวิชาการเพิ่มขึ้นในช่วงครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 17 เช่น ปี ค.ศ. 1667 Baron Bengt Skytte นักการทูตชาวสวีเดน และพระเจ้าฟรีดริชที่ 2 แห่งปรัสเซีย เสนอให้มหาวิทยาลัยมีความอิสระ สนับสนุนเสรีภาพทางศาสนา ทำให้มหาวิทยาลัยมีความหลากหลายทางเชื้อชาติและศาสนา²²

(3) สมัยใหม่

ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ความคิดที่ว่ามหาวิทยาลัยเป็นที่รวมของนักวิชาการเพื่อแสวงหาความรู้และความคิดเพื่อถ่ายทอดความรู้ความจริงไปสู่นักศึกษา แนวคิดสิทธิในเสรีภาพของวิชาการนั้นเด่นชัดขึ้น โดยเฉพาะในเยอรมันนี้ ปี ค.ศ. 1810 วิลเฮล์ม ฟอม ฮุมโบลต์ (Wilhelm von Humboldt) ก่อตั้งมหาวิทยาลัยเบอร์ลินขึ้นมา (ปัจจุบันคือ ฮุมโบลต์) เพื่อเป็นการปฏิรูประบบการศึกษาของเยอรมนี โดยการสร้างมหาวิทยาลัยให้เป็นสถานที่แลกเปลี่ยนความรู้ โดยรวมการเรียนการสอนและการวิจัยในสถานที่เดียวกัน ทำให้เกิดแนวความคิด *Lehrfreiheit* (Freedom of Teaching) และ *Lernfreiheit* (Freedom of Learning) กล่าวคือเสรีภาพในการเรียนการสอน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือแนวคิดสิทธิในเสรีภาพทางวิชาการ สิทธิในเสรีภาพทางวิชาการเป็นหลักการสำคัญของการดำเนินงานภายในมหาวิทยาลัย แต่ไม่รวมถึงบทบาทหรือดำเนินกิจกรรมของนักวิชาการหรืออาจารย์ที่เกิดขึ้นภายนอกมหาวิทยาลัย การใช้สิทธิในเสรีภาพทางวิชาการต้องเป็นไปโดยเพื่อประโยชน์ในการสอนและการวิจัย อาจารย์จะแสดงออกด้วยการพูดการเขียนหรือการ

²² ภัทรสุดา วรสาร. (2559). *สิทธิในเสรีภาพทางวิชาการ: ศึกษารัฐธรรมนูญไทยเปรียบเทียบกับรัฐธรรมนูญต่างประเทศ*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายมหาชน, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 35.

วิพากษ์วิจารณ์กิจการบ้านเมืองย่อมกระทำได้ในฐานะที่เป็นประชาชนคนหนึ่งเท่านั้นซึ่งอยู่นอกเหนือความรับผิดชอบของมหาวิทยาลัย

แม้ว่ายุคสมัยใหม่ ศาสนจักรไม่ได้เข้ามาควบคุมดังเช่นสมัยที่ผ่านมา แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า การใช้สิทธิในเสรีภาพทางวิชาการจะไม่ถูกแทรกแซง คงมีการจำกัดสิทธิในเสรีภาพทางวิชาการ แต่เปลี่ยนจากศาสนจักรเป็นรัฐ ในช่วงที่ประเทศในยุโรป ปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ รัฐอยู่ภายใต้การปกครองกษัตริย์ กษัตริย์จึงมีอำนาจมาก เมื่อสังคมมีความเจริญมากขึ้น นักวิชาการ การศึกษาแนวความคิดทางกฎหมายต่างๆ เป็นเหตุให้เกิดนักกฎหมายต้องตั้งขึ้นในช่วงสมัยใหม่ ประมาณปี ค.ศ. 1453 ถึง ค.ศ. 1789 ก็เกิด “สำนักกฎหมายธรรมชาติ” (Natural Law School) โดยนักกฎหมาย ธรรมชาติ เชื่อว่ากฎหมายควรจะเป็นก็ต้องชอบทำมีความยุติธรรมมีเหตุและผล เชื่อว่าสิ่งไหนถูกสิ่งไหนผิด โดยที่มนุษย์ย่อมสามารถคิดได้เอง จึงจะเป็นกฎหมายธรรมชาติ

2.5.2 สิทธิและเสรีภาพในประเทศไทย

สิทธิ หรือ สิทธิ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 หมายถึงอำนาจอันชอบธรรม ที่บุคคลมีสิทธิและหน้าที่ตามที่รัฐธรรมนูญได้ให้ไว้ เช่น มีสิทธิที่จะกิน มีสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ หรือสิทธิในการครอบครองที่ดินแปลงนั้น ตลอดจนมีอำนาจที่จะกระทำการใด ไม่กระทำการใดได้อย่างอิสระ โดยได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย การรับรองสิทธิและเสรีภาพ

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 ได้รับการรับรองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลไว้ในมาตรา 25 วรรคสอง วรรคสาม วรรคสี่

สิทธิหรือเสรีภาพใดที่รัฐธรรมนูญเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ หรือให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ แม้ยังไม่ได้ตรากฎหมายนั้นขึ้นใช้บังคับ บุคคลหรือชุมชนย่อมสามารถใช้สิทธิหรือเสรีภาพได้ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ

บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่ได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ สามารถทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้ในคดีในศาลได้

บุคคลซึ่งได้รับความเสียหายจากการละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพหรือจากการกระทำความผิดของบุคคลอื่นเว้นวรรคยอมมีสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาหรือช่วยเหลือจากรัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ

สังเกตได้ว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2560 ได้แนวทางตามหลักการของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ซึ่งเคยกำหนดให้การใช้สิทธิและเสรีภาพต้องเป็นไปตามกฎหมายบัญญัติโดยแก้ไขใหม่ ให้เป็นการสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้ทันทีโดยไม่ต้องรอให้กฎหมายบัญญัติขึ้นเสียก่อน

การที่จะตรากฎหมายที่จำกัดสิทธิและเสรีภาพ ตามมาตรา 26 ต้องเป็นกรณีดังต่อไปนี้

1. เป็นไปตามเงื่อนไขที่รัฐธรรมนูญกำหนด

คณะกรรมการการเลือกตั้ง ไม่ใช่ "กฎหมาย" ในความหมายของรัฐธรรมนูญ จึงไม่อาจออกระเบียบมา ตัดสิทธิของผู้ไม่ไปทำหน้าที่เลือกตั้ง (คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 15/2541)

ความเสมอภาค (มาตรา 27) อาจเปรียบเหมือนเหรียญสองหน้า หน้าแรก ข้อเท็จจริง เดียวกัน ต้องปฏิบัติด้วยเกณฑ์เดียวกันจึงจะถือว่าเสมอภาค หน้าสอง ข้อเท็จจริงต่างกัน ต้องปฏิบัติ ด้วยเกณฑ์ต่างกันจึงจะเสมอภาค

1. ความเสมอภาคในกฎหมาย
2. ความเสมอภาคในการยุติธรรม
3. ความเสมอภาคในการเข้ารับราชการ
4. ความเสมอภาคในการรับแบ่งภาระ (เสียภาษี รับราชการทหาร)

คนเราเมื่อเกิดมานั้น เราเลือกที่เกิดไม่ได้ แต่เมื่อเกิดมาภายใต้รัฐธรรมนูญไทยแล้วทุกคนมี ความเสมอภาคเท่าเทียมกันความเสมอภาคภายใต้รัฐธรรมนูญ หมายถึง การเสมอภาคกันในทาง กฎหมาย และเสมอภาคในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการบ้านเมือง แต่หาได้หมายความว่าถึง ความเสมอภาคในฐานะความเป็นอยู่ของบุคคลไม่ เช่น ผู้ที่มีคุณวุฒิความรู้ความสามารถในกิจการ งานย่อมจะได้รับเงินเดือนสูงกว่าผู้ที่มีความรู้ความสามารถน้อย เช่นนี้ ไม่ใช่เรื่องความเสมอภาคใน รัฐธรรมนูญ

การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ หรืออื่นใดจะกระทำมิได้

ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นการเลือกปฏิบัติที่ต้องห้ามตามรัฐธรรมนูญอย่างชัดเจน เช่น ก่อน พ.ศ.2540 การสอบเข้ามหาวิทยาลัยมีการกำหนดเงื่อนไขคุณสมบัติเฉพาะสำหรับผู้ที่สมัครเข้าศึกษา แต่ละสาขาวิชาไว้ เช่น สาขาวิชาพยาบาลศาสตร์ กำหนดคุณสมบัติว่า ต้องเป็นคนโสด อายุไม่ต่ำกว่า 16 ปี ไม่เกิน 25 ปี ส่วนสูงไม่ต่ำกว่า 150 เซนติเมตร และน้ำหนักไม่ต่ำกว่า 40 กิโลกรัม

สิทธิที่จะไม่ถูกบังคับใช้กฎหมายอาญาอันหลัง

มาตรา 29 วรรคหนึ่ง และโปรดเทียบดูมาตรา 2 ของประมวลกฎหมายอาญา

“มาตรา 29 บุคคลไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่ กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่ บัญญัติไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้”

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 2 ได้บัญญัติว่า "บุคคลจักต้องรับโทษในทางอาญาต่อเมื่อ ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้ในขณะกระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิด และกำหนดโทษไว้ และโทษ ที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้น ต้องเป็นโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย"

ดังนั้นสังเกตได้ว่า บุคคลจะต้องรับโทษในทางอาญาต้องเป็นการกระทำความผิด ในขณะที่กระทำนั้นกฎหมายบัญญัติไว้เป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงต้องบัญญัติไว้ในกฎหมายหากขณะกระทำนั้นไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นความผิด จะถือว่าบุคคลนั้นกระทำความผิดอาญาหาได้ไม่และเมื่อมีการบัญญัติกฎหมายให้การกระทำเป็นความผิดในภายหลังจากการกระทำนั้น ก็ไม่อาจนำกฎหมายที่บัญญัติในภายหลังนั้นไปใช้บังคับย้อนหลังหาได้ไม่ เนื่องจากขณะกระทำการนั้นยังไม่มีบทกฎหมายใดบัญญัติไว้ให้เป็นความผิด สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานในคดีอาญาไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ นอกจากนี้ยังมีสิทธิและเสรีภาพต่างๆที่ประชาชนพึงจะได้รับ เป็นต้น

สรุปได้ว่าสิทธิและเสรีภาพของประชาชนประเทศไทย ได้มีบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญให้การรับรอง สิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ ที่จะกระทำการใดๆ หรือไม่กระทำการใดๆ เพื่อให้สอดคล้องกับสากล อย่างไรก็ตามแม้รัฐธรรมนูญจะมีบทบัญญัติเกี่ยวกับเอาไว้ก็ตามรัฐธรรมนูญ ได้สร้างกลไกในการตรวจสอบและเฝ้าระวังการละเมิดสิทธิและเสรีภาพของประชาชน โดยกำหนดให้ศาลรัฐธรรมนูญมีบทบาทในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

2.6 แนวคิดเรื่องเสรีภาพของสื่อมวลชนในการนำเสนอข่าว

แนวความคิดสิทธิและเสรีภาพของสื่อมวลชน มาจากนักปรัชญาตะวันตก โดยมีพัฒนาการจากสิทธิตามธรรมชาติ (Natural Locke) เป็นแนวคิดเรื่อง “มนุษย์ทุกคนเกิดมามีสิทธิและศักดิ์ศรีตามกฎหมายธรรมชาติ” ซึ่งเป็นแนวคิดริเริ่มของสิทธิมนุษยชน โดย จอห์น ล็อก (John Locke) นักปรัชญาชาวอังกฤษ ได้นำเสนอความคิดนี้ไว้เมื่อศตวรรษที่ 17 โดยเชื่อว่า พระเจ้าสร้างมนุษย์มาและได้ให้ความอิสระ การมีเหตุผล อีกทั้งมีศักดิ์ศรีความเป็นคนเท่าเทียมกัน มนุษย์ทุกคนมีคุณค่าของตนเอง ในเรื่องสิทธิและเรื่องละเอียดอ่อน และสามารถกระทบถึงสิทธิของผู้อื่นได้ การศึกษาถึงการปฏิรูปสื่อ จำเป็นจะต้องทำความเข้าใจพื้นฐานของสื่อมวลชนก่อนว่า สื่อมวลชนมีบทบาทอย่างไรและลักษณะใดแสดงถึงการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนอย่างสมบูรณ์แบบ โดยแบ่งเป็นลักษณะ ดังนี้

2.6.1 เสรีภาพในข่าวสาร (Freedom of information)

เนื่องจากประชาชนมีสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานประการหนึ่งคือ สิทธิในการรับรู้ (right to know) ในการนำเสนอข่าวสารข้อเท็จจริงเพื่อรายงานต่อ ให้ทราบ เป็นเหตุทำให้ประชาชนสามารถรับรู้ได้ถึงเหตุการณ์ในแต่ละวัน ว่ามีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นบ้าง

2.6.2 เสรีภาพในการพิมพ์ (Freedom of printer)

เสรีภาพในการพิมพ์นั้น เป็นเสรีภาพในสื่อสิ่งพิมพ์ โดยเสรีภาพในการพิมพ์เผยแพร่ข่าวสาร นั้น สามารถกระทำได้โดยปราศจากการจำกัดก่อน (Prior restrain) หรือเซนเซอร์ (Censorship) ซึ่งทำให้สื่อมวลชนมีอิสระในการนำเสนอข่าวสาร ข้อเท็จจริง เพราะหากมีการจำกัดก่อน หรือต้องตรวจข่าวโดยรัฐก่อน เท่ากับเป็นการลดทอนเสรีภาพสื่อมวลชน ไม่สามารถกระทำได้เว้นแต่ ภายใต้พฤติการณ์พิเศษบางประการ เช่น ความมั่นคงของประเทศ การรักษาความลับทางราชการทหาร โดยการตรวจข่าวเพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายแก่ประเทศ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าสื่อนั้นมีเสรีภาพในการที่จะเขียนข่าว แต่การเขียนข่าว ผู้เขียนข่าวจะต้องมีจริยธรรม มีจรรยาบรรณ ของวิชาชีพ เพราะถ้าเขียนข่าวอันเป็นเท็จ ย่อมก่อให้เกิดความเสียหายเป็นวงกว้างได้ เพราะผู้เสพข่าวก็คือประชาชน

ในประเทศไทย มีสภากาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ ได้มีการออกกฎระเบียบและจรรยาบรรณเพื่อใช้บังคับแก่ผู้ประกอบการหนังสือพิมพ์ แต่ถึงกระนั้น โทษของผู้ที่ทำการฝ่าฝืนจรรยาบรรณตามธรรมนูญสภากาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ พ.ศ.2540 แก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่หนึ่ง พ.ศ. 2546 ครั้งที่สอง พ.ศ. 2548 ครั้งที่สาม พ.ศ.2559 ดังนี้

(1) แจ้งเป็นหนังสือให้หนังสือพิมพ์ฉบับที่ถูกร้องเรียน ลงตีพิมพ์คำวินิจฉัยอันเป็นที่สุดของคณะกรรมการในตำแหน่งและขนาดตัวอักษรที่เห็นได้ชัด ภายใน ๗ วัน นับแต่วัน ที่ได้รับคำวินิจฉัยนั้นโดยสภากาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย

(2) แจ้งเป็นหนังสือให้หนังสือพิมพ์ฉบับ ที่ถูกร้องเรียน บรรเทาความเสียหายด้วยการตีพิมพ์ข้อความขอโทษต่อผู้เสียหายตามคำวินิจฉัยของคณะกรรมการ โดยสภากาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย

(3) ในกรณีผู้ประพฤติดคิดเป็นผู้ประกอบการวิชาชีพหนังสือพิมพ์ให้ส่งคา วินิจฉัยไปยังหนังสือพิมพ์ต้น สังกัดของผู้นั้น

เพื่อดำเนินการลงโทษ แล้วแจ้งผลให้สภากาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติทราบโดยเร็ว

(4) ในกรณีที่เห็นสมควร สภากาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติอาจตักเตือน หรือดำเนิน

หลังจากแจ้งผลการพิจารณาให้แก่ผู้ถูกร้องเรียนทราบแล้ว ให้สภากาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติเผยแพร่คำวินิจฉัยต่อสาธารณชน ตามที่สมาชิกได้ให้ความยินยอมนั้น ไว้ในการเข้าเป็นสมาชิกตามความในข้อ 9

ถึงแม้จะมีมาตรการดำเนินการลงโทษผู้กระทำผิดจรรยาบรรณแต่ก็สามารถใช้ได้กับแค่สมาชิกที่เข้าร่วมสภากาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ เท่านั้น หากได้ใช้บังคับได้กับผู้ประกอบการหนังสือพิมพ์ไม่

2.6.3 เสรีภาพในการวิพากษ์วิจารณ์ (Freedom for criticize)

การวิพากษ์วิจารณ์ เป็นการแสดงความคิดเห็น อันเป็นสิทธิเสรีภาพพื้นฐานตามที่ กฎหมายรัฐธรรมนูญให้การรองรับ ในการปกครองระบอบประชาธิปไตย สิทธิเสรีภาพตามกฎหมายของประชาชนเป็นสิ่งสำคัญยิ่งและเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าส่วนหนึ่งในการแสดงความคิดเห็นซึ่งถือเป็นพฤติกรรมขั้นมูลฐานของบุคคลประเทศที่พัฒนาแล้วต่างยอมรับและคุ้มครองให้ ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมการแสดงความคิดเห็นที่ปรากฏออกมาในรูปแบบของเสรีภาพของการพูด การเขียน การพิมพ์โฆษณาหรืออื่นๆ สื่อมวลชนเป็นประชาชนผู้หนึ่งย่อมมีสิทธิเสรีภาพ เช่นเดียวกับประชาชนทั่วไปเสรีภาพของสื่อมวลชนก็คือเสรีภาพของประชาชนที่ได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยความเสมอภาคเท่าเทียมกันเสรีภาพของหนังสือพิมพ์จึงไม่ยิ่งใหญ่ไปกว่าหรือยิ่งหย่อนไปกว่าเสรีภาพของประชาชนทุกคน โดยที่สื่อมวลชนในฐานะที่เป็นตัวกลางหรือสื่อที่ทำหน้าที่รายงานข่าว ความคิด ทศนคติ หรือภาพพจน์ต่างๆ ซึ่งสามารถไปสู่ประชาชนได้ โดยที่สามารถกระจายเผยแพร่ข่าวสารได้อย่างกว้างขวางในเวลาอันรวดเร็ว รวมทั้งก่อให้เกิดอิทธิพลหรือผลกระทบต่อสังคมสิทธิเสรีภาพของสื่อมวลชนจึงมีความสำคัญในการที่จะได้รับความตระหนักเป็นพิเศษ เนื่องด้วยสิทธิเสรีภาพในการพูด การเขียนการพิมพ์หรือการโฆษณาของสื่อมวลชนเปรียบเสมือนเป็นกระจกที่สะท้อนให้เห็นว่าประชาชนของแต่ละประเทศได้มีเสรีภาพในความคิดเห็นอย่างไร

2.7 หลักในการควบคุมการใช้สิทธิและเสรีภาพของสื่อมวลชน

เสรีภาพของสื่อมวลชนในการเสนอข่าว วิพากษ์วิจารณ์ แสดงความคิดเห็นและสิทธิของประชาชนทั่วไปที่จะรับรู้ข่าวสาร แม้ว่าจะเป็นสิทธิและเสรีภาพที่สำคัญในรัฐเสรีประชาธิปไตย แต่การใช้สิทธิและเสรีภาพดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อสิทธิและผลประโยชน์อย่างอื่นด้วย เช่น ส่งผลกระทบต่อสิทธิส่วนบุคคลของบุคคลอื่นหรือ ศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือประโยชน์สาธารณะ เป็นต้น ดังนั้น ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการใช้เสรีภาพของสื่อมวลชนดังกล่าว จึงได้มีนักปรัชญาและนักวิชาการมีความเห็นที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งสามารถจำแนกออกมาเป็น 4 กลุ่ม²⁴ ดังต่อไปนี้

²⁴ วิทวัส ออรัตนชัย. (2556). *ปัญหาเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของสื่อมวลชนตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2550*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. หน้า 47.

2.7.1 กลุ่มที่มีความเห็นว่าเป็นเสรีภาพเด็ดขาด (Absolutists)

กลุ่มนี้เห็นว่า การแสดงความคิดเห็นเป็นเรื่องการถ่ายทอดความคิดของมนุษย์ออกมาเป็นตัวอักษร คำพูด หรือพฤติกรรมแทนคำพูด จึงมิใช่เรื่องของการกระทำซึ่งถือเป็นองค์ประกอบในทางอาญา บุคคลไม่ควรต้องรับโทษเพราะคำพูดหรือพฤติกรรมแทนคำพูดของตน หากจะมีความเสียหายใดเกิดขึ้นเป็นผลตามมาก็เป็นเพราะความเชื่อของผู้ฟังหรือผู้อ่านซึ่งไม่เกี่ยวกับทางฝ่ายผู้พูดเลย

2.7.2 กลุ่มที่มีความเห็นว่าเป็นเสรีภาพที่อาจถูกจำกัดได้หากมิใช่เรื่องเกี่ยวกับการเมือง (Maximalists)

กลุ่มนี้จำแนกการแสดงความคิดเห็นออกเป็นสองเรื่อง คือ การแสดงความคิดเห็นทางการเมือง (Political Expression) และการแสดงความคิดเห็นในเรื่องที่มิใช่การเมือง (Nonpolitical Expression) และกล่าวว่าถ้าเป็นเรื่องในทางการเมือง เช่น วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล หรือปลุกระดมมวลชนให้เห็นพ้องในการเมืองใดแล้วย่อมได้รับความคุ้มครองและเป็นสิทธิเด็ดขาด ไม่มีผู้ใดล่วงเกินได้ เพราะผู้เสียหายไม่ใช่บุคคลหนึ่ง ทั้งที่เป็นการสร้างประชามติรวมพลังไม่ได้ในระบอบประชาธิปไตย ส่วนการแสดงความคิดเห็นที่ไม่ใช่เกี่ยวกับการเมือง รัฐอาจสร้างข้อจำกัดได้ สุดแท้แต่จะหยิบยกประเด็นใด

2.7.3. กลุ่มที่มีความเห็นว่าเป็นเสรีภาพที่อาจถูกจำกัดได้บ้าง (Relativists)

กลุ่มนี้มีแนวความคิดว่าเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นอาจถูกจำกัดได้โดยรัฐ ช่างน้ำหนักแล้วว่าเสรีภาพนั้นต้องอยู่ใต้ข้อจำกัดบ้างประการบ้าง รัฐธรรมนูญวางข้อจำกัดไว้ มักใช้คำแสดงเจตนาถึงการใช้เสรีภาพ เป็นต้น

2.7.4. กลุ่มที่มีความเห็นว่าเป็นเสรีภาพที่ถูกจำกัดไว้เสมอ (Minimalists)

กลุ่มนี้เห็นได้ชัดว่าเป็นภาพการแสดงความคิดเห็นเป็นไปเพื่อประโยชน์ของเอกชน และมีผลประโยชน์ส่วนรวมบางอย่างซึ่งอยู่ตามหลักที่ว่ามหาชนสำคัญกว่าเอกชน สังเกตได้ว่ากลุ่มนี้ คือนั่นผลประโยชน์ส่วนรวม

อย่างไรก็ตาม เสรีภาพต้องมีขอบเขตของกฎหมายอยู่เสมอ เนื่องด้วยการใช้เสรีภาพอย่างหนึ่งอย่างใดโดยปราศจากขอบเขต จะทำให้กระทบต่อเสรีภาพผู้อื่นได้ การใช้สิทธิและเสรีภาพของสื่อมวลชน หมายความว่าเฉพาะหลักเกณฑ์และกลไกทางกฎหมายอันเป็นเครื่องมือของรัฐที่จะกำหนดภายใต้วัตถุประสงค์เพื่อใช้กำกับดูแลการใช้สิทธิและเสรีภาพของสื่อมวลชน ถึงแม้ว่าความรู้สึกมันจะถูกรับรองไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนขององค์กรสหประชาชาติ และได้ถูกกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญของแต่ละประเทศเพื่อเป็นหลักประกันการใช้สิทธิและเสรีภาพ ฉะนั้นหากสื่อมวลชนใช้สิทธิเสรีภาพของตนในการเสนอข้อมูลข่าวสารซึ่งอาจก่อให้เกิดความ

เสียหายแก่ประเทศหรือบุคคลอื่น ในฐานะที่รัฐเป็นผู้ปกครองย่อมมีสิทธิที่จะกำหนดมาตรการทางกฎหมายเพื่อจำกัดหรือควบคุมการใช้สิทธิและเสรีภาพของสื่อมวลชน การที่จะกำหนดมาตรการในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของสื่อมวลชนมีทั้งสิ้น 4 ประการดังนี้

1. หลักความมั่นคงของรัฐ

เพื่อความมั่นคงของประเทศรัฐจึงมีความจำเป็นต้องลงให้มีการลิดรอนจำกัด การใช้สิทธิและเสรีภาพของสื่อมวลชนเพื่อให้ประเทศอยู่อย่างปลอดภัยรักและจึงต้องมีการในการควบคุมภายใต้หลักความมั่นคงของประเทศ

2. หลักความสงบเรียบร้อยและศีลและทำอันดีของประชาชน

หลักความสงบเรียบร้อยและศีลและทำอันดีของประชาชนเป็นหลักที่อยู่เหนือสิทธิส่วนบุคคลโดยรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวมภายใต้หลักความสงบเรียบร้อยและกระนั้นการใช้สิทธิและเสรีภาพของสื่อมวลชนในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารสามารถที่จะถูกจำกัดได้หากเรื่องส่วนรวมอันเป็นสิ่งที่อยู่เหนือสิทธิหรือผลประโยชน์ส่วนบุคคลดังนั้นการที่ขัดต่อประโยชน์สุขของประชาชนหรือประเทศชาติการนั้นขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน อย่างไรก็ตามความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีมีปัจจัยขึ้นอยู่กับแต่ละประเทศภายใต้คุณค่าทางสังคมที่แตกต่างกันการพิจารณาว่าสิ่งใดขาดตกบกพร่องเรียบร้อยดีนั้นมักจะพิจารณาจากคฤยพินิจของผู้มีอำนาจปกครอง

3. หลักการเคารพในสิทธิส่วนบุคคลหรือชื่อเสียงของบุคคลอื่น

เสรีภาพที่เราธรรมเนียมอนุรักษ์รอนั้นล้วนเป็นไปเพื่อร่วมและคุ้มครองปัจเจกบุคคลแต่ละคนเสรีภาพต่างๆจึงต้องอยู่ภายใต้จุดมุ่งหมายที่จะปกป้องและคุ้มครองปัจเจกบุคคล ถึงแม้สิทธิและเสรีภาพของสื่อมวลชนจะการส่งเสริมหรือส่วนมากอย่างไรแต่หากสิทธิและเสรีภาพดังกล่าวจะทำการละเมิดหรือทำลายล้างสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น ย่อมไม่สามารถกระทำได้เพราะกฎหมายให้การรองรับคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ เกียรติยศ ชื่อเสียง สิทธิในครอบครัว สิทธิความเป็นอยู่ส่วนตัว การกระทำใดใดที่พยายามให้ก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่นหรือการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลอื่นก็ย่อมไม่สามารถกระทำได้ การนำเสนอข้อมูลของสื่อมวลชนจากบุคคลที่ตกเป็นข่าวไม่ได้ให้ความยินยอมในการที่จะเปิดเผยนั้น สื่อมวลชนก็ไม่สามารถที่จะนำไปเสนอต่อประชาชนได้

อย่างไรก็ตามสิทธิส่วนบุคคลยังมีข้อจำกัดอยู่บางประการคือสิทธิในชีวิตส่วนบุคคลนั้นย่อมไม่หวังต่อการเผยแพร่เรื่องราวอันเกี่ยวกับประโยชน์สาธารณะและไม่คุ้มครองบุคคลซึ่งได้แสดงเจตนาละสิทธิที่จะมีความเป็นอยู่ส่วนตน

4. ความเสื่อมทรามทางจิตใจหมายถึง เช่นการตีพิมพ์ข้อความอันมีลักษณะการขู่ขอรบมณั

เป็นต้น สวนสุขภาพนั้นคือความสุขที่ปราศจากโรค ความสบาย การเสนอข่าวหรือคำแนะนำที่ให้ประชาชนบริโภคยาหรืออาหารหรือสารอื่นใดก็ตามซึ่งไม่มีการรับรองจากหน่วยงานรัฐที่

รับผิดชอบโดยตรง ไม่มีหลักประกันความปลอดภัยอย่างแท้จริงนั้น จึงควรจำกัดสิทธิในการที่สื่อมวลชนเสนอข่าวที่เสนอโฆษณาในการเผยแพร่ให้กับประชาชน เป็นต้น

2.7.5 มาตรฐานจริยธรรมและจรรยาบรรณสื่อมวลชน

จริยธรรม เกิดขึ้นเมื่อนมนุษย์ได้อยู่ร่วมกันเป็นชุมชน จึงต้องมีมาตรการในการสร้างหลักปฏิบัติขึ้นมาเพื่อรักษาความสงบของคนในชุมชนนั้น เมื่อชุมชนขยายใหญ่ขึ้นมนุษย์ซึ่งร่วมกันในสังคมย่อมมีทั้งคนดีและคนไม่ดีปะปนกันอยู่ในชุมชน ซึ่งแต่ละบุคคลย่อมมีการประกอบวิชาชีพในการที่จะได้ค่าตอบแทนการดำรงชีพ ทั้งนี้จึงมีการตั้งกฎจริยธรรมหรือจรรยาบรรณวิชาชีพสำหรับบางสายวิชาชีพ เช่น แพทย์ วิศวกร สื่อมวลชน ทนายความ เป็นต้น จริยธรรม หมายถึง การประพฤติปฏิบัติเกี่ยวกับคุณงามความดีหรือคุณความดีที่ควรปฏิบัติกันเอง ซึ่งบางครั้งเรียกว่า “จรรยาบรรณ” แต่ความหมายของจริยธรรมจะกว้างจรรยาบรรณ กล่าวคือ จริยธรรมนั้นเป็นหลักปรัชญาหรือระบบที่เกี่ยวกับความประพฤติของคนทั้งสังคม ส่วนจรรยาบรรณคือหลักจริยธรรมซึ่งตราขึ้นไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเปรียบดั่งเป็นธรรมนูญความประพฤติอันดีงามที่คนใหม่แต่ละวิชาชีพต่างยึดถือและพึงปฏิบัติตน วิชาชีพสื่อมวลชนได้มีการกำหนดหลักจริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพเพื่อเป็นแนวทางหรือแบบแผนสำหรับผู้ประกอบการอาชีพสื่อมวลชนไทยเพื่อยึดถือปฏิบัติ

วงการด้านสื่อสารมวลชนกำลังประเชิญกับปัญหาเรื่องของจริยธรรม การมีอินเทอร์เน็ต ข้อมูลเทคโนโลยี การติดต่อสื่อสาร สื่อมวลชนมีองค์กรต่างๆ ได้ก่อตั้งขึ้นมา เพื่อมีมาตรการในการกำกับ ตรวจสอบการทำงานของสมาชิกผู้ร่วมวิชาชีพ ทั้งนี้เพื่อต้องการให้มีกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ร่วมกันเพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติและให้สอดคล้องกับหลักจริยธรรมและจรรยาบรรณมากที่สุด²⁵

2.8 ทฤษฎีความรับผิดชอบ

2.8.1 ทฤษฎีความรับผิดชอบละเมิดทางแพ่ง

ความรับผิดทางแพ่งเป็นแนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีนี้ โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะมุ่งคุ้มครองเสรีภาพของผู้กระทำมากกว่าผู้เสียหาย ผู้กระทำจะต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายความเสียหายที่ต่อเมื่อจงใจหรือประมาทเลินเล่อเท่านั้น ทฤษฎีนี้โจทก์ต้องมีหน้าที่พิสูจน์ความผิดของจำเลย หากศาลเห็นว่าจำเลยได้กระทำความผิด โจทก์จึงจะมีสิทธิ์ได้รับการชดใช้ความเสียหายนั้น หากโจทก์พิสูจน์ให้ศาลเห็น ไม่ได้ว่าจำเลยมีความผิด ศาลย่อมที่จะต้องพิพากษายกฟ้อง โจทก์ ความรับผิดทางละเมิดประกอบด้วยองค์ประกอบส่วนที่เป็นการกระทำ และองค์ประกอบทางจิตใจ หมายถึงการจงใจหรือ

²⁵ เทียนทิพย์ เดียวกี. (2559). “จริยธรรมและจรรยาบรรณของสื่อในการเสนอข่าวคดีจิต”. *วารสารสื่อสารและการจัดการนิต้า*, 2(2) .หน้า 125.

ประมาทเลินเล่อ ละเมิด คือ การกระทำใด ๆ ของบุคคลหรือการกระทำที่อยู่ในความรับผิดชอบของบุคคล อันก่อให้เกิดความเสียหายต่อบุคคลอื่น อาจเป็นการกระทำของตนเอง การกระทำของบุคคลอื่น หรือความเสียหายที่เกิดจากทรัพย์สินที่อยู่ในความครอบครองดูแล ผู้ได้รับความเสียหายนั้นชอบที่จะได้รับการเยียวยา โดยการเรียกร้อง ค่าสินไหมทดแทน หรือเรียกร้อง ให้ผู้ละเมิดปฏิบัติหรือละเว้นปฏิบัติ ในลักษณะอื่น ๆ แล้วแต่กรณี

2.8.1.1 หลักความรับผิดโดยเคร่งครัด

หลักความรับผิดโดยเคร่งครัด (strict liability) เป็นแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับทฤษฎีรับผิด²⁶ ซึ่งให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าบุคคลนั้นกระทำละเมิดที่ แม้ว่าบุคคลนั้นจะมีได้กระทำการโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อที่จะก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่นก็ตาม ดังนั้น หลักเกณฑ์ในการพิจารณาความรับผิดของบุคคลจะพิจารณาแต่เพียงว่า มีความเสียหายเกิดขึ้นและมีความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลของการกระทำหรือไม่ โดยไม่ต้องพิจารณาว่าผู้ก่อให้เกิดความเสียหายกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อหรือไม่ แต่ได้กำหนดข้อยกเว้นความรับผิดบางประการเกี่ยวกับลักษณะเหตุสุดวิสัยหรือเป็นความผิดของผู้ได้รับความเสียหาย ซึ่งผู้กระทำละเมิดควรมีภาระในการพิสูจน์ในข้อยกเว้นดังกล่าว หลักความรับผิดโดยเคร่งครัด ได้ถูกนำมาใช้ในปัจจุบันเนื่องจากความเจริญก้าวหน้า ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้ขยายตัวมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการพัฒนาทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคมตามมารูปแบบหรือลักษณะของการละเมิด จึงพัฒนาไปในทางที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น ดังนั้น ปัญหาของ การกระทำละเมิดที่ทำให้เกิดความเสียหายแก่ชีวิต ร่างกายและทรัพย์สินของบุคคลจึงเป็นการกระทำในรูปแบบหรือลักษณะที่แตกต่างจากเดิม ทำให้หลักเกณฑ์หรือทฤษฎีความรู้รับผิดโดยเคร่งครัด (strict liability) ได้รับความสนใจและได้รับการสนับสนุนในวงการกฎหมายของประเทศต่างๆ เนื่องจากในบางกรณีความเสียหายอันเกิดจากเหตุการณ์บางอย่าง ผู้เสียหายไม่อาจพิสูจน์ถึงสาเหตุที่เกิดขึ้นได้ หรือการพิสูจน์นั้นเป็นไปได้ยากเพราะเหตุที่เกิดขึ้นอยู่ในความรู้เห็นของจำเลยซึ่งเป็นผู้ก่อขึ้น แต่เพียงฝ่ายเดียว ผู้เสียหายอาจพิสูจน์ได้ว่าเหตุที่เกิดขึ้นจริงแต่ไม่อาจพิสูจน์ได้ว่าเหตุนั้นเกิดขึ้น อย่างไรก็ตามจะเป็นการแสดงถึงที่มาแห่งความประมาทเลินเล่อของจำเลย เช่น ลูกจ้าง ได้รับความเสียหายเนื่องจากเครื่องจักรกลในโรงงานขณะปฏิบัติงานในทางการที่จ้างแต่ไม่อาจพิสูจน์ ถึงสาเหตุที่เครื่องจักรกลก่อให้เกิดความเสียหายได้ หรือกรณีความเสียหายอันเกิดจากการลงพิมพ์ โฆษณาข้อความหมิ่นประมาทในหนังสือพิมพ์ หากต้องพิสูจน์ว่าบรรณาธิการรู้หรือควรรู้นั้นเป็นเรื่องที่ยากแก่การพิสูจน์อย่างยิ่ง ดังนั้น หากกฎหมายไม่

²⁶ จิตรตรา ชันเงิน. (2562). *รายงานการศึกษาเรื่องละเมิด*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: http://www.ocpb.go.th/download/article/article_20180223091025.pdf. [2562, 30 มีนาคม]

กำหนดให้บุคคลต้องรับผิดชอบโดยเคร่งครัดแล้วย่อมจะ เกิดความวุ่นวายขึ้นในสังคมเพราะบรรดา ผู้เสียหายจะต้องหาทางที่จะบังคับชำระหนี้เอาจากคู่กรณี ฝ่ายตรงข้ามด้วยตนเองให้ได้ กฎหมาย หลายประเทศจึงรองรับแนวความคิดหรือทฤษฎีความรับผิดชอบโดยเคร่งครัด (strict liability) ขึ้น บาง ประเทศนำไปใช้เพียงบางส่วนบางประการซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการพัฒนาเปลี่ยนแปลงจากแนวคำ พิพากษาของศาลสูง แม้แต่ในประเทศที่ใช้กฎหมายระบบประมวล กฎหมาย (Civil Law) ศาลสูงใน ประเทศเหล่านั้นได้มีบทบาทอย่างมากในการสร้างหลักเกณฑ์ เรื่อง ความรู้รับผิดชอบและในบาง ประเทศมีการบังคับใช้หลักเกณฑ์นี้โดยมีการตราเป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษร เพื่อรับรอง หลักเกณฑ์เกี่ยวกับความรู้รับผิดชอบโดยเคร่งครัด (strict liability) โดยเฉพาะ²⁷

สำหรับประเทศไทย ปัญหาในการที่ผู้เสียหายจะสามารถพิสูจน์การกระทำความผิด ของ จำเลยตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420

หลักการกระทำละเมิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

มาตรา 420 บัญญัติว่า “ผู้ใดจงใจหรือประมาทเลินเล่อ ทำต่อบุคคลอื่น โดยผิดกฎหมายให้ เขาเสียหายถึงแก่ชีวิตก็ดี แก่ร่างกายก็ดี อนามัยก็ดี เสรีภาพก็ดี ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใด ก็ดี ท่านว่าผู้นั้นทำละเมิดจำต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น”

องค์ประกอบของการกระทำที่เป็นละเมิด กล่าวคือ

1. กระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ
2. กระทำโดยผิดกฎหมาย
3. การกระทำก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่น
4. ความเสียหายเป็นผลมาจากการกระทำความผิดดังกล่าว

2.8.2 ทฤษฎีความรับผิดชอบละเมิดทางปกครอง

กฎหมายปกครอง (administrative law) ได้แก่ “กฎหมายที่วางระเบียบเกี่ยวกับการจัดตั้ง องค์กรและอำนาจหน้าที่ของฝ่ายปกครอง ตลอดจนความรับผิดชอบขององค์กรฝ่ายปกครอง และการ ควบคุมการใช้อำนาจหน้าที่ของฝ่ายปกครองโดยองค์กรฝ่าย ปกครองนั่นเอง หรือโดยองค์กรศาล หรือโดยองค์กรวินัยคดีปกครองอื่นๆ

องค์กรฝ่ายปกครอง (administrative agencies) โดยทั่วไปได้แก่ ส่วนราชการต่างๆ ซึ่งเป็น องค์กรฝ่ายปกครองของรัฐที่สำคัญที่สุด ด้วยเหตุที่เป็นองค์กรหรือเป็นหน่วยงานในการนำนโยบาย ของฝ่ายบริหาร กฎหมายและระเบียบข้อบังคับต่างๆ ตลอดจนทรัพยากรที่มีอย่างจำกัด (limited

²⁷ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2559). *แนวคิดใหม่ความละเมิดทางแพ่งของเอกชน*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้ จาก: <http://web.krisdika.go.th/data/outsitedata/outside4/journa/02.pdf>. [2561, 26 มีนาคม]

resources) ไปบริหารให้บรรลุผลในการจัดทำ “บริการสาธารณะ” (public service) ซึ่งเป็นกิจกรรมที่อยู่ในความอำนาจ หรืออยู่ในความรับผิดชอบควบคุมของฝ่ายปกครองและเป็นกิจกรรมที่จัดทำขึ้นเพื่อสนองความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่โดย “หลักนิติรัฐ” (The principle of legal state) การใช้อำนาจรัฐขององค์กรใช้อำนาจรัฐทุกฝ่ายรวมทั้งฝ่ายปกครองจะต้องใช้อำนาจตามที่บทบัญญัติของกฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น ทั้งนี้ เพื่อเป็นหลักประกันมิให้ฝ่ายปกครองซึ่งอยู่ในฐานะที่มี “เอกสิทธิ์ทางปกครอง” เหนือเอกชนผู้อยู่ใต้อำนาจปกครองใช้อำนาจรัฐดังกล่าวตามอำเภอใจ อันเป็นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพซึ่งเป็นประโยชน์ของเอกชน การที่ฝ่ายปกครองมี “เอกสิทธิ์ทางปกครอง” นั้น เนื่องจากเหตุผลว่าฝ่ายปกครองมีหน้าที่ในการดำเนินการบริหารรัฐกิจหรือการจัดทำบริการสาธารณะซึ่งเป็นประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ แต่อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าฝ่ายปกครองจะกระทำการตามอำนาจหน้าที่ที่กฎหมายบัญญัติให้อำนาจไว้ การกระทำของฝ่ายปกครองก็ยังคงอาจมีผลเป็นการกระทบสิทธิ เสรีภาพ และทรัพย์สินของเอกชนได้เสมอ

ปกติเจ้าหน้าที่ของรัฐจะกระทำการต่างๆแทนรัฐในนามของรัฐและจะได้รับผลตอบแทนจากความสามารถและประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ แต่ความรับผิดชอบของรัฐนั้นมีมากมาย โดยเฉพาะรัฐในสมัยปัจจุบัน ภาระหน้าที่ของรัฐมีความซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งการบริหารงานของรัฐยังเป็นการกิจที่ต้องอาศัยความรู้และการตัดสินใจที่ละเอียดอ่อน การตัดสินใจผิดพลาดจึงอาจเกิดขึ้นได้กับเจ้าหน้าที่ทุกคนในสภาพการทำงานที่ต้องอาศัยความรู้ทางเทคนิคสูง ซึ่งความรับผิดชอบในการนี้ มิใช่อยู่ที่ความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ของรัฐเพียงฝ่ายเดียว แต่ยังขึ้นอยู่กับระบบการบริหารโดยรวม ซึ่งการจัดวางระบบการบริหารเป็นเรื่องของผู้บริหารระดับสูงและอาจเป็นกรณีที่หน่วยราชการหลายหน่วยต้องศึกษาวิเคราะห์ปัญหาพร้อมกันก็ได้ ดังนั้น ความรับผิดชอบในหลายๆ กรณีจึงมิได้เป็นความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ผู้ตัดสินใจผิดพลาดโดยสุจริตหรือโดยประมาทเลินเล่อเพียงเล็กน้อยเท่านั้น นอกจากนี้ ภาระหน้าที่ของรัฐที่เพิ่มและมีความซับซ้อนมากขึ้นยังล้วนเป็นความรับผิดชอบที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายที่มีมูลค่ามหาศาลได้โดยง่าย ด้วยเหตุนี้การที่จะให้เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องรับผิดชอบในผลของการกระทำที่ไม่ได้เกิดจากเจตนาร้าย หรือไม่ได้เป็นความเสียหายที่เกิดจากความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง จึงไม่เป็นการยุติธรรมแก่เจ้าหน้าที่ที่ทำงานโดยได้รับค่าตอบแทนเป็นเงินเดือนเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

แต่เดิมในประเทศไทย ความรับผิดทางละเมิดของฝ่ายปกครองและเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นไปตามหลักกฎหมายว่าด้วยละเมิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ รวมทั้งหลักกฎหมายแพ่งเรื่องความรับผิดระหว่างลูกจ้างกับนายจ้าง ความรับผิดของ ผู้กระทำการแทนนิติบุคคล การรับผิดเป็นการส่วนตัว การไล่เบี้ยของหน่วยงานของรัฐต่อเจ้าหน้าที่ ทั้งการนำหลักเรื่องลูกหนี้ร่วมมาใช้บังคับให้เจ้าหน้าที่ต้องร่วมรับผิดกับเจ้าหน้าที่อื่นด้วย

การกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นการกระทำตาม “อำนาจหน้าที่” (authority) ซึ่งมีบทบัญญัติของกฎหมายกำหนดอำนาจหน้าที่ไว้ การกระทำของเจ้าหน้าที่และอำนาจหน้าที่ดังกล่าวเป็น “อำนาจมหาชน” (puissance publique) ตามหลักกฎหมายมหาชนและเป็นการกระทำที่มุ่งดำเนินการเพื่อ “ประโยชน์สาธารณะ” มิได้มุ่งหมายที่ผลกำไรเป็นส่วนตัว กล่าวคือ เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ได้กระทำไปเพื่อประโยชน์ส่วนตัวของเจ้าหน้าที่นั่นเอง แต่กฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั้นเป็น “กฎหมายเอกชน” ซึ่งมีวัตถุประสงค์มุ่งคุ้มครองสิทธิและประโยชน์ส่วนตัวของเอกชนแต่ละคนในฐานะที่เอกชนแต่ละคนมีฐานะเท่าเทียมกัน ความแตกต่างที่ปรัชญาพื้นฐานของหลักกฎหมายจึงก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐ ทั้งยังเป็นการบั่นทอนขวัญและกำลังใจในการทำงานของเจ้าหน้าที่อีกด้วย บางครั้งถึงกับกลายเป็นปัญหาในการบริหารงาน เพราะเหตุที่เจ้าหน้าที่ไม่กล้าตัดสินใจในการดำเนินงานเนื่องจากเกรงว่าอาจจะเกิดความรับผิดชอบแก่ตน

พระราชบัญญัติความรับผิดชอบทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 จึงเป็นกฎหมายที่ตราออกมาบังคับใช้โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวข้างต้น โดยบัญญัติให้ “เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องรับผิดชอบเฉพาะเมื่อเป็นการจงใจกระทำเพื่อการเฉพาะตัว หรือจงใจให้เกิดความเสียหายหรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงเท่านั้น” และยังให้แบ่งแยกความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่แต่ละคนโดยมิให้นำหลักกฎหมายเอกชนในเรื่อง “ลูกหนี้ร่วม” มาใช้บังคับกับกรณีละเมิดของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ทั้งนี้ ก็เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมและเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐนั่นเอง เมื่อพระราชบัญญัติความรับผิดชอบทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ประกาศใช้บังคับแล้ว การพิจารณาว่าการกระทำละเมิดกรณีใดจะนำไปสู่การพิจารณาของศาลปกครองและกรณีใดจะต้องนำไปสู่การพิจารณาของศาลยุติธรรม ต้องศึกษาในพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครองมาตรา 9 (3) โดยพระราชบัญญัตินี้ได้บัญญัติกำหนดให้ “การกระทำทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลปกครอง มีเฉพาะการกระทำที่เกิดจากการใช้อำนาจตามกฎหมาย หรือเกิดจากการออกกฎ คำสั่งทางปกครอง หรือคำสั่งอื่น หรือจากการละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติ หรือจากการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวล่าช้าเกินสมควร” เท่านั้น

ระบบวิธีพิจารณาคดีของศาลปกครองนั้นเป็น “ระบบไต่สวน” ซึ่งเป็นระบบวิธีพิจารณาคดีที่แตกต่างกับระบบวิธีพิจารณาคดีของศาลยุติธรรมที่ใช้ “ระบบกล่าวหา” ระบบไต่สวนเป็นระบบวิธีพิจารณาที่เน้น “บทบาทของตุลาการ” ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาและในการแสวงหาข้อเท็จจริงในคดี ทั้งนี้ เพื่อให้เอกชนซึ่งอยู่ในฐานะที่ไม่เท่าเทียมกับฝ่ายเจ้าหน้าที่ผู้ใช้อำนาจรัฐ (ซึ่งมีเอกสิทธิ์ทางปกครอง) มีโอกาสได้รู้และได้เข้าร่วมทั้งโอกาสในการนำเสนอเอกสารและพยานหลักฐานต่างๆ ได้ ระบบไต่สวนจึงเป็นระบบการพิจารณาที่เปิดโอกาสให้คู่กรณีได้ทราบถึงข้ออ้างและข้อโต้แย้งของแต่ละฝ่าย ทั้งยังเปิดโอกาสให้คู่กรณีแสดงพยานหลักฐานของตนเพื่อ

ยื่นยันหรือหักล้างข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายได้ นอกจากนี้ตุลาการยังสามารถรับฟังพยานหลักฐานต่างๆ นอกเหนือจากพยานหลักฐานที่คู่กรณีนำเสนอได้ การพิจารณาของศาลปกครองจึงได้รับข้อเท็จจริงที่ถูกต้องมากที่สุด นอกจากนี้ในระบบไต่สวนยังมี “ตุลาการผู้แถลงคดี” (commissaire du government) ซึ่งเป็นบุคคลที่ทำหน้าที่พิจารณาคดีแยกต่างหากจากองค์คณะตุลาการ ผู้พิจารณาคดีนั้นๆ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการถ่วงดุลกันในความเห็นและเหตุผลในกระบวนการพิจารณาก่อนการพิพากษา และยังเปิดโอกาสให้สามารถวิพากษ์วิจารณ์การพิจารณาพิพากษาคดีของศาลปกครองในทางวิชาการได้อย่างกว้างขวางอีกด้วย²⁸

2.8.2.1 สภาพของปัญหาเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางละเมิดของเจ้าหน้าที่

ก่อนที่จะมีพระราชบัญญัติความรับผิดชอบทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 ใช้บังคับนั้น ความรับผิดชอบทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ในคำสิ้นไหมทดแทนทางแพ่งที่เกิดขึ้นแม้ว่าจะเป็นการปฏิบัติตามหน้าที่ก็ตาม ความรับผิดชอบดังกล่าวจะเป็นไปตามหลักกฎหมายว่าด้วยละเมิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กล่าวคือ เมื่อเจ้าหน้าที่กระทำละเมิดต่อบุคคลภายนอกก็ดี หรือกระทำละเมิดต่อหน่วยงานของรัฐเองก็ดี เจ้าหน้าที่ผู้นั้นต้องรับผิดชอบใช้คำสิ้นไหมทดแทนแก่ผู้เสียหายหรือแก่หน่วยงานของรัฐแล้วแต่กรณีเสมอ ทั้งนี้เป็นผลของหลักกฎหมายแพ่งว่าด้วยละเมิดซึ่งเป็นหลักกฎหมายเอกชน ตามกฎหมายเดิม กรณีที่เจ้าหน้าที่กระทำละเมิดต่อบุคคลภายนอก หน่วยงานของรัฐก็อาจต้องร่วมรับผิดชอบกับเจ้าหน้าที่ผู้นั้นในความเสียหายที่เจ้าหน้าที่ของตนได้กระทำไปเช่นเดียวกับหลักเรื่องนายจ้างต้องร่วมรับผิดชอบกับลูกจ้างในความเสียหายที่ ลูกจ้างได้ก่อให้เกิดขึ้นในทางการที่จ้าง และหน่วยงานของรัฐซึ่งได้ชดใช้คำสิ้นไหมทดแทนให้แก่ผู้เสียหายเพื่อการละเมิดที่เจ้าหน้าที่ของตนได้กระทำไปแล้ว ย่อมมีสิทธิไล่เบี้ยเอากับตัวเจ้าหน้าที่ผู้เป็นต้นเหตุแห่งความเสียหายนั้นได้ในภายหลังตามหลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิด ซึ่งเป็นหลักความรับผิดชอบเดิมของเจ้าหน้าที่ อาจแยกพิจารณาลักษณะของการกระทำที่เป็นละเมิดและความรับผิดชอบได้ดังนี้²⁹

1. กรณีที่เจ้าหน้าที่ทำละเมิดต่อบุคคลภายนอก ซึ่งแยกออกเป็นกรณีที่เจ้าหน้าที่มิได้ปฏิบัติตามหน้าที่และกรณีที่เจ้าหน้าที่ปฏิบัติตามหน้าที่

1.1) กรณีการละเมิดของเจ้าหน้าที่มิใช่การกระทำในการปฏิบัติหน้าที่

ความรับผิดชอบตามหลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิดนั้น ไม่ว่าจะการละเมิดจะเป็นการกระทำในการดำเนินชีวิตส่วนตัวของเจ้าหน้าที่ หรือว่าจะเป็นการกระทำในระหว่าง

²⁸ สมฤดี ชัยญศิริ. (2560). *กระบวนการพิจารณาคดีปกครองของเจ้าหน้าที่*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: http://122.154.22.188/newqsds/file_upload/2017-03-09-article-1.pdf. [2562, 1 มิถุนายน]

²⁹ กรมบัญชีกลาง. (2560). *กฎหมายความรับผิดชอบทางละเมิดของเจ้าหน้าที่*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://www.cgd.go.th>. [2562, 25 มิถุนายน]

การปฏิบัติหน้าที่ หรือการกระทำนั้นจะไม่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ก็ตาม เจ้าหน้าที่ผู้ทำละเมิดก็ต้องรับผิดชอบใช้ค่าทดแทนความเสียหายในผลแห่งละเมิดนั้นเป็นการเฉพาะตัว ดังนั้น ผู้เสียหายจึงต้องฟ้องให้เจ้าหน้าที่รับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทน โดยตรงเท่านั้น โดยไม่อาจฟ้องหน่วยงานของรัฐให้ร่วมรับผิดชอบกับเจ้าหน้าที่ได้ ตามนัยแห่งคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1931/2513 ซึ่งวินิจฉัยไว้ว่า จำเลยเป็นข้าราชการสังกัดกรมไปรษณีย์ จอครดเก็บไปรษณียภัณฑ์ตรงผู้ไปรษณีย์ เจ้าพนักงานตำรวจบอกให้จำเลยจอครดให้ถูกที่ จำเลยค่าตำรวจและเมื่อเจ้าพนักงานตำรวจชะงักครีษะเข้าไปในรถ จำเลยก็ขับรถออกไปโดยเร็วและผลักตำรวจตกจากรถ การค่าและการขัดขวางตำรวจเป็นเรื่องส่วนตัวไม่เกี่ยวกับกรมไปรษณีย์ กรมไปรษณีย์ไม่ต้องร่วมรับผิดชอบ

1.2) กรณีการละเมิดของเจ้าหน้าที่เป็นการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่

ตามหลักกฎหมายแพ่งว่าด้วยละเมิด แม้เจ้าหน้าที่จะกระทำละเมิดในการปฏิบัติหน้าที่ กล่าวคือ การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ได้ก่อให้เกิดความเสียหายแก่เอกชน เจ้าหน้าที่ผู้นั้นก็ยังคงต้องรับผิดชอบในผลแห่งละเมิดนั้นเป็นการเฉพาะตัว เพียงแต่ว่า นอกจากผู้เสียหายจะฟ้องให้เจ้าหน้าที่ผู้นั้นรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนได้โดยตรงแล้ว ผู้เสียหายยังอาจฟ้องหน่วยงานของรัฐให้ร่วมรับผิดชอบกับเจ้าหน้าที่ได้ด้วย และเมื่อหน่วยงานของรัฐได้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เสียหายไปแล้ว หน่วยงานของรัฐย่อมมีสิทธิที่จะไล่เบี้ยเอาแก่เจ้าหน้าที่ได้ในภายหลัง ทั้งนี้ตามหลักเกณฑ์ที่แตกต่างกันดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

(1.2.1) กรณีที่เจ้าหน้าที่ซึ่งกระทำละเมิดอยู่ในสังกัดของหน่วยงานของรัฐที่เป็นส่วนราชการ เช่น กระทรวง ทบวง กรม ส่วนราชการที่เรียกชื่ออย่างอื่นและมีฐานะเป็นกรม จังหวัด องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ฯลฯ

ถ้าเจ้าหน้าที่ผู้นั้นมีฐานะเป็นลูกจ้าง นอกจากผู้เสียหายจะฟ้องเจ้าหน้าที่ผู้นั้นให้รับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนได้โดยตรงแล้ว ผู้เสียหายยังอาจฟ้องหน่วยงานของรัฐที่เป็นส่วนราชการในฐานะ “นายจ้าง” ให้ร่วมรับผิดชอบดังกล่าวกับเจ้าหน้าที่ได้ด้วย ตามความในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 423 ซึ่งบัญญัติให้ “นายจ้างต้องร่วมรับผิดชอบกับลูกจ้างในผลแห่งละเมิดซึ่งลูกจ้างได้กระทำไปในทางการที่จ้างนั้น” (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 677/2501, 2538/2518, 897/2519, 3175/2525) และเมื่อหน่วยงานของรัฐที่เป็นส่วนราชการได้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เสียหายไปแล้ว ส่วนราชการย่อมมีสิทธิที่จะไล่เบี้ยเอาแก่เจ้าหน้าที่ได้ในภายหลัง ตามความในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 426 ซึ่งบัญญัติให้ “นายจ้างซึ่งได้ใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่บุคคลภายนอกเพื่อละเมิดอันลูกจ้างได้ทำนั้น ชอบที่จะได้รับการชดใช้จากลูกจ้างนั้น”

ถ้าเจ้าหน้าที่ผู้นั้นมีฐานะเป็นข้าราชการ ผู้เสียหายอาจฟ้องเจ้าหน้าที่ผู้นั้นให้รับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนได้โดยตรง แต่เนื่องจากข้าราชการมิใช่ลูกจ้างของหน่วยงานของรัฐที่เป็น

ส่วนราชการและส่วนราชการก็มีโช่นายจ้างของข้าราชการ ดังนั้น ผู้เสียหายจึงไม่อาจจะอาศัยสิทธิตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 425 ฟ้องหน่วยงานของรัฐที่เป็นส่วนราชการให้ร่วมรับผิดชอบเจ้าหน้าที่ได้ อย่างไรก็ตาม ผู้เสียหายก็ยังสามารถฟ้องหน่วยงานของรัฐที่เป็นส่วนราชการให้ร่วมรับผิดชอบกล่าวกับเจ้าหน้าที่ได้ โดยอาศัยสิทธิตามความในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 76 วรรคแรก ซึ่งบัญญัติว่า “ถ้าการกระทำตามหน้าที่ของผู้แทนของนิติบุคคลหรือผู้มีอำนาจทำการแทนนิติบุคคล เป็นเหตุให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่น นิติบุคคลต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายนั้น...” (คำพิพากษาฎีกาที่ 176/2495,276/2538) และเมื่อหน่วยงานของรัฐที่เป็นส่วนราชการได้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เสียหายไปแล้ว ส่วนราชการย่อมมีสิทธิที่จะไล่เบี้ยเอาแก่เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบในภายหลัง ตามความในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตราเดียวกันซึ่งบัญญัติว่า “แต่ไม่สูญเสียสิทธิที่จะไล่เบี้ยเอาแก่ผู้ก่อความเสียหาย”³⁰

(1.2.2) พนักงานรัฐวิสาหกิจ ถ้าเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบเป็นพนักงานรัฐวิสาหกิจ ซึ่งมีฐานะเป็นลูกจ้างของรัฐวิสาหกิจ นอกจากผู้เสียหายจะฟ้องเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบให้รับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนได้โดยตรงแล้ว ผู้เสียหายยังอาจฟ้องรัฐวิสาหกิจในฐานะนายจ้างให้ร่วมรับผิดชอบเจ้าหน้าที่ได้ด้วย ตามความในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 425 ดังกล่าว และเมื่อรัฐวิสาหกิจได้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เสียหายไปแล้วรัฐวิสาหกิจย่อมมีสิทธิที่จะไล่เบี้ยเอาแก่เจ้าหน้าที่ได้ในภายหลัง ตามความในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 426 (นายจ้างซึ่งได้ใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่บุคคลภายนอกเพื่อละเมิดอันลูกจ้างได้ทำนั้น ชอบที่จะได้รับการชดใช้จากลูกจ้างนั้น)

(1.2.3) กรรมการรัฐวิสาหกิจ ผู้ว่าการหรือผู้อำนวยการรัฐวิสาหกิจ ในกรณีเจ้าหน้าที่ผู้กระทำความผิดมีฐานะเป็นกรรมการรัฐวิสาหกิจ ผู้ว่าการหรือผู้อำนวยการ รัฐวิสาหกิจ ผู้เสียหายอาจฟ้องเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบให้รับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนได้โดยตรง แต่เนื่องจากกรรมการรัฐวิสาหกิจ ผู้ว่าการหรือผู้อำนวยการรัฐวิสาหกิจมิใช่ลูกจ้างของรัฐวิสาหกิจ และรัฐวิสาหกิจก็มีโช่นายจ้างของกรรมการรัฐวิสาหกิจ ผู้ว่าการหรือผู้อำนวยการรัฐวิสาหกิจ ดังนั้น ผู้เสียหายจึงไม่อาจจะอาศัยสิทธิตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 425 ฟ้องรัฐวิสาหกิจให้ร่วมรับผิดชอบกล่าวกับเจ้าหน้าที่ได้ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากกรรมการรัฐวิสาหกิจ ผู้ว่าการหรือผู้อำนวยการรัฐวิสาหกิจมีฐานะเป็นผู้แทนของรัฐวิสาหกิจซึ่งเป็นนิติบุคคล ผู้เสียหายจึงอาจฟ้องรัฐวิสาหกิจให้ร่วมรับผิดชอบกล่าวกับเจ้าหน้าที่ได้ โดยอาศัยสิทธิตามความในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 76 วรรคแรก เรื่องตัวแทนนิติบุคคล ซึ่งมาตราดังกล่าวบัญญัติว่า “ถ้าการกระทำตามหน้าที่ของผู้แทนของนิติบุคคลหรือผู้มีอำนาจทำการแทนนิติบุคคล เป็นเหตุให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่น นิติบุคคลต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายนั้น...” และเมื่อ

³⁰ คำพิพากษาฎีกา 3954/2536.

รัฐวิสาหกิจได้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เสียหายไปแล้ว รัฐวิสาหกิจย่อมมีสิทธิที่จะไล่เบียดเอาแก่เจ้าหน้าที่ได้ในภายหลัง แต่รัฐวิสาหกิจไม่สูญเสียสิทธิที่จะไล่เบียดเอาแก่ผู้ก่อความเสียหาย ตามความในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตราเดียวกัน

(1.2.4) กรณีที่เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานของรัฐหลายคนร่วมกันทำละเมิด ในการปฏิบัติหน้าที่ ในกรณีเช่นนี้ แต่เดิมเจ้าหน้าที่เหล่านั้นจะต้องร่วมกันรับผิดชอบในผลแห่งละเมิดนั้น ตามความในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 432 วรรคแรก ซึ่งบัญญัติว่า “ถ้าบุคคลหลายคน ก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่นโดยร่วมกันทำละเมิด ท่านว่าบุคคลเหล่านั้นจะต้องร่วมกันรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายนั้น ความข้อนี้ท่านให้ใช้ได้ตลอดถึงกรณีที่ไม่สามารถสืบรู้ตัวได้แน่ว่าในจำพวกที่ทำละเมิดร่วมกันนั้น คนไหนเป็นผู้ก่อให้เกิดความเสียหายนั้นด้วย” และตามมาตรา 432 วรรคสอง ซึ่งบัญญัติว่า “อนึ่ง ผู้ยุงส่งเสริมหรือช่วยเหลือในการทำละเมิด ท่านก็ให้ถือว่าเป็นผู้กระทำละเมิดร่วมกันด้วย” ดังนั้น ผู้เสียหายจึงอาจฟ้องเจ้าหน้าที่เหล่านั้นให้รับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนในฐานะที่เจ้าหน้าที่เหล่านั้นเป็น “ลูกหนี้ร่วม” ของตน กล่าวคือ ผู้เสียหายอาจฟ้องเจ้าหน้าที่คนใดคนหนึ่งให้รับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ตนโดยสิ้นเชิงหรือแต่โดยส่วนก็ได้ตามแต่จะเลือก แต่เจ้าหน้าที่เหล่านั้นยังคงต้องผูกพันอยู่ทั่วทุกคนจนกว่าผู้เสียหายจะได้รับชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเสร็จสิ้น (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 291)

นอกจากผู้เสียหายจะฟ้องให้เจ้าหน้าที่รับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนได้โดยตรงในฐานะที่เป็นลูกหนี้ร่วมของตนดังกล่าวแล้ว ผู้เสียหายยังอาจฟ้องหน่วยงานของรัฐให้ร่วมรับผิดชอบดังกล่าวกับเจ้าหน้าที่ที่เหล่านั้นได้ด้วย และเมื่อหน่วยงานของรัฐได้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เสียหายไปแล้ว หน่วยงานของรัฐย่อมมีสิทธิที่จะไล่เบียดเอาแก่เจ้าหน้าที่เหล่านั้นได้ในภายหลัง ในฐานะที่เจ้าหน้าที่เหล่านั้นเป็นลูกหนี้ร่วมของตนเช่นกัน

ในเมื่อ “ความสัมพันธ์ทางกฎหมายเอกชน” กับ “ความสัมพันธ์ทางกฎหมายมหาชน” แตกต่างกัน แต่กลับให้มีหลักเกณฑ์ความรับผิดชอบเป็นเช่นเดียวกัน กล่าวคือ ให้เจ้าหน้าที่ซึ่งกระทำการแทนรัฐในกิจการของรัฐต้องรับผิดชอบอย่างเอกชน ซึ่งตามหลักกฎหมายเอกชนนั้นถือว่า เอกชนแต่ละคนมีสถานะทางกฎหมายเท่าเทียมกัน และความสัมพันธ์ระหว่างเอกชนกับเอกชนตามหลักกฎหมายเอกชนมีปรัชญาที่ตั้งอยู่บนหลักแห่งความเสมอภาคเท่าเทียมกันและตั้งอยู่บน “หลักความศักดิ์สิทธิ์แห่งเจตนาและเสรีภาพในการทำสัญญา” ดังนั้น กฎหมายเอกชนจึงมีวัตถุประสงค์ที่มุ่งคุ้มครองสิทธิและประโยชน์ส่วนตัวของเอกชนแต่ละคนแต่ละคนเป็นสำคัญ ในขณะที่ ปรัชญากฎหมายมหาชนนั้น มีวัตถุประสงค์มุ่งประสานความสมดุลระหว่าง “ประโยชน์สาธารณะ” (public interest) ซึ่งเป็นประสิทธิภาพในการบริหารงานของรัฐ กับ การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของเอกชนซึ่งเป็นประโยชน์ส่วนตัวของเอกชนแต่ละคน (individual)

การนำหลักกฎหมายเอกชนว่าด้วยละเมิดมาใช้กับการละเมิดของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งเป็นปัญหาทางกฎหมายมหาชน จึงก่อให้เกิดปัญหาที่ไม่เป็นธรรมหลายประการด้วยกัน กล่าวคือ

ประการแรก กรณีที่การละเมิดของเจ้าหน้าที่ต่อบุคคลภายนอกเป็นการกระทำการในการปฏิบัติหน้าที่ โดยปกติแล้วผู้เสียหายจะฟ้องให้เจ้าหน้าที่รับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนโดยตรง และเพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าตนจะได้รับชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเต็มจำนวนที่พึงจะได้ ผู้เสียหายยังอาจจะฟ้องหน่วยงานของรัฐให้ร่วมรับผิดชอบกล่าวกับเจ้าหน้าที่ด้วย เจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานของรัฐจะชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เสียหายก็ต่อเมื่อศาลมีคำพิพากษา ผู้เสียหายจึงต้องเสียค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี เช่น ค่าฤชาธรรมเนียม ค่าทนาย และเวลา ดังนั้น หากความเสียหายที่เจ้าหน้าที่ก่อให้เกิดขึ้นแก่ตนนั้นมีไม่มากนัก ผู้เสียหายก็อาจจะละความตั้งใจที่จะฟ้องคดี เนื่องจากค่าสินไหมทดแทนที่พึงได้นั้นอาจไม่คุ้มกับค่าใช้จ่ายและเวลาที่ต้องเสียไป

ประการที่สอง การดำเนินกิจการต่าง ๆ ของหน่วยงานของรัฐนั้น เจ้าหน้าที่หาได้กระทำให้เพื่อประโยชน์ส่วนตนไม่ หากแต่ได้กระทำให้เพื่อตอบสนองความต้องการส่วนรวมของประชาชน หรือเพื่อประโยชน์สาธารณะ การปล่อยให้เจ้าหน้าที่ต้องรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอกหรือต่อหน่วยงานของรัฐแล้วแต่กรณีในผลแห่งละเมิดที่ตนได้กระทำให้ในการปฏิบัติหน้าที่เสมอในทุกกรณี แม้ว่าจะเป็นการกระทำที่ได้กระทำให้ด้วยความพลอเลอดตามวิสัยปุถุชนก็ตาม ย่อมเป็นที่เห็นได้ชัดว่าไม่เป็นธรรมต่อเจ้าหน้าที่

ประการที่สาม กรณีการละเมิดต่อบุคคลภายนอกเกิดจากการกระทำการในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่หลายคน การที่หน่วยงานของรัฐซึ่งได้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่บุคคลภายนอกผู้เสียหายไปแล้วมาไล่เบียดเอาแก่เจ้าหน้าที่เหล่านั้นอย่างลูกหนี้ร่วม โดยไม่คำนึงว่าเจ้าหน้าที่แต่ละคนมีส่วนก่อให้เกิดความเสียหายมากน้อยเพียงไรก็ดี หรือในกรณีที่การละเมิดต่อหน่วยงานของรัฐเกิดจากการละเมิดของเจ้าหน้าที่หลายคน การที่หน่วยงานของรัฐเรียกร้องให้เจ้าหน้าที่เหล่านั้นรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ตนอย่างลูกหนี้ร่วม โดยไม่คำนึงว่าเจ้าหน้าที่แต่ละคนมีส่วนก่อให้เกิดความเสียหายมากน้อยเพียงไรก็ดี ย่อมไม่เป็นธรรมแก่เจ้าหน้าที่แต่ละคนเช่นเดียวกัน

ประการที่สี่ การปล่อยให้เจ้าหน้าที่ต้องรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอกหรือต่อหน่วยงานของรัฐในผลแห่งละเมิดที่ตนได้กระทำให้ในการปฏิบัติหน้าที่ ในทุกกรณีก็ดี การนำหลักกฎหมายเรื่องลูกหนี้ร่วมมาใช้บังคับกับเจ้าหน้าที่ให้ต้องร่วมรับผิดชอบในการกระทำของเจ้าหน้าที่คนอื่นด้วยก็ดี เป็นเหตุให้เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ไม่กล้าตัดสินใจดำเนินงานในหน้าที่ของตนเท่าที่ควร เพราะเกรงว่าความรับผิดชอบจะเกิดแก่ตน กิจการบริการสาธารณะจึงขาดความต่อเนื่องและหยุดชะงักอยู่เนื่อง

การพิจารณาความผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองของไทยต้องอาศัยหลักเกณฑ์ตามพระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ.2539 ประกอบกับประมวลกฎหมาย

แพ่งและพาณิชย์ลักษณะละเมิด ซึ่งเป็นหลักกฎหมายเอกชน อันเป็นการกำหนดหลักการทางกฎหมายในทำนองเดียวกันกับหลักกฎหมายฝรั่งเศส

ด้วยเหตุที่ก่อนมีการบังคับใช้พระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ.2539 นั้น หากเกิดการละเมิดจากการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐแล้ว กฎหมายที่ต้องนำมาพิจารณาในเบื้องต้นคือ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะละเมิดซึ่ง บัญญัติไว้เป็นหลักทั่วไปว่าการกระทำลักษณะอย่างไรเป็นการละเมิด และกล่าวถึงความรับผิดของนายจ้างที่จะต้องร่วมรับผิดกับลูกจ้างในผลแห่งการละเมิดที่ลูกจ้างกระทำไปในทางการที่จ้าง มิได้กล่าวถึงเจ้าหน้าที่ของรัฐเลยว่า หากเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำละเมิดในการปฏิบัติหน้าที่แล้ว หน่วยงานของรัฐจะต้องร่วมรับผิดในผลแห่งการละเมิดนั้นด้วยหรือไม่อย่างไร ดังนั้น ในกรณีที่เจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำละเมิดในการปฏิบัติหน้าที่ ย่อมไม่อาจนำหลักกฎหมายแพ่งเรื่องลูกจ้างได้กระทำละเมิดในการทางการที่จ้าง ไปบังคับใช้โดยตรง เว้นแต่ จะเป็นลูกจ้างของหน่วยงานของรัฐเป็นผู้ทำละเมิดเท่านั้น เพราะหน่วยงานของรัฐย่อมมีลูกจ้างได้เช่นกัน กรณีที่ลูกจ้างของหน่วยงานของรัฐกระทำละเมิดในการปฏิบัติหน้าที่ หน่วยงานของรัฐจึงต้องร่วมรับผิดในผลแห่งละเมิดนั้นด้วย ซึ่งเป็นการปรับเข้ากับหลักกฎหมายกรณีนายจ้างต้องร่วมรับผิดในผลแห่งละเมิดที่ลูกจ้างได้กระทำในทางการที่จ้าง ดังกล่าวมาแล้ว ส่วนเจ้าหน้าที่หรือข้าราชการของรัฐไม่ถือว่าเป็นลูกจ้างของหน่วยงานของรัฐ เพราะความสัมพันธ์ระหว่างข้าราชการกับหน่วยงานของรัฐต้องเป็นไปตามกฎหมาย กฎ และระเบียบ ข้อบังคับที่เกี่ยวข้อง เช่น พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการ พลเรือน พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการรัฐสภา เป็นต้น ซึ่งสถานะของข้าราชการและความสัมพันธ์ระหว่างข้าราชการกับหน่วยงานของรัฐซึ่งเป็นส่วนราชการนั้นจะมีกฎหมายกำหนดไว้โดยเฉพาะ

ส่วนปัญหาว่าถ้าข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่กระทำละเมิดในการปฏิบัติหน้าที่ หน่วยงานของรัฐจะต้องร่วมรับผิดกับข้าราชการผู้นั้นหรือไม่นั้น

ประการแรก การจะพิจารณาว่าอย่างไรเป็นละเมิดต้องนำหลักทั่วไปตามมาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาใช้

ประการที่สอง ในเรื่องการร่วมรับผิดไม่อาจนำหลักกฎหมายเรื่องนายจ้างกับ ลูกจ้างมาใช้ได้ แต่โดยที่หน่วยงานของรัฐส่วนใหญ่มีฐานะเป็นนิติบุคคล จึงต้องนำหลักว่าด้วยความรับผิดของนิติบุคคลในกรณีผู้แทนของนิติบุคคลหรือผู้มีอำนาจทำการแทนนิติบุคคลกระทำตามหน้าที่ และเป็นเหตุให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่นมาใช้บังคับ ผลก็คือหน่วยงานของรัฐต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้ได้รับความเสียหาย เมื่อหน่วยงานของรัฐต้องชดใช้ค่าสินไหม

ทดแทนแก่ผู้ได้รับความเสียหายแล้ว หน่วยงานของรัฐสามารถใช้สิทธิไล่เบียดเอาจากเจ้าหน้าที่ที่กระทำการละเมิดนั้นได้โดยใช้หลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 76

ประการที่สาม หากเป็นกรณีที่เจ้าหน้าที่ของรัฐ ลูกจ้างของหน่วยงานของรัฐกระทำการละเมิดร่วมกันก็ยังคงนำหลักเรื่องลูกหนี้ร่วมมาบังคับใช้ด้วย

2.9 แนวคิดและทฤษฎีทางอาญา

กฎหมายอาญา (Criminal Law) เป็นกฎหมายที่รัฐบัญญัติขึ้นเพื่อกำหนดลักษณะของการกระทำที่ถือว่าเป็นความผิดและกำหนดบทลงโทษทางอาญาสำหรับความผิดนั้น ดังนั้น กฎหมายอาญาจึงเป็นกฎหมายที่บัญญัติว่า การกระทำหรือไม่กระทำการอย่างใดเป็นความผิด กฎหมายอาญาเป็นกฎหมายมหาชนที่รัฐใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความสงบเรียบร้อยของสังคมรวมถึงสร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนที่อยู่ในสังคมนั้นด้วย โดยใช้กลไกต่างๆ ของรัฐเพื่อลงโทษผู้กระทำผิด ดังนั้นกฎหมายอาญาจึงเป็นกฎหมายที่กระทบกระเทือนถึงสิทธิและเสรีภาพของบุคคล จึงต้องมีการตรากฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้นซึ่งมีความชัดเจนแน่นอนเพื่อให้ประชาชนได้ทราบว่าการกระทำเช่นไรเป็นความผิดและต้องถูกลงโทษหากมีการฝ่าฝืน

คดีอาญา ในทางกฎหมายแล้วถือได้ว่าเป็นคดีที่หนักที่สุด เพราะการกระทำผิดทางอาญามีโทษ ซึ่งโทษสูงสุดในการกระทำความผิดทางอาญาคือ ประหารชีวิต ในการกระทำความผิดทางอาญาปกติแล้วถือเป็นการกระทำความผิดต่อรัฐ ต่อสังคม เมื่อผู้ใดได้กระทำความผิดทางอาญารัฐก็จะเข้ามาดำเนินการนำตัวไปพิจารณาลงโทษตามกฎหมาย ตามกระบวนการยุติธรรมต่อไป ในการดำเนินคดีทางอาญาหรือการฟ้องคดีอาญาต่อศาลนั้น กฎหมายได้กำหนดให้พนักงานอัยการ และผู้เสียหายมีสิทธิฟ้องคดีต่อศาลเพื่อให้ศาลมีคำพิพากษาลงโทษผู้กระทำความผิดต่อไป

2.9.1 แนวคิดในการดำเนินคดีอาญา

แนวคิดในการดำเนินคดีอาญาแบ่งได้เป็น 2 แนวคิดใหญ่ๆ คือ 1. แนวคิดที่ว่ารัฐเป็นผู้รักษาความสงบเรียบร้อย 2. แนวคิดที่ว่าประชาชนเป็นผู้มีส่วนร่วมในการรักษาความสงบเรียบร้อย

2.9.1.1 แนวคิดที่ว่ารัฐเป็นผู้รักษาความสงบเรียบร้อย (Public Prosecution)

เป็นแนวความคิดที่เกิดขึ้นในประเทศภาคพื้นยุโรป เช่น ประเทศฝรั่งเศส ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี โดยถือว่ารัฐมีหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อย ดังนั้นการดำเนินคดีอาญาจึงเป็นการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ คือมีลักษณะที่ไม่เป็นการต่อสู้ระหว่างคู่ความสองฝ่าย ศาล อัยการหรือแม้แต่นายของจำเลยหรือผู้ต้องหาต่างมีหน้าที่ในการร่วมกันค้นหาความจริงในคดีอาญาทั้งสิ้น แนวความคิดนี้ถือว่ารัฐเป็นผู้เสียหายแล้วจึงมีสิทธิและหน้าที่ในการดำเนินคดีอาญา โดยให้เจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งได้แก่พนักงานอัยการเป็นผู้ดำเนินการสอบสวนฟ้องร้อง โดยไม่

ถือว่ารัฐเป็นปรปักษ์กับประชาชน ดังนั้น พนักงานอัยการและตำรวจมีหน้าที่ค้นหาความแท้จริงของเรื่องโดยไม่ผูกมัดกับคำร้องหรือคำขอของผู้ใดทั้งสิ้น สำหรับศาล ศาลต้องมีความกระตือรือร้นในการค้นหาความจริงด้วยตัวเองศาลจึงมีอำนาจที่จะค้นหาความจริงโดยไม่จำกัดรูปแบบพิธี คือ ศาลจะเป็นผู้ถามพยานเองและจะค้นหาความจริงจนพอใจ โดยไม่มีลักษณะการต่อสู้หรือคู่ความ ดังนั้นจึงไม่มีความจำเป็นต้องมีหลักเกณฑ์ในเรื่องพยานหลักฐานที่เคร่งครัด การค้นหาความจริงในศาลจึงไม่มีเรื่องภาระการพิสูจน์เพื่อกำหนดการแพ้ชนะระหว่างคู่ความหรือระบบการถามค้านแต่อย่างใด อย่างไรก็ตามรัฐไม่ได้ผูกขาดการดำเนินคดีอาญาไว้แต่เพียงผู้เดียวอย่างเด็ดขาด ยังมีการผ่อนปรนให้เอกชนผู้เสียหายมีอำนาจฟ้องคดีอาญาได้บ้างเช่นกัน แต่จะจำกัดประเภทและฐานความผิดไว้

การดำเนินคดีอาญาในประเทศไทยจะมีลักษณะผสมผสานระหว่างการที่ประชาชนเป็นผู้รักษาความสงบเรียบร้อยและรัฐเป็นผู้รักษาความสงบเรียบร้อย ซึ่งเห็นได้จากการที่กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 28 ให้อำนาจแก่เอกชนและอัยการเป็นผู้มีอำนาจฟ้องคดี³¹ แม้ว่ากฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยจะให้อำนาจผู้เสียหายที่จะฟ้องคดีได้แต่กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาก็ให้ความสำคัญต่อการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการมากกว่าผู้เสียหายเห็นได้จากคดีอาญาที่ไม่ใช่ความผิดต่อส่วนตัวพนักงานอัยการสามารถยื่นคำร้องขอเข้า

2.9.1.2 แนวคิดที่ว่าประชาชนเป็นผู้รักษาความสงบเรียบร้อย (Popular Prosecution)

เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นจากการที่ประชาชนไม่ไว้วางใจอำนาจรัฐ มีวิวัฒนาการมาจากการที่บุคคลผู้ถูกระบุร้ายจะต้องหาพยานหลักฐานต่างๆมาศาลเอง เพื่อให้ศาลพิจารณาลงโทษ ผู้กระทำความผิดซึ่งก่อให้เกิดปัญหาการแก้แค้นทดแทนอันส่งผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน ทำให้เกิดแนวความคิดเรื่องการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชนซึ่งเป็นแนวความคิดแบบปัจเจกชนนิยมที่ตระหนักถึงสิทธิเสรีภาพของประชาชน ทำให้เกิดรูปแบบการดำเนินคดีอาญาที่ให้สิทธิแก่ประชาชนทุกคนที่จะฟ้องคดีได้โดยไม่จำเป็นต้องเป็นผู้เสียหาย กล่าวคือแม้ไม่ใช่ผู้เสียหายก็สามารถเป็นตัวฟ้องคดีอาญาได้ ดังนั้นเมื่อลักษณะการดำเนินคดีอาญาเป็นการต่อสู้ระหว่างคู่ความศาลซึ่งเป็นผู้ชี้ขาดจึงต้องวางเฉย โดยศาลมีหน้าที่เพียงควบคุมการพิจารณาให้บังเกิดความเป็นธรรม ในการต่อสู้ไม่ให้มีการเอาไรด์เอาเปรียบในการต่อสู้คดี กติกาหรือหลักเกณฑ์ที่สำคัญ เช่น หลักเกี่ยวกับเรื่องการนำสืบพยานหลักฐานซึ่งศาลต้องยึดถือตามหลักเกณฑ์ต่างๆที่

³¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 28.

กำหนดไว้อย่างเคร่งครัดทำให้การดำเนินคดีอาญาในศาลมากไปด้วยกลยุทธ์โดยมุ่งหวังเพื่อให้ชนะในทางคดี ประเทศอังกฤษเป็นประเทศต้นแบบของแนวความคิดนี้³²

2.9.2 ทฤษฎีทางอาญา

การลงโทษเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่น่ามาใช้ โดยมีวัตถุประสงค์ให้การบังคับใช้กฎหมายมีประสิทธิภาพการลงโทษทางอาญาเป็นการลงโทษที่มุ่งบังคับต่อตัวบุคคลต่อทรัพย์สินชื่อเสียงหรือเกียรติยศโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเคารพหลักมนุษยธรรมมีผู้ให้ความหมายของโทษทางอาญาไว้ว่า“โทษทางอาญา” คือผลร้ายซึ่งผู้กระทำความผิดได้รับเนื่องจากการฝ่าฝืนกฎหมายอาญาโดยผู้ที่มีอำนาจให้ผลร้ายจะต้องมีอำนาจตามที่กฎหมายกำหนด และผลร้ายที่ผู้กระทำความผิดจะได้รับนั้นเป็นการตอบแทนการฝ่าฝืนกฎหมาย ซึ่งการตอบแทนนี้มีลักษณะตำหนิผู้กระทำความผิดนั้น³³

2.9.2.1 ทฤษฎีการลงโทษเพื่อข่มขู่ยับยั้ง (Deterrence Theory)

ทฤษฎีการลงโทษเพื่อข่มขู่ยับยั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า การกระทำผิดที่เกิดขึ้นในสังคมเมื่อเกิดขึ้นแล้วไม่สามารถจะย้อนเวลากลับไปทำให้ไม่มีการกระทำนั้นเกิดขึ้นได้ ดังนั้นเมื่อเกิดการกระทำผิดขึ้นจึงควรหาทางจะป้องกันไม่ให้เกิดการกระทำผิดลักษณะนั้นเกิดขึ้นอีก มากกว่าการที่จะหาทางแก้แค้นทดแทนผู้กระทำความผิด แนวคิดนี้มองว่าสังคมควรใช้วิธีการลงโทษเพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดความผิดในลักษณะนั้นเกิดขึ้นอีกครั้ง โดยการลงโทษที่เป็นการข่มขู่ให้บุคคลอื่นในสังคมกลัวโทษที่จะได้รับและไม่กล้ากระทำความผิด ซึ่งถือเป็นการปลูกฝังศีลธรรมให้แก่บุคคลในสังคมควบคู่ไปด้วย ทฤษฎีการลงโทษเพื่อป้องกันมีความเชื่อตามแนวคิดของสำนักอาชญวิทยาแนวปฏิฐานนิยม (Positivist) ซีซาร์ ลอมโบรโซ (Caesar Lombroso) นายแพทย์ผู้ใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ซึ่งเป็นแนวคิดแบบปฏิฐานนิยมมาใช้ในการศึกษาผู้กระทำความผิดเพื่อที่จะหาทางป้องกันสังคม โดยเขามีความเชื่อว่าหากรู้ว่าผู้กระทำความผิดมีลักษณะเช่นไรก็จะสามารถหาทางป้องกันได้ โดยใช้วิธีการต่างๆที่เหมาะสมเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดบุคคลนั้นเป็นอันตรายต่อสังคม วัตถุประสงค์ของการลงโทษตามทฤษฎีข่มขู่ยับยั้งแบ่งออกเป็น 2 ประการ คือ

1. การลงโทษเพื่อข่มขู่ยับยั้งโดยเฉพาะ (Specific Deterrence) เพื่อป้องกันโดยเฉพาะเป็นการลงโทษผู้กระทำความผิดรายบุคคลเพื่อที่จะยับยั้งไม่ให้เขาทำผิดซ้ำอีก

³² สุจิน ต่างงาม. (2529). *การกันผู้ร่วมกระทำความผิดเป็นพยาน*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 5.

³³ ราณี อินทสร. (2553). *ความคิดอันเกิดจากการฝ่าฝืนคำสั่งทางปกครองตามพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. หน้า 10.

2. การลงโทษเพื่อข่มขู่ยับยั้งโดยทั่วไปหรือเพื่อป้องกันโดยทั่วไป (General Deterrence) เป็นการลงโทษผู้กระทำความผิดเพื่อเป็นตัวอย่างให้สังคมทั่วไปได้เห็น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจะได้เกรงกลัวต่อโทษจากการกระทำความผิดและไม่คิดที่จะกระทำความผิดขึ้นอีก

ความเชื่อที่ว่า การลงโทษด้วยการข่มขู่ยับยั้งสามารถป้องกันสังคมได้มีเหตุผลสนับสนุนดังต่อไปนี้

1. ความกลัว คือ เมื่อเห็นว่าคนร้ายได้รับการลงโทษที่มีความรุนแรงมากพอ บุคคลจะไม่กล้ากระทำความผิดเนื่องจากความเกรงกลัวโทษที่จะได้รับ เพราะมนุษย์ทุกคนย่อมไม่ชอบความลำบาก ไม่ชอบความทุกข์ทรมาน จึงไม่ต้องการได้รับการลงโทษอันเป็นผลให้ไม่กล้ากระทำความผิด Paul Johann Anselm Ritter von Feuerbach นักกฎหมายชาวเยอรมันให้ทัศนคติว่า กฎหมายอาญาต้องมีผลบังคับทางจิตใจเป็นการป้องกันไม่ให้คนทั่วไปกระทำความผิด กฎหมายจึงจำเป็นต้องกำหนดอัตราโทษให้สูง ทั้งนี้เพื่อให้แน่ใจว่าในใจของผู้ที่จะมาทำผิดกังวลต่อความเสี่ยงต่อการถูกลงโทษซึ่งหนักกว่าความผิดที่จะได้ประโยชน์จากการกระทำความผิด

2. พลังกดดันของสังคม การกระทำความผิดการถูกลงโทษทำให้บุคคลจำนวนมากในสังคมเกิดการตำหนิติเตียนรวมไปถึงการต่อต้านโดยวิธีการต่างๆ เช่น การไม่คบค้าสมาคมด้วย ซึ่งตามธรรมชาติมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องการอยู่เป็นกลุ่ม เป็นสังคม ต้องการได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่น หากเล็งเห็นว่า การกระทำความผิดและได้รับโทษจะทำให้ถูกต่อต้านจากสังคมส่วนใหญ่ก็ย่อมเป็นการยากที่จะอาศัยอยู่ในสังคมนั้นได้ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ไม่กล้ากระทำความผิด

3. การสร้างนิสัย การลงโทษบุคคลที่ได้ผลในทางป้องกันจะต้องให้ผลในการสร้างนิสัยแก่ผู้กระทำความผิดและคนโดยทั่วไป คือ เป็นการสร้างให้สังคมเห็นว่าเมื่อมีการกระทำความผิดผู้กระทำความผิดจะต้องได้รับการลงโทษ ซึ่งเมื่อใช้หลักเกณฑ์นี้ไปนานๆบุคคลในสังคมจะเกิดความเคยชินและซึมซับเข้าไปจนกลายเป็นนิสัย³⁴

ซีซาร์ เบ็คคาเรีย มีความเห็นว่า การลงโทษเป็นสิ่งจำเป็น การลงโทษสามารถช่วยป้องกันสังคมได้ โดยการลงโทษเพื่อการข่มขู่ยับยั้งผู้กระทำความผิดควรจะต้องมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ (Three Key Elements of Punishment) ดังนี้

1. การลงโทษต้องทำด้วยความรวดเร็ว (Swiftness of punishment) โดยเบ็คคาเรียให้เหตุผลสองประการ เหตุผลประการแรกคือกระบวนการยุติธรรมใช้เวลาหลายปีกว่าจะนำตัวผู้กระทำความผิดบางรายมาพิพากษาลงโทษได้ บ่อยครั้งที่พบว่าเวลาที่ใช้ในการติดตามตัวยาวนานกว่า

³⁴ สกุนา เก้านพรัตน์. (2551). *มาตรการทางกฎหมายอาญาสำหรับผู้ที่มีสภาพจิตไม่ปกติ: ศึกษากรณีการดำเนินคดีอาญา การรับโทษทางอาญาและการคุ้มครองสังคม*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 25-39.

เวลาตามโทษที่จะกำหนดให้ลงโทษสำหรับความผิดนั้นเสียอีก แม้ว่าจะกำหนดโทษไว้สูงสุดแล้วก็ตาม เบ็คคาเรีย จึงกล่าวไว้ว่า"...การลงโทษด้วยความรวดเร็วว่องไวและความใกล้ชิดกับการประกอบอาชญากรรม จะเกิดประโยชน์มากกว่า..." เหตุผลประการที่สอง คือความรวดเร็วในการพิพากษาและกำหนดโทษผู้กระทำความผิดมีความสัมพันธ์กับขนาดของการลงโทษเพื่อข่มขวัญยับยั้ง การพิพากษาวางโทษและการลงโทษด้วยความรวดเร็วจึงมีความสำคัญ

2. ความแน่นอนในการลงโทษ (Certainty of punishment) เบ็คคาเรีย มีความเห็นว่าเป็นคุณภาพที่สำคัญที่สุดของการลงโทษโดยเบ็คคาเรีย กล่าวว่า "...แม้กระทั่งความชั่วร้ายที่น้อยที่สุด.. แต่เมื่อผู้กระทำความผิดได้รับโทษที่แน่นอนย่อมจะมีผลในการสร้างความเกรงขามในจิตใจคนได้ดียิ่ง.."

3. ความเคร่งครัดหรือความรุนแรงในการลงโทษ (Severity of punishment) เบ็คคาเรีย เน้นว่าการลงโทษที่มีประสิทธิผล โทษที่เป็นไปได้จะต้องมากเกินกว่าประโยชน์ที่ผู้กระทำความผิดจะได้รับจากการประกอบอาชญากรรม³⁵

อาจกล่าวได้ว่าการลงโทษเพื่อสังคมเป็นการลงโทษสำหรับการกระทำความผิดในลักษณะนั้นขึ้นอีก โดยใช้การลงโทษเพื่อเป็นการข่มขู่ คือเป็นการข่มขู่ผู้กระทำความผิดไม่ให้กระทำความผิดซ้ำอีกและยังเป็นการข่มขู่ให้บุคคลอื่นในสังคมเกิดความกลัวและไม่กล้าที่จะทำความผิดเช่นนั้น โดยมีความเชื่อว่าการข่มขู่จะสามารถควบคุมการกระทำความผิดได้เพราะทำให้เกิดความกลัว เนื่องจากมนุษย์ไม่ชอบความลำบากเมื่อเห็นว่าบุคคลที่กระทำความผิดได้รับโทษอย่างไรย่อมไม่อยากจะให้ตนตกอยู่ในสภาพเช่นนั้น ทั้งยังเป็นการสร้างลักษณะนิสัยให้แก่ผู้กระทำความผิดและบุคคลโดยทั่วไป คือ เป็นการทำให้สังคมเห็นว่าเมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้นผู้กระทำความผิดต้องรับโทษและเมื่อใช้วิธีการนี้ไปนานๆบุคคลในสังคมเกิดความเคยชินและซึมซับเข้าไปจนกลายเป็นนิสัย การลงโทษเพื่อการข่มขู่ยับยั้งจะต้องเป็นการลงโทษที่กระทำด้วยความรวดเร็ว เพื่อเป็นการข่มขวัญทั้งตัวผู้กระทำความผิดและบุคคลในสังคม การลงโทษจะต้องเป็นไปในลักษณะที่แน่นอน โดยมีความเคร่งครัดหรือความรุนแรงที่เหมาะสมกับลักษณะของการกระทำความผิด

2.9.2.2 ทฤษฎีการลงโทษเพื่อป้องกันสังคมหรือตัดโอกาสกระทำความผิด (Protection of Society or Incapacitation)

เนื้อหาสาระและหลักการสำคัญของทฤษฎีการป้องกันสังคมมีรากฐานมาจากแนวความคิดของสำนักอาชญาวิทยาดั้งเดิม ที่ว่าความรุนแรงความรวดเร็วและความแน่นอนในการลงโทษเป็นหัวใจสำคัญในการป้องกันอาชญากรรม ซึ่งนับได้ว่าเป็นทฤษฎีอาชญาวิทยาที่มุ่งอธิบาย

³⁵ ฌ็องฌัก อ็องตวน เดอ เบ็คคาเรีย. (2550). *ทฤษฎีการลงโทษ*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: http://www.stou.ac.th/Schools/Slw/upload/41716_6.pdf. [2562, 13 เมษายน]

ถึงผลหรืออิทธิพลของกฎหมายที่ใช้ในการปกครองประชาชนในสังคมมากกว่าที่จะอธิบายถึงสาเหตุของการเกิดพฤติกรรมอาชญากรรม ทฤษฎีนี้เห็นว่าการลงโทษควรมีวัตถุประสงค์เพื่อไม่ให้ผู้กระทำความผิดที่ถูกลงโทษมีโอกาสกระทำความผิดซ้ำอีก โดยมีหลักการว่าอาชญากรรมย่อมไม่เกิดขึ้นถ้าไม่มีอาชญากร หรืออาชญากรไม่มีโอกาสที่จะกระทำความผิด แม้ทฤษฎีนี้จะมีความคล้ายกับทฤษฎีข่มขู่และทฤษฎีแก้แค้นทดแทนในประเด็นที่ผู้กระทำความผิดได้กระทำความผิดซ้ำอีก แต่ข้อแตกต่างคือทฤษฎีข่มขู่ขยับยั้งจะมุ่งให้ผู้กระทำความผิดเกิดความเกรงกลัวจนไม่กล้ากระทำความผิดขึ้นอีก³⁶ ส่วนทฤษฎีคุ้มครองสังคมมีจุดมุ่งหมายเพื่อป้องกันการกระทำความผิดซ้ำอีกโดยทำให้หมดโอกาสที่จะกระทำความผิดได้ การลงโทษเพื่อการป้องกันสังคมเริ่มเกิดขึ้นเมื่อมีการนำเอาวิธีการลงโทษจำคุกมาใช้เนื่องจากโทษจำคุกข่มขู่ทำให้ผู้ที่ถูกจำคุกไม่สามารถออกไปก่ออาชญากรรมหรือความเดือดร้อนได้³⁷

2.9.2.3 ทฤษฎีการป้องกันอาชญากรรม

การป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม หมายถึง การป้องกันไม่ให้เกิดอาชญากรรมขึ้น เป็นกระบวนการในการยับยั้ง ป้องกันการก่ออาชญากรรมโดยมีแนวคิด หลักการ ทฤษฎี ทั้งภายในภายนอกประเทศ โดยสามารถนำมาปรับใช้กับสังคมของประเทศได้³⁸

อาชญากรรม หมายถึง การกระทำใดๆ ที่กฎหมายถือว่าเป็นความผิดทางอาญา

อาชญากร หมายถึง ตัวของผู้กระทำความผิด

(1) แนวทางการบังคับใช้กฎหมาย

ศตวรรษที่ 19 โลกเข้าสู่ยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม ทำให้ผู้คนที่ย้ายอยู่ชนบทเข้าไปในเมืองซึ่งเป็นแหล่งอุตสาหกรรม ทำให้เมืองเหล่านั้น มีประชากรเพิ่มมากขึ้น ภายใต้สถานการณ์ที่เมืองขยายอย่างรวดเร็ว ปรดขาดมาตรการที่รองรับประชากร ก่อให้เกิดปัญหาสังคมในด้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาด้านอาชญากรรม สำหรับในประเทศอังกฤษซึ่งเป็นประเทศผู้นำในการปฏิวัติอุตสาหกรรม ได้มีมาตรการที่จะหาทางแก้ปัญหาอาชญากรรม รัฐสภาของประเทศอังกฤษจึงได้ก่อตั้งระบบตำรวจใหม่ ภายใต้การปกครองในระบอบประชาธิปไตยขึ้นระหว่าง ปี ค.ศ.1822 – 1829 โดยมี พอล (PAUL) เป็นผู้ผลักดันและก่อตั้งสำนักงานตำรวจแห่งชาติ นครลอนดอนขึ้นในปี ค.ศ.1829 โดย พอลได้กำหนดหลักการตำรวจอาชีพไว้ 9 ประการ ดังต่อไปนี้

³⁶ ฉัฐวิวัฒน์ สุทธิโยธิน. อังแล้วเชิงอรรถที่ 35. หน้า 25 .

³⁷ ราณี อินทศร. อังแล้วเชิงอรรถที่ 33. หน้า 33.

³⁸ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ. (2551). *การมีส่วนร่วมของผู้บังคับการยานยนต์รับจ้างในการป้องกันอาชญากรรม*. รายงานการวิจัย กองพัฒนางานวิจัย สำนักงานตำรวจแห่งชาติ. หน้า 16.

1. ตำรวจต้องได้รับการเคารพนับถือและยกย่องจากประชาชนอย่างแท้จริง
2. การป้องกันปราบปรามเป็นภารกิจพื้นฐานของตำรวจ
3. การที่ประชาชนเคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย เป็นการชักนำให้ประชาชนเคารพยำเกรงตำรวจ
4. การปฏิบัติหน้าที่เชิงบังคับบัญชาของตำรวจ จะเป็นผลให้ประชาชนสนับสนุนกิจการตำรวจลดน้อยลงเป็นสัดส่วน
5. ตำรวจจะต้องปฏิบัติหน้าที่ในการบังคับใช้กฎหมายด้วยความเที่ยงธรรม
6. ตำรวจเป็นตัวแทนของกฎหมาย
7. ตำรวจและประชาชนเสมือนเป็นบุคคลเดียวกัน
8. ตำรวจพึงใช้กำลังอาวุธในกรณีที่เป็น สุจริต ซึ่งไม่อาจหลีกเลี่ยงได้
9. สังคมที่ปลอดจากอาชญากรรมและความยุ่งเหยิงย่อมเป็นสิ่งที่ทดสอบประสิทธิภาพการทำงานของตำรวจ

พอล คือ ตำรวจอังกฤษ ได้เน้นให้บุคลากรตำรวจภายใต้สังกัด ตระหนักถึงการป้องกันอาชญากรรม กล่าวคือ งานหลักของตำรวจที่สำคัญไปกว่าการสืบสวน จับกุมคนร้าย ทักษะคดีของพอลเป็นจุดเริ่มต้นของพื้นฐานทฤษฎีการบังคับใช้กฎหมาย เพื่อป้องกันอาชญากรรมขึ้น โดยมีมาตรการในการพัฒนายุทธวิธีหลักของตำรวจในการป้องกันอาชญากรรมตามทฤษฎีการบังคับใช้กฎหมาย เช่น การออกตรวจท้องที่ ตำรวจสายตรวจจึงต้องแต่งแบบและปฏิบัติหน้าที่อันเป็นการข่มขวัญอาชญากร นอกจากนี้การตรวจท้องที่โดยสม่ำเสมอ จะทำให้สมาชิกในชุมชนเกิดความรู้สึกว่าคุณได้รับการคุ้มครองจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ ซึ่งการทำงานของสายตรวจมักได้รับการกำหนดพื้นที่รับผิดชอบในการป้องกันอาชญากรรมและการระงับเหตุร้ายภายในระยะเวลาของแต่ละผลัดที่ปฏิบัติหน้าที่ ยุทธวิธีของตำรวจประเภทนี้เป็นการลดโอกาสสำหรับผู้ที่จะกระทำความผิด และตามเราจึงให้ความสำคัญกับตำรวจสายตรวจเป็นอย่างมาก โดยมีการกำหนดอัตราส่วนของตำรวจต่อประชากรในจำนวนที่เชื่อว่าเพียงพอกับการรับผิดชอบปัญหาอาชญากรรม ซึ่งองค์ประกอบของยุทธวิธีคือ กำลังตำรวจ อาวุธ ยานพาหนะ เครื่องมือสื่อสาร

(2) ทฤษฎีตำรวจชุมชนสัมพันธ์

ตำรวจชุมชนสัมพันธ์ ได้รับการพัฒนาขึ้นเกิดเป็นทฤษฎีตำรวจชุมชนสัมพันธ์ โดยมีรากฐานความคิดและผลการวิจัยของนักอาชญาวิทยา กลุ่มชิคาโก หรือสำนักนิเวศวิทยาอาชญากรรมภายใต้การนำของ พาร์ค ซึ่งทฤษฎีนี้ได้พยายามมุ่งใจให้นักอาชญาวิทยาทั้งหลายเห็นความสำคัญของปัจจัยต่างๆ ในสภาพแวดล้อมของเมืองที่มีผลกระทบต่อพฤติกรรมของ

อาชญากร ต่อมาความคิดเหล่านี้ได้แพร่หลายได้รับความสนใจและทำวิจัย จากกรณีศึกษาได้สรุปได้ว่า อาชญากรรมเป็นปรากฏการณ์อาวรณ์ตามลักษณะพื้นที่ บริเวณใดที่ขาดระเบียบในสังคมหรือเกิดมลภาวะแตกแยกของกลไกทางสังคม รัฐที่มีหน้าที่ค้ำจุนความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หรือขาดความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในสังคมอันก่อให้เกิดอาชญากรรมได้ง่าย ต่อมาได้เกิดแนวความคิดที่เรียกว่า “หมู่บ้านในเมือง” (Urban Village) เพื่อสร้างความสัมพันธ์ในสังคมระหว่างคนในชุมชนต่างๆ สภาพแวดล้อม เพื่อลดปัญหาและป้องกันอาชญากรรม

ทฤษฎีชุมชนสัมพันธ์เป็นการปรับสภาพทั่วไปของชุมชนหรือละแวกเพื่อนบ้านให้มีความสัมพันธ์ระหว่างคนควบคุมและสังเกตการณ์ของรัฐ โดยไม่ให้รบกวนสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล มุ่งส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรมและปรับบทบาทตำรวจเสียใหม่โดยทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนและให้คำปรึกษาแก่ชุมชน

หลักของแนวคิดเพื่อป้องกันอาชญากรรมในชุมชนหรือในสังคมทั้งนี้ควรได้รับความร่วมมือจากประชาชนที่สามารถดำเนินการได้ 3 แนวทางประกอบกัน

1. การประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ภาพพจน์ของตำรวจที่มีต่อส่วนกลุ่มเป้าหมายต่างๆ เช่น การศึกษานักเรียนพ่อค้าหรือประชาชนทั่วไป โดยกำหนดจะต้องสร้างความเข้าใจให้กับกลุ่มเป้าหมายเกี่ยวกับวัตถุประสงค์นโยบายและระเบียบวิธีการดำเนินงานของตำรวจ ในการที่จะให้บริการประชาชน บังคับการใช้กฎหมายให้เป็นไปตามหน้าที่ของตำรวจและสร้างความมั่นใจว่าตำรวจรักษากฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

2. การเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ โดยเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล สมาคม หรือองค์กรต่างๆ เพื่อให้ประชาชนหันมาให้ความสนใจต่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของชน หรือช่วยแก้ปัญหาอาชญากรรมเกิดขึ้นในชุมชนใด ชุมชนหนึ่ง

3. การให้บริการแก่ชุมชน สามารถดำเนินในรูปแบบการให้ความรู้แก่ประชาชนหรือจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตในชุมชนนั้นๆ ได้แก่ โครงการอบรมเด็กและเยาวชนที่เกี่ยวกับการป้องกันอาชญากรรมต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้ความรู้เกี่ยวกับปัญหาเสพติด โครงการอาสาสมัครแจ้งข่าวอาชญากรรม โครงการตรวจเยี่ยมประชาชน สอบถามปัญหาสุขของประชาชน³⁹

สังเกตได้ว่าการมีมาตรการการป้องกันอาชญากรรม หลายวิธีเป็นสิ่งที่รัฐลงมือกระทำ การตัดโอกาสคนร้ายโดยตรง ให้กำลังพล(ตำรวจ) ในเครื่องแบบ ออกตรวจตามพื้นที่ต่างๆ ในช่วงเวลาที่มีสถิติการก่ออาชญากรรม เช่น เวลาคืนซึ่งล่อแหลมต่อการเกิดอาชญากรรมต่อทรัพย์สิน

³⁹ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ. อังแล้วเชิงอรรถที่ 38. หน้า 27.

2.10 ประเภทคดีอาญาและหลักการดำเนินคดีอาญา

ประเภทคดีอาญานั้นพิจารณาจากอำนาจในการดำเนินคดีอาญา ซึ่งพิจารณาจากผู้เสียหาย เป็นสำคัญ โดยสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทดังนี้

2.10.1 คดีอาญาความผิดอันยอมความได้

ความผิดอันยอมความได้หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าความผิดต่อส่วนตัวหมายถึงคดีอาญา ประเภทหนึ่งซึ่งก่อให้เกิดความเสียหายต่อเอกชนคนหนึ่งคนใดเป็นส่วนตัวไม่ได้ก่อให้เกิดความเสียหายแก่รัฐหรือสังคมและความผิดใดจะเป็นความผิดอาญาอันยอมความได้นั้น กฎหมายจะต้องระบุไว้ชัดเจนว่าเป็นความผิดอันยอมความได้ เช่น ความผิดฐานฉ้อโกง ยักยอก หมิ่นประมาท เป็นต้น สำหรับความผิดอันยอมความได้นั้นเมื่อผู้ที่ถูกกระทำไม่คิดใจเอาความหรือดำเนินคดีกับผู้กระทำผิดต่อไปแล้วรอก็ไม่จำเป็นต้องเข้าไปดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดอีกต่อไป

การดำเนินคดีในความผิดอันยอมความได้ พนักงานอัยการหรือผู้เสียหายจะเป็นผู้ฟ้องคดีก็ได้ในกรณีที่ผู้เสียหายฟ้องคดีเองจะต้องฟ้องภายใน 3 เดือน นับแต่วันที่รู้เรื่องความผิดและรู้ตัวผู้กระทำความผิด โดยผู้เสียหายไม่ต้องร้องทุกข์แต่อย่างใด อย่างไรก็ตามหากผู้เสียหายได้ร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนไว้ภายใน 3 เดือนนับแต่วันที่รู้เรื่องความผิดและรู้ตัวผู้กระทำความผิดผู้เสียหายสามารถฟ้องคดีเกินสามเดือนได้ทั้งนี้ย่อมอยู่ภายใต้กำหนดอายุความตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 95 ในกรณีที่พนักงานอัยการเป็นผู้ฟ้องคดีกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 120 และ มาตรา 121 ได้กำหนดเงื่อนไขไว้ว่า จะต้องมีการสอบสวนในความผิดนั้นก่อนซึ่งอำนาจในการสอบสวนของพนักงานสอบสวนในกรณีความผิดอันยอมความได้จะเกิดขึ้นเมื่อผู้เสียหายได้ร้องทุกข์ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าในคดีความผิดอันยอมความได้พนักงานอัยการจะเป็นผู้ฟ้องคดีได้ต่อเมื่อมีการร้องทุกข์จากผู้เสียหายในการกระทำความผิดนั้นด้วย สำหรับคดีความผิดอันยอมความได้นี้หากผู้เสียหายไม่ประสงค์จะดำเนินคดีกับผู้ต้องหาต่อไป ก็สามารถถอนคำร้องทุกข์ ถอนฟ้อง หรือยอมความได้ ซึ่งก็จะเป็นผลให้คดีดังกล่าวระงับไป⁴⁰

2.10.2 คดีอาญาความผิดอันยอมความไม่ได้

ความผิดอาญาอันยอมความไม่ได้เรียกอีกอย่างว่าความผิดอาญาแผ่นดิน หมายถึงคดีอาญา ประเภทหนึ่งทีนอกจากจะทำให้เกิดความเสียหายแก่ผู้เสียหายโดยตรงแล้วยังก่อให้เกิดความเสียหายแก่รัฐและสังคมโดยส่วนรวม ความผิดอาญานอกจากที่กฎหมายระบุไว้ชัดเจนว่าเป็นความผิดอันยอม

⁴⁰ พชรพร หงษ์สุวรรณ. (2555).เหตุทำให้คดีอาญายอมความได้:ศึกษากรณีความผิดบางฐานระหว่างสามภริยา. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์. หน้า 39.

ความได้แก่จะเป็นความผิดอาญาแผ่นดินทั้งสิ้น เช่นความผิดฐานฉ้อโกงประชาชน ความผิดฐานลักทรัพย์ วิวาททรัพย์ เป็นต้นความผิดอาญาประเภทนี้แม้ผู้เสียหายไม่ติดใจดำเนินคดีกับผู้กระทำ ความผิดก็ไม่ทำให้คดีอาญาระงับไป รัฐสามารถดำเนินคดีกับผู้กระทำผิดต่อไปได้โดยที่ผู้เสียหายไม่จำเป็นต้องร้องทุกข์ก่อนแต่อย่างใด ความผิดอันยอมความไม่ได้กฎหมายไม่ได้เปิดช่องให้มีการไกล่เกลี่ยหรือยอมความกันได้เลย อย่างไรก็ตามคดีความผิดอาญาแผ่นดินบางฐานความผิดรัฐเท่านั้นเป็นผู้เสียหายเอกชนผู้ได้รับผลกระทบจากการกระทำดังกล่าวไม่ถือว่าเป็นผู้เสียหายจึงไม่มีสิทธิฟ้องคดีหรือขอเข้าร่วมเป็นโจทก์กับพนักงานอัยการได้ เช่น ความผิดตามพระราชบัญญัติจราจรทางบก พ.ศ. 2522

2.11 โทษและการลงโทษในทางอาญา

Herbert L.Packer ได้ให้คำจำกัดความของคำว่าโทษไว้ว่า โทษ หมายถึงการบังคับใช้กฎหมายที่มีวัตถุประสงค์ให้ผู้ที่ต้องรับโทษต้องประสบความยากลำบาก หรือเหตุการณ์อื่นๆ ที่บุคคลโดยทั่วไปถือว่าเป็นสถานะที่ไม่พึงปรารถนา ทั้งนี้เพื่อเป็นไปตามผลแห่งการทำความผิด ซึ่งได้ถูกกำหนดให้เป็นความผิดโดยกฎหมาย⁴¹

โทษ หมายถึงการกระทำที่เป็นผลร้ายหรือก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ที่ได้รับโทษ เช่น การได้รับความทุกข์ทรมานทางด้านร่างกาย จิตใจ หรือต้องสูญเสียทรัพย์สิน ทฤษฎีการลงโทษที่สำคัญแยกได้เป็น 2 ทฤษฎี มีหลักการดังต่อไปนี้

1. ทฤษฎีสัมพันธ์ ทฤษฎีนี้มีแนวความคิดว่าการจะลงโทษนั้นควรจะลงโทษอย่างไรถึงจะก่อให้เกิดประโยชน์ดังนั้นการลงโทษจึงต้องคำนึงถึงตัวผู้กระทำความผิดกับบุคคลทั่วไปด้วยโทษที่จะลงนั้นควรมีผลทำให้ผู้กระทำความผิดและบุคคลทั่วไปเกิดความหวาดกลัวไม่กล้ากระทำความผิดขึ้นอีกรวมทั้งการลงโทษยังควรทำให้ผู้กระทำความผิดกลับตัวเป็นคนดีทำให้สังคมมีความปลอดภัยด้วย

2. ทฤษฎีการลงโทษเด็ดขาด มีแนวคิดว่าวัตถุประสงค์ในการลงโทษคือเพื่อเป็นการตอบแทนความผิดที่ผู้กระทำความผิดได้ก่อให้เกิดขึ้นและรักษาไว้ซึ่งความยุติธรรมของสังคม ดังนั้นการลงโทษจึงไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงกาลเทศะ หรือ พฤติการณ์แวดล้อมใดๆ ทั้งสิ้น⁴²

⁴¹ ธีรยุทธ แรงเขตร์การ. (2546). *ชะลอการฟ้อง: ศึกษากรณีความผิดเกี่ยวกับการพนัน*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง. หน้า 25.

⁴² นริมา ปิยปัทมกานต์. (2551). *มาตรการทางอาญาในการลงโทษผู้กระทำความผิดตามมาตรา 26(3) ของพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ.2546*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง. หน้า 19.

สำหรับรูปแบบและวิธีการลงโทษในต่างประเทศที่นิยมกันแบ่งได้ 4 แบบ คือ การลงโทษโดยกักขังออกจากหมู่คณะหรือจากสังคม, การลงโทษโดยการทรมานร่างกาย, การลงโทษโดยการประจานทางสังคมและการลงโทษโดยทำให้สูญเสียการเงิน สำหรับรูปแบบและวิธีการลงโทษผู้กระทำความผิดในประเทศไทยมีทั้งรุนแรงและไม่รุนแรงโดยอาศัยหลักการและวิธีการคล้ายๆกับต่างประเทศดังที่กล่าวมาข้างต้น โดยโทษทางอาญาตามกฎหมายไทยมีบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญามาตรา 18 ดังต่อไปนี้

1. ประหารชีวิต
2. จำคุก
3. กักขัง
4. ปรับ
5. ริบทรัพย์

2.11.1 การประหารชีวิต

ประหารชีวิตตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 หมายความว่า “ฆ่า,ลงโทษฆ่า” การลงโทษประหารชีวิตมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้แค้นผู้กระทำความผิด ให้สาสมกับความผิดที่ได้กระทำ และเป็นการตัดโอกาสที่ผู้กระทำความผิดจะหวนกลับมากระทำความผิดอีก และเพื่อไม่ให้ผู้อื่นเอาเป็นเยี่ยงอย่าง เพราะเมื่อมีการประหารชีวิต คนที่คิดจะทำกระทำความผิดในลักษณะเดียวกัน ก็ไม่กล้ากระทำ เพราะเกรงว่าจะถูกลงโทษประหารชีวิตเช่นกัน โทษประหารชีวิต ถือเป็นมาตรการลงโทษที่เก่าแก่และรุนแรงที่สุด ซึ่งได้มีการบังคับใช้ในหลายประเทศ มาตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว เป็นการกำจัดผู้กระทำความผิดออกจากสังคมอย่างเด็ดขาด ด้วยวิธีการ “ฆ่า” ตัวอย่างความผิดที่มีอัตราโทษถึงประหารชีวิตได้แก่ความผิดฐานค้ายาเสพติด, ความผิดฐานฆ่าผู้อื่น, ความผิดฐานฆ่าข่มขืน, ความผิดฐานกบฏ, ความผิดฐานก่อการร้าย, ความผิดฐานวางเพลิงเผาทรัพย์ เป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย เป็นต้น วิธีการประหารชีวิตในสมัยโบราณคือ การฟันคอด้วยดาบ ต่อมาเพื่อให้ดูทันสมัยมากขึ้น ไม่ให้ชาวตะวันตก มองว่า ป่าเถื่อน จึงเปลี่ยนเป็น ยิงเป้าคือ ใช้ปืนยิงให้ตาย โดยใช้มาตั้งแต่ปี 2477 เรื่อยมาจนกระทั่งในปี 2546 ได้เปลี่ยนวิธีการประหารชีวิต จากยิงเป้าเป็นวิธีฉีดยาให้ตาย ซึ่งใช้มาจนถึงปัจจุบัน การประหารชีวิตครั้งล่าสุดเกิดขึ้นเมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2552 ทางราชทัณฑ์ได้ทำการประหารชีวิตด้วยการฉีดยานักโทษคดียาเสพติดรายใหญ่ ซึ่งถูกจับกุมพร้อมของกลางยาบ้า 100,000 เม็ด จากนั้นก็ไม่มีมีการประหารชีวิตจริงอีกเลยจนถึงปัจจุบัน ปัจจุบันมีประมาณ 22 ประเทศ ที่ยังมีโทษประหารชีวิตหรือคิดเป็น 1 ใน 10 ของประเทศทั่วโลก ในขณะที่มีประมาณ 140 ประเทศ หรือคิดเป็นมากกว่า 2 ใน 3 ของประเทศทั่วโลก ที่ยกเลิกโทษ

ประหารชีวิตทั้งในทางกฎหมายและในทางปฏิบัติ สำหรับการลงโทษประหารชีวิตมีทั้งฝ่ายที่คัดค้านและฝ่ายสนับสนุน โดยฝ่ายสนับสนุนเห็นว่าโทษประหารชีวิต เป็นเพียงวิธีเดียวเท่านั้น ที่จะกำจัดอาชญากรผู้เป็นภัยออกจากสังคมอย่างเด็ดขาด โดยอาชญากรผู้นั้นจะไม่สามารถหวนกลับมาก่อเหตุร้ายได้อีก ไม่ต้องสิ้นเปลืองงบประมาณค่าใช้จ่ายเลี้ยงดูและทำให้ผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมมีความยำเกรงกลัวต่อโทษประหารชีวิตและไม่กล้าทำความผิดที่มีลักษณะรุนแรงทำลายล้างต่อชีวิตผู้อื่น อันเป็นการป้องกันอาชญากรรมที่มีประสิทธิภาพ แต่ฝ่ายคัดค้านเห็นว่าโทษประหารชีวิต เป็นโทษที่ละเมิดต่อสิทธิมนุษยชนพื้นฐานในการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ ที่เห็นว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิเสมอกัน เป็นสิทธิที่ไม่อาจพรากไปจากบุคคลได้นอกจากนี้การใช้โทษประหารชีวิตยังมีโอกาสที่จะเกิดความผิดพลาด โดยอาจถูกนำไปใช้กับผู้บริสุทธิ์ คือเมื่อเกิดการผิดพลาดแล้วไม่สามารถที่จะหาทางแก้ไขได้อีกทั้ง โทษประหารชีวิตไม่มีผลในการข่มขู่ ยับยั้ง ที่ทำให้คนเกรงกลัวและไม่กล้าทำผิด เพราะว่า โทษประหารชีวิตจะมีผลต่อโดยตรงในการยับยั้งการกระทำผิดของบุคคลทั่วไปซึ่งไม่ทำผิดอยู่แล้ว แต่ไม่มีผลในการยับยั้งผู้ร้ายหรือผู้กระทำความผิดที่เป็นอาชญากรอาชีพ ซึ่งมีความชำนาญและตัดสินใจทำผิด เพราะคิดว่าตัวเองหลุดรอดหรือผู้กระทำความผิดที่มีความโหดเหี้ยมทารุณ ซึ่งกระทำไปแบบไม่ได้คิดไตร่ตรอง เนื่องจากถูกรอบงำจากสภาพแวดล้อมหรือสิ่งเสียดล⁴³

2.11.2 จำคุก

โทษจำคุกเป็นมาตรการบังคับทางอาญาที่ตอบสนองต่อภารกิจของกฎหมายอาญาในการคุ้มครองสังคมและต่อวัตถุประสงค์ของการลงโทษ คือ เป็นการตัดโอกาสในการกระทำความผิดและเป็นการปรับปรุงแก้ไขผู้กระทำความผิด โดยช่วงเวลาที่ถูกลงโทษนั้นทางเรือนจำจะได้ใช้มาตรการในการปรับปรุงแก้ไขฟื้นฟูเพื่อให้ผู้กระทำความผิดได้กลับตัวเป็นคนดี เช่น การฝึกอาชีพ การให้การศึกษา การบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะให้ผู้กระทำความผิดสามารถดำรงชีวิตในอนาคตต่อไปได้และมีความรับผิดชอบต่อสังคม การบังคับโทษจำคุกในองค์ประกอบ 4 ประการ คือ ประการที่ 1. เป็นการจำกัดสิทธิของบุคคลจากการกระทำความผิดอาญา 2. โทษจำคุกไม่ได้เป็นเพียงโทษจำกัดเสรีภาพแต่รวมถึงวิธีการเพื่อความปลอดภัยว่าด้วยการจำกัดเสรีภาพภายใต้บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายอาญาด้วย 3. การบังคับโทษจำคุกต้องประกอบด้วยการกระทำความผิดอาญาและประการที่ 4. การบังคับโทษจำคุกต้องเป็นไปภายใต้หลักเกณฑ์ของกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษและกฎหมายอาญา การลงโทษจำคุกมีวัตถุประสงค์คือเพื่อการแก้แค้นทดแทน ซึ่งการจำคุกทำให้ผู้กระทำความผิดถูกจำกัดเสรีภาพเพื่อตอบสนองพฤติกรรมที่ได้กระทำลงไปทำให้บุคคล

⁴³ กรุงเทพมหานคร. (2559). *มารู้จัก...โทษประหารชีวิต*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://www.bangkokbiznews.com/news/detail/705798>. [2562, 28 สิงหาคม]

ทั่วไปเกิดความรู้สึกสับสนกับผลร้ายที่ผู้กระทำผิดได้ก่อให้เกิดขึ้นต่อสังคม เป็นการข่มขู่ผู้กระทำ ความผิดและบุคคลทั่วไปให้ไม่กล้ากระทำความผิดอันเป็นการตัดโอกาสมิให้มีการกระทำความผิดใน ลักษณะนี้ขึ้นอีก⁴⁴

2.11.3 กักขัง

การกักขังเป็นโทษที่เปลี่ยนมาจากโทษอื่นๆ เช่น การที่ถูกลงโทษจำคุกหรือปรับแล้วเปลี่ยน มาเป็นโทษกักขังสถานที่กักขังต้องไม่ใช่เรือนจำ สถานีดำรวจ หรือสถานที่ควบคุมผู้ต้องหาของ พนักงานสอบสวนศาลอาจกำหนดให้กักขังในที่อยู่อาศัยของผู้นั้นเองหรือสถานที่อื่นก็ได้เพื่อให้ เหมาะสมกับประเภทหรือสภาพของผู้ถูกกักโทษ กักขังเป็นโทษที่มีลักษณะและมีระดับของการ ลงโทษที่ต่ำกว่าโทษจำคุก สาเหตุที่ไม่นิยมลงโทษกักขังเนื่องจากขาดสภาพของความเจ็บปวดที่ ชัดเจนทำให้ไม่สามารถตอบสนองนโยบายในการลงโทษได้อย่างเหมาะสมรวมทั้งยังมีปัญหาความ ไม่สะดวกในการควบคุมดูแลของผู้ที่มีหน้าที่บังคับใช้กฎหมายอีกด้วยการลงโทษกักขังมักเอามาใช้ กับคดีที่เยาวชนเป็นผู้กระทำความผิด

2.11.4 ปรับ

โทษปรับเป็นโทษที่มีวัตถุประสงค์ในการลงโทษผู้กระทำความผิดโดยซึ่งเป็นไปเพื่อแก้แค้น ทดแทนหรือข่มขู่ผู้กระทำความผิดและเป็นโทษที่บังคับเอาค่าปรับหรือทรัพย์สินของผู้กระทำความผิดเป็น สำคัญ ข้อดีของโทษปรับคือผู้ต้องโทษไม่ต้องไปอยู่ร่วมกับผู้กระทำความผิดอื่นๆ แต่ขณะเดียวกัน โทษปรับก็มีข้อเสีย คือ ไม่สามารถแก้ไขจิตใจของผู้กระทำความผิดและไม่สามารถข่มขู่ผู้กระทำ ความผิดที่มีฐานะทางเศรษฐกิจได้ การบังคับโทษปรับตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 28 มาตรา 29 และ มาตรา 30 ได้กำหนดวิธีการและขั้นตอนในการบังคับเอาค่าปรับจากผู้ต้องโทษไว้ เป็นลำดับชัดเจนว่าผู้ต้องโทษปรับต้องนำเงินค่าปรับมาชำระต่อศาลภายใน 30 วันนับแต่วันที่มิคำ พิพากษาหากไม่ชำระต้องถูกยึดทรัพย์สินไปชำระค่าปรับหรือถูกกักขังแทนค่าปรับวันแต่มีเหตุอัน ควรสงสัยว่าผู้นั้นจะหลีกเลี่ยงไม่ชำระค่าปรับศาลจะสั่งเรียกประกันหรือสั่งให้กักขังแทนค่าปรับไป พลาดก่อนก็ได้ ปัจจุบันประมวลกฎหมายอาญามาตรา 3/1 กำหนดให้ผู้ต้องโทษปรับไม่เกิน 80,000 บาท ที่ไม่มีเงินชำระค่าปรับสามารถยื่นคำร้องต่อศาลชั้นต้นขอทำงานบริการสังคมหรือ ทำงานสาธารณะประโยชน์แทนค่าปรับก็ได้ โดยศาลจะพิจารณาอนุญาตหรือไม่อนุญาต

⁴⁴ ธาณี วรภัทร. (2556). *โทษจำคุกตามกฎหมายไทย*. รายงานการฝึกอบรมหลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ 1 วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ. หน้า 56.

การลงโทษปรับในปัจจุบันสามารถแยกได้เป็นสามประเภทดังต่อไปนี้⁴⁵

1. การปรับตามจำนวนที่กฎหมายกำหนด (Ordinary Fine) เป็นระบบที่กำหนดโทษปรับแบบตายตัวโดยให้อำนาจศาลในการใช้ดุลพินิจกำหนดช่วงของค่าปรับขึ้นศาลจะปรับไม่ต่ำกว่าอัตราที่กฎหมายกำหนดและไม่เกินอัตราที่กฎหมายกำหนด โดยการกำหนดจำนวนของค่าปรับดังกล่าวเปิดโอกาสให้ศาลได้ใช้ดุลพินิจในการที่จะกำหนดอัตราโทษปรับให้ได้สัดส่วนและเหมาะสมกับความผิดของแต่ละบุคคล การลงโทษดังกล่าวศาลต้องพิจารณาถึงความเป็นอยู่ของฐานะทางการเงินของผู้กระทำผิดแต่ละบุคคลหลักเกณฑ์ในการพิจารณาสัดส่วนของอัตราโทษปรับกับผู้กระทำความผิดแต่ละคนคือการกำหนดสัดส่วนหรืออัตราโทษปรับให้ได้สัดส่วนกับภยันตรายหรือความผิดและการกำหนดสัดส่วนตามภาวะทางเศรษฐกิจและการเงิน

2. การปรับโดยกำหนดตามวันและรายได้ (Day Fine) โทษปรับตามวันและรายได้เป็นแนวคิดในการลงโทษปรับที่กำหนดอัตราค่าปรับให้มีความสัมพันธ์กับรายได้โดยเฉลี่ยในแต่ละวันของผู้กระทำความผิด ทั้งนี้ก็เพื่อให้การลงโทษปรับแก่ผู้กระทำความผิดมีประสิทธิภาพเพื่อการยับยั้งไม่ให้ผู้กระทำความผิดกระทำความผิดขึ้นอีก แนวคิดการลงโทษปรับตามวันและรายได้เป็นแนวคิดใหม่ที่นอกจะเป็นการหลีกเลี่ยงการลงโทษจำคุกสำหรับผู้กระทำความผิดที่ไม่สามารถชำระค่าปรับได้ตามการลงโทษปรับแบบกำหนดอัตราแน่นอนตายตัวแล้ว ยังเป็นการช่วยให้การลงโทษปรับบรรลุวัตถุประสงค์ของการลงโทษ ไม่ว่าผู้กระทำความผิดจะมีฐานะทางเศรษฐกิจร่ำรวยหรือยากจนก็ตามเพราะการลงโทษโดยกำหนดตามวันและรายได้เป็นการคำนวณค่าปรับจากรายได้โดยเฉลี่ยในแต่ละวันของผู้กระทำความผิด การลงโทษตามวันและรายได้พัฒนาจากการลงโทษระบบปรับแบบตายตัว เกิดจากนักอาชญาวิทยาและนักกฎหมายนำแนวคิดใหม่เกี่ยวกับระบบการลงโทษปรับมาใช้ให้สอดคล้องกับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมในยุคปัจจุบันมากขึ้น โดยการวิเคราะห์ปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องของระบบโทษปรับแบบตายตัวไปสู่ระบบวันปรับเพื่อการพัฒนาการลงโทษไปสู่วัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการลงโทษปรับตามทฤษฎีข่มขู่ยับยั้งนั่นเอง จากการวิจัยของประเทศญี่ปุ่นในปี ค.ศ.1960 พบว่าโทษปรับก่อให้เกิดผลในทางเข็ดหลาบหวาดกลัวและป้องกันการกระทำความผิดได้เฉพาะอย่างยิ่งในคดีที่กระทำความผิดโดยประมาท และจากงานวิจัยของประเทศอังกฤษ ค.ศ.1969 พบว่าผู้กระทำความผิดที่ถูกลงโทษปรับมีแนวโน้มจะไม่กระทำความผิดซ้ำอีกโดยเฉพาะอย่างยิ่ง กรณีที่มีการลงโทษปรับอย่างหนักและรุนแรง ระบบการลงโทษปรับตามวันและรายได้มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาคือ

⁴⁵ สกฤตธน์ ทิพย์บุญทรัพย์. (2555). “การบังคับคดีอาญา: ศึกษาการบังคับโทษปรับ”. *วารสารบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์*, 3(3). หน้า 57-64.

(2.1) รายได้ต่อวัน คือ วิธีการคำนวณหารายได้หรือฐานะทางเศรษฐกิจของผู้กระทำ ความผิดแต่ละรายแล้วนำมาเฉลี่ยให้เป็นรายได้ต่อวัน รายได้ต่อวันที่จะถูกศาลปรับจะพิจารณารายได้ ต่อวันของจำเลยว่าจำเลยในคดีนั้นมีรายได้วันละเท่าไร โดยทั่วไปจะคิดจากรายได้ทุกชนิดต่อปี หรือ ณ เวลากระทำความผิด ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ระบบนี้ใช้การได้ดีคือค่าเฉลี่ยหรือค่าให้การ เกี่ยวกับสถานะการเงินของผู้กระทำความผิดเองที่แถลงต่อเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง หรือแถลงต่อศาลเมื่อ คดีขึ้นสู่การพิจารณา แม้การปรับโดยกำหนดตามวันและรายได้จะมีความยืดหยุ่นแต่เป็นการยืดหยุ่น ในปริมาณวัน ในส่วนของการคิดคำนวณรายได้ต่อวันจะมีความแน่นอนตายตัวอยู่มาก โดยจะกำหนด หลักการคำนวณเป็นสูตรสำเร็จ เนื่องจากกฎหมายไม่มีเจตนาที่จะลงโทษปรับเกินสถานภาพทาง เศรษฐกิจของผู้กระทำความผิด ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ต้องทำให้เกิดผลกระทบหรือความเดือดร้อนแก่ บุคคลอื่นนอกจากผู้กระทำความผิด ดังนั้นรายได้ต่อวันที่นำมาเป็นปัจจัยคำนวณเพื่อกำหนดอัตรา ค่าปรับจึงไม่ใช่รายได้ต่อวันทั้งหมด

(2.2) จำนวนวัน หมายถึง การกำหนดโทษที่จะลงตามความหนักเบาของความผิดที่ ได้กระทำว่าสมควรลงโทษปรับผู้กระทำความผิดเป็นจำนวนกี่วัน เพื่อเป็นตัวตั้งนำไปคูณกับรายได้ ต่อวันของจำเลยอันจะก่อให้เกิดผลคือ ค่าปรับในฐานะความผิดที่ได้กระทำโดยพิจารณาจากความ ร้ายแรงของความผิดหากความผิดที่ก่อมีความร้ายแรงจำนวนวันก็จะสูงขึ้น เพื่อเป็นการควบคุม ไม่ให้กำหนดปริมาณวันปรับจนมากเกินไปกฎหมายอาจกำหนดปริมาณวันขึ้นสูงสำหรับความผิด แต่ละฐานที่จะมีการปรับได้

(2.3) จำนวนค่าปรับเป็นผลลัพธ์ที่ได้จากการนำปริมาณวันไปคูณกับจำนวนรายได้ ต่อวันของจำเลยอันเป็นค่าปรับในแต่ละคดี⁴⁶

3. การปรับตามจำนวนเท่าของผลประโยชน์ที่ได้รับจากการกระทำความผิดกำหนด ไว้ตามกฎหมาย มีเจตนาในการคุ้มครองความมั่นคงทางเศรษฐกิจหรือผลประโยชน์ของสาธารณะ โดยมุ่งหมายที่จะคุ้มครองความมั่นคงทางเศรษฐกิจและประเทศชาติการกำหนดบทลงโทษปรับที่หนัก เพื่อให้ผู้กระทำความผิดเจ็บทรมานไม่กล้ากระทำความผิดหรือไม่กระทำความผิดนั้นซ้ำอีก การปรับ ตามจำนวนเท่าของผลประโยชน์ที่ได้รับจากการกระทำความผิดมีลักษณะที่คล้ายกับค่าเสียหายเชิง ลงโทษ เนื่องจากค่าเสียหายเชิงลงโทษมีวัตถุประสงค์หลักคือการปลอบโยนปัจเจกบุคคลสำหรับ ความผิดต่อเอกชนและการแก้แค้นสำหรับความผิดต่อสาธารณชนหรือการยับยั้งในส่วนของการยับยั้ง เนื่องจากไม่ใช่เฉพาะเหยื่อซึ่งเป็นปัจเจกชนได้รับอันตรายชุมชนก็ได้รับอันตรายจากการกระทำของ จำเลย ดังนั้นจึงต้องมีการยับยั้งและให้ตัวอย่างทั้งแก่จำเลยและบุคคลอื่นไม่ให้กระทำความผิดอย่าง

⁴⁶ กานดา ปานคำ. (2557). *การบังคับโทษปรับ ศึกษากรณีบังคับให้ทำงานแทนค่าปรับ*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตร มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. หน้า 26-28.

เดียวกันในอนาคตการให้ค่าเสียหายในเชิงลงโทษที่เป็นการเยียวยาทางแพ่งแต่ก็เป็นการลงโทษและการยับยั้งในทางอาญาด้วยตามคำจำกัดความของ Blacklaw Dictionary ค่าเสียหายเชิงลงโทษหมายถึงค่าเสียหายจำนวนที่เพิ่มขึ้นและเหนือกว่าการทดแทนความเสียหายแก่ทรัพย์สินในกรณีที่มีการกระทำความผิดได้สร้างความเสียหายแก่โจทก์ซึ่งมีพฤติการณ์ของความรุนแรงการถูกบังคับเจตนาร้าย น้อฉลหรือขาดความยับยั้งและการกระทำอันเลวร้ายของจำเลยเป็นค่าเสียหายที่ตั้งใจจะปลอบโยนโจทก์เพื่อชดเชยความเจ็บปวดทางจิตใจความรู้สึกความอับอายการถูกเหยียดหยามหรือเป็นตัวอย่างสำหรับจำเลย

การที่สื่อมวลชนเสนอข่าวที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลที่ถูกนำเสนอข่าวที่เป็นการละเมิดสิทธิส่วนบุคคล นอกจากสื่อมวลชนเหล่านั้นจะต้องรับผิดชอบทางละเมิด ย่อมจะต้องรับผิดชอบในทางอาญา(ปรับ) ด้วย เพื่อเป็นการป้องปรามสื่อมวลชนมิให้นำเสนอข่าวที่ขัดต่อจริยธรรม⁴⁷

2.11.5 ริบทรัพย์

การริบทรัพย์เป็นโทษทางอาญาอย่างหนึ่งซึ่งอยู่บนแนวคิดที่มีวัตถุประสงค์ลงโทษผู้กระทำความผิดโดยตรงเพื่อไม่ให้ได้รับประโยชน์ใดไป จากการกระทำความผิดของตน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทดแทนความผิดที่ได้ก่อขึ้น โดยการทำให้ผู้กระทำความผิดสูญเสียทรัพย์สินที่ได้มาจากการกระทำผิด ตามทฤษฎีการลงโทษเพื่อแก้แค้นทดแทนในขณะเดียวกันก็มีวัตถุประสงค์เพื่อให้มีผลเป็นการข่มขู่หรือยับยั้งผู้กระทำความผิด รวมถึงเป็นการตัดโอกาสไม่ให้ผู้กระทำความผิดได้ใช้ทรัพย์สินที่ถูกริบเป็นเครื่องมือในการกระทำความผิดอีกซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีข่มขู่ยับยั้งอีกด้วย การริบทรัพย์สินที่ได้ใช้หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิดนอกจากจะมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการป้องกันการกระทำความผิดยังเป็นการยับยั้งการกระทำความผิดอีกด้วย โดยจะเห็นได้จากการริบทรัพย์สินที่ได้ใช้ในการกระทำความผิดนั้นจะทำให้ผู้กระทำความผิดต้องพบกับความเสียหายทางด้านเศรษฐกิจ ส่วนการริบทรัพย์สินที่มีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิดจะเป็นการเอาทรัพย์สินนั้นไปก่อนที่จะถูกนำไปใช้ในการกระทำความผิด ทำให้โอกาสในการกระทำความผิดหมดไปหรือลดน้อยลง⁴⁸ ลักษณะของการริบทรัพย์สินมี 3 ประเภท ได้แก่ ทรัพย์สินที่ต้องริบ โดยเด็ดขาด, ทรัพย์สินที่ต้องริบเว้นแต่จะเป็นของบุคคลอื่นซึ่งไม่ได้รู้เห็นเป็นใจด้วยการกระทำความผิดและทรัพย์สินที่อยู่ในดุลยพินิจที่ศาลจะริบ

⁴⁷ อนงศรีรัตน์ คงลาภ. (2553). *ค่าเสียหายเชิงลงโทษ: ความท้าทายใหม่ในระบบกฎหมายของประเทศไทย*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: http://www.oia.coj.go.th/doc/data/oia/oia_1501553870.pdf. [2562, 2 กันยายน]

⁴⁸ สมชาย พฤษชัยกุล. (2557). *การริบทรัพย์สินซึ่งได้ใช้ในการกระทำความผิด : ศึกษากรณีการใช้ยานพาหนะ*. เอกสารประกอบการอบรมหลักสูตร “ผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น” รุ่นที่ 13. สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม. หน้า 8-9.

ลักษณะของการกระทำความผิดที่อาจจะถูกลงโทษริบทรัพย์สินตามมาตรา 33(1) เป็นทรัพย์สินที่บุคคลได้ใช้หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด⁴⁹ หมายถึงการกระทำความผิดที่เป็นความผิดอาญาทั่วไปไม่ได้หมายความเฉพาะแต่ความผิดตามมาตรา 33(1) เท่านั้น ทั้งนี้เว้นแต่กรณีที่มีการกระทำความผิดได้มีกฎหมายบัญญัติให้ริบทรัพย์สินที่ได้มาโดยการกระทำความผิดเป็นการเฉพาะแล้วการริบทรัพย์สินที่ได้มาโดยการกระทำความผิดตามมาก็ต้องเป็นไปตามบทบัญญัติของกฎหมายเฉพาะนั้น

ประเภทของโทษริบทรัพย์สิน โดยการแบ่งประเภทโทษริบทรัพย์สินขึ้นอยู่กับว่าจะใช้หลักเกณฑ์ประเภทใดมาเป็นตัวกำหนด ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงการแบ่งประเภทตามลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างตัวทรัพย์สินกับการกระทำซึ่งจะแบ่งได้เป็น

(1) ทรัพย์สินที่เป็นความผิดในตัวเอง ทรัพย์สินประเภทนี้โดยสภาพของตัวเองเองมีความเป็นอันตรายต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมเนื่องจากตัวของทรัพย์สินนั้นเองเป็นวัตถุแห่งองค์ประกอบหรือตัวประกอบในความผิดนั้น โดยเป็นสาระสำคัญขององค์ประกอบความผิดเพราะหากไม่มีทรัพย์สินนั้นความผิดดังกล่าวก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้กฎหมายจึงบัญญัติไว้ว่าการมีไว้ซึ่งทรัพย์สินนั้นย่อมเป็นความผิด เช่น บัตรเครดิตปลอม ยาเสพติดให้โทษ เอกสารสิทธิปลอม เป็นต้น

(2) ทรัพย์สินที่ไม่เป็นความผิดในตัวเอง ทรัพย์สินประเภทนี้โดยสภาพของตัวเองเองจะไม่มีความเป็นอันตรายต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมเพียงแต่มีความเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดในแง่ที่เป็นเครื่องมือหรืออุปกรณ์ในการสนับสนุนให้ความสะดวกในการกระทำความผิดได้ง่ายขึ้นตามมาตรา 33(1) หรืออาจเป็นผลที่ได้จากการกระทำความผิดหรือเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องในแง่ที่เป็นเครื่องก่อหรือกระตุ้นสร้างแรงจูงใจให้บุคคลไปกระทำความผิดหรือเป็นการตอบแทนในการที่บุคคลกระทำความผิด การริบทรัพย์สินตามมาตรา 33(1) เป็นการริบที่ไม่ได้ขึ้นอยู่กับตัวทรัพย์สิน แต่เป็นการริบเพราะการใช้หรือมีไว้เพื่อใช้ซึ่งทรัพย์สินนั้นในการกระทำความผิด ซึ่งทรัพย์สินที่ได้ใช้ต้องเป็นการใช้ในการกระทำความผิดโดยตรงจึงจะริบได้

⁴⁹ ประมวลกฎหมายอาญา. มาตรา 33.

“ในการริบทรัพย์สิน นอกจากศาลจะมีอำนาจริบตามกฎหมายที่บัญญัติไว้โดยเฉพาะแล้ว ให้ศาลมีอำนาจริบทรัพย์สินดังต่อไปนี้ด้วย คือ

- (1) ทรัพย์สินซึ่งบุคคลได้ใช้หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิดหรือ
- (2) ทรัพย์สินซึ่งบุคคลได้มาโดยได้กระทำความผิด

เว้นแต่ทรัพย์สินเหล่านี้เป็นทรัพย์สินของผู้อื่นซึ่งมิได้รู้เห็นเป็นใจด้วยในการกระทำความผิด”

ทั้งนี้การที่ศาลมีอำนาจสั่งริบทรัพย์สินซึ่งบุคคลได้ใช้หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิดตาม ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 33 (1) นั้น เป็นเรื่องอยู่ในดุลพินิจของศาล⁵⁰ และมีความมุ่งหมายถึงการให้ริบทรัพย์สินที่ผู้กระทำความผิดได้ใช้ในการกระทำความผิดนั้นๆ โดยตรง กล่าวคือทรัพย์สินนั้นจะต้องเกี่ยวข้องเป็นส่วนหนึ่งของการกระทำความผิดด้วย

⁵⁰ คำพิพากษาที่ 3857/2553.

“การที่ศาลมีอำนาจสั่งริบทรัพย์สินซึ่งบุคคลได้ใช้หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำ ความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 33 (1) นั้น เป็นเรื่องอยู่ในดุลพินิจของศาล และมีความมุ่ง หมายถึงให้ริบทรัพย์สินที่ผู้กระทำความผิดได้ใช้ในการกระทำความผิดนั้นๆ โดยตรง กล่าวคือทรัพย์สินนั้นจะต้อง เกี่ยวข้องเป็นส่วนหนึ่งของการกระทำความผิดด้วยการที่จำเลยใช้รถยนต์ของกลางเป็นยานพาหนะเพื่อ สะดวกแก่การกระทำความผิดก็มิได้หมายความว่าใช้รถยนต์ของกลางเป็นเครื่องมือหรือเป็นส่วนหนึ่งในการลักทรัพย์และตามปกติรถยนต์ของกลางโดยสภาพมีไว้เพื่อใช้เดินทางจากที่หนึ่งไปยังที่อื่นอันเป็นวัตถุประสงค์ทั่วไป รถยนต์ของกลางย่อมถือไม่ได้ว่าเป็นทรัพย์สินที่จำเลยได้ใช้ในการกระทำความผิดฐานลักทรัพย์โดยตรง จึงเป็นทรัพย์สินที่ศาลไม่มีอำนาจ”